

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

RUSÇA DEYİMLERDE ‘ÖLÜM’ KAVRAMI

Ataberk ALTUNTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Naile HACIZADE

Konya-2025

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

RUSÇA DEYİMLERDE ‘ÖLÜM’ KAVRAMI

Ataberk ALTUNTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Naile HACIZADE

Konya-2025

Bu alışma, 09.01.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Savunma
Tez Jürisi**

Prof. Dr. Naile HACIZADE
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Doç. Dr. Nazan COŞKUN
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
ÖN SÖZ	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
0.1. Araştırmanın Konusu	1
0.2. Araştırmanın Amacı	1
0.3. Araştırmanın Yöntemi	1
0.4. Araştırmanın Önemi	2
0.5. Araştırmanın Yapısı	2
BİRİNCİ BÖLÜM	3
RUS KÜLTÜRDİLBİLİMİNE GİRİŞ: KAVRAMLAR VE DEYİMLER	3
1.1. RUS KÜLTÜRDİLBİLİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GENEL HATLARI ...	3
1.2. KÜLTÜRDİLBİLİMİYLE BAĞINTILI DİĞER BİLİM DALLARI	5
1.3. KÜLTÜRDİLBİLİMİNİN TEMEL ÖĞELERİ	7
1.4. DİLSEL DÜNYA GÖRÜŞÜ VE KAVRAM İLİŞKİSİ.....	8
1.4.1. Kavram Türleri.....	14
1.4.2. <i>Lingvo-kültürel</i> (Kültürdilbilimsel) Kavram Araştırmalarında Yöntemler 18	
1.5. DEYİM	20
1.5.1. Deyimin Tanımı	20
1.5.2. Deyim Biliminin Bir Dil Bilimi Dalı Olarak Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış	21
1.5.3. Deyimler ve Diğer Sabit Sözcük Birleşimleri	26
1.6. KÜLTÜRDİLBİLİMSEL ÇERÇEVEDE DEYİM ARAŞTIRMALARI	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
FARKLI DİSİPLİNLER ÇERÇEVESİNDE ÖLÜME BAKIŞ AÇISI.....	31
2.1. ÖLÜMÜN TANIMI VE BEŞERÎ BİLİMLERDE ÖLÜME BAKIŞ AÇISI .	31
2.2. RUS İNANÇ SİSTEMİNDE ‘ÖLÜM’ OLGUSU	34

2.2.1.	Slav Paganizminde ‘Ölüm’ Olgusu.....	34
2.2.2.	Hristiyanlıkta ‘Ölüm’ Olgusu	35
2.2.2.1.	Luka	35
2.2.2.2.	Yuhanna.....	36
2.2.2.3.	Romalılar	37
2.2.2.4.	I. Korintliler	38
2.2.2.5.	I. Selanıklılar.....	38
2.2.2.6.	II. Timoteos.....	39
2.2.2.7.	İbraniler.....	39
2.2.2.8.	I. Petrus	40
2.2.2.9.	Vahiy	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		42
ÖLÜMÜ İFADE EDEN RUSÇA DEYİMLER VE KÜLTÜREL YORUMLARI....		42
3.1.	Slav Kültürüne Bağlı Ölüm Deyimleri	42
3.1.1.	Slav Mitolojisiyle Bağlantılı Ölüm Deyimleri	42
3.1.1.1.	Mitlerdeki Ağaçlarla Bağlantılı Ölüm Deyimleri.....	42
3.1.1.2.	Slav Giyim Kültürüne İlişkin Ölüm Deyimleri	44
3.1.1.3.	Slav Tarihiyle Bağlantılı Ölüm Deyimleri.....	45
3.1.1.4.	Slav Kültürüne Bağlı Diğer Ölüm Deyimleri	46
3.1.2.	Hristiyanlıkla Bağlı Ölüm Deyimleri	47
3.1.2.1.	Ruhla Bağlantılı Ölüm Deyimleri.....	47
3.1.2.2.	Uhrevi Mekânın Belirtildiği Ölüm Deyimleri	50
3.1.2.3.	Yatma Metaforuna Sahip Hristiyanlıkla Bağlı Ölüm Deyimleri.....	54
3.1.2.4.	Hristiyanlıkla Bağlantılı Kötü Adlandırmalı Ölüm Deyimleri	55
3.1.2.5.	Ölümü Huzurla Bağdaştıran Hristiyanlıkla Bağlantılı Ölüm Deyimleri	56
3.1.3.	Tarafsız Ölüm Deyimleri	57
3.1.3.1.	Uyku Metaforuna Sahip Tarafsız Ölüm Deyimleri.....	57
3.1.3.2.	Güzel ve Kötü Adlandırmaya Sahip Tarafsız Ölüm Deyimleri	59
3.1.3.3.	‘Ölüm Bir Vedadır’ Metaforuna Sahip Tarafsız Ölüm Deyimleri	64
3.1.3.4.	Cezalandırma Yöntemi Olarak Ölüm Deyimleri	66
3.1.3.5.	Fedakârlık Belirten Tarafsız Ölüm Deyimleri	66
3.1.3.6.	İntihar Etmeyi Belirten Ölüm Deyimleri	67
3.1.3.7.	Diğer Tarafsız Ölüm Deyimleri	69

SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	75
EK-1.....	84

ÖN SÖZ

Bu çalışma ölümü ifade eden Rusça deyimlerin etraflıca tarama yapılarak tespitiyle ve bulunan deyimlerin dil-kültür ikilisinin çözümlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Dilde önemli bir kalıp birimi kabul edilen deyimlerin kültürel verileri, kalıntıları, izleri ve arketipleri içinde barındırdığı, onları sakladığı ve ufak bir ‘inceleme dokunuşuyla’ dahi büsbütün teşhir ettiği kuşkusuzdur. ‘Ölüm’ olgusu gibi yaşam içerisinde kimileyin korkuyla kimileyin mizah ve ironi penceresiyle bakılan yaşamın bu ‘tezat’ deneyimini deyimler aracılığıyla anlamaya çalışmak, teze başlamadan önceki en büyük itkim olmuştur. Bu bağlamda, ölümü ifade eden Rusça deyimlerin incelenmesi üzerine yapılan çalışmamızda hem düşünsel yönü oldukça derinlik içeren ‘ölüm’ kavramının deyimlerdeki tezahür biçimini, hem de deyimlerin kültürdilbilimsel araştırmalardaki önemini ortaya koymayı amaçladık. Çalışmamızda öncelikle kavramdan kastımızı açıklamak adına kavram tanımları, türleri ve araştırmaları hakkında bilgi sunduk, ardından Slav-Rus kültürünü, inançlarını ve geleneklerini etkileyebilecek unsurlar üzerine durduk. Son olarak sözlük taramaları sonucu elde ettiğimiz deyimlerin kültürdilbilimsel bir çözümlemesini gerçekleştirdik. Araştırma sürecinde bana eşsiz bilgilerini esirgemeyen, her düşüncesi ve sözüyle benim çalışmama daha geniş pencereden bakmamı sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. Naile Hacıoğlu’ya büyük bir şükran borçluyum. Araştırma ekolünü seçmek konusunda bana vakit ayırıp fikrini beyan eden Prof. Dr. Mariya Livovna Kovşova’ya ayrıca bir teşekkür borçluyum. Ayrıca tez sürecinde bana manevi desteğini esirgemeyen aileme, tez yazım sürecinde akademik tecrübelerini aktaran değerli arkadaşlarım Mehmet Alkan ve İsmail Arık’a, tez sürecinde beyin fırtınası yaptığımız kıymetli arkadaşım Baki Onur Uçar’a teşekkürlerimi bildiririm.

Ataberk ALTUNTAŞ

Konya-2025

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ataberk ALTUNTAŞ
	Numarası	224210001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Rus Dili ve Edebiyatı / Rus Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Naile HACIZADE
	Tezin Adı	Rusça Deyimlerde ‘Ölüm’ Kavramı

ÖZET

‘Rusça Deyimlerde Ölüm Kavramı’ çalışmamız, ölümü ifade eden Rusça deyimlerin, kültürdilbilimi bünyesinde yapılan analizini ortaya koymaktadır. Her bir kültür, her bir toplum ve her bir birey için evrensel anlam, önem taşıyan ‘ölüm’ kavramı evrenselliğine karşın oldukça farklı bir ifade zenginliği içerisindedir. Bu zenginlik içerisinde ölüme bakış açıları, ölümü ele alış biçimleri, ölümü yorumlayan mitsel ve dini öğeler öne çıkmaktadır. Deyimlerin bu bağlamda rolü Slav ve Rus penceresinde öne çıkan mitsel ve dini öğeleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmamızda Rus kültürdilbiliminin gelişimi, bu bağlamda kavram ve deyim araştırmaları incelenmiş, Rus kültürü çerçevesinde ölüm konusunda deyimleri etkileyebilecek her bir etkene bakılmış ve son olarak deyimler V. N. Teliya’nın deyim inceleme ekolüyle incelenmiş, deyimler aracılığıyla Rus dünya dil görüşünde ölümü betimlemekte kullanılan öğeler belirtilmiştir. Bununla beraber, çalışmamız deyimler baz alınarak ‘ölüm’ kavramının dil-kültür etkileşimiyle nasıl bir biçim kazandığını da göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Deyim, Kavram, Kültürdilbilimi, Ölüm, Rusça

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ataberk ALTUNTAŞ
	Numarası	224210001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Rus Dili ve Edebiyatı / Rus Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ■■■
	Tez Danışmanı	Pof. Dr. Naile HACIZADE
	Tezin İngilizce Adı	The Concept of 'Death' in Russian Idioms

ABSTRACT

Our study 'The Concept of Death in Russian Idioms' reveals the analysis of idioms expressing death within the framework of culturolinguistics. The concept of 'death', which has a universal meaning for each culture, each society and each individual, has a very different richness of expression despite its universality. Within this richness, perspectives on death, ways of handling death, mythical and religious elements that interpret death come to the fore. The role of idioms in this context is to reveal the mythical and religious elements that stand out in the Slavic and Russian perspective. In our study, the development of Russian culturolinguistics, concept and idiom research in this context are analysed, each factor that may affect the idioms on death within the framework of Russian culture is examined, and finally, the idioms are analysed with V. N. Teliya's school of idiom analysis, and the elements used to describe death in the Russian world language view through idioms are specified. In addition, our study also shows how the concept of 'death' is shaped by language-culture interaction on the basis of idioms.

Keywords: Idiom, Concept, Linguoculturology, Death, Russian

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: aktaran
BFSRY	: Bol'soy Frazeologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka
bk.	: bakınız
ör.	: örneğin
Rus.	: Rusça
s.	: sayfa
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

0.1. Araştırmanın Konusu

‘Ölüm’, insanlığın başından günümüze dek üzerinde düşünülen, tartışılan ve büyük bir fikir zenginliği içeren kavramlardan biridir. ‘Ölüm’ kavramının dildeki yeri ölüme ait tarihsel, kültürel, dini ve mitolojik birçok arka plan etkenden beslenmektedir. Araştırmanın konusu, ‘ölüm’ kavramının Rusça deyimlerdeki yeri ve deyimlerin oluşumunu etkileyen faktörlerdir.

0.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamız iki farklı amaç içermektedir. Öncelikli amacımız, ölümü ifade eden Rusça deyimlerin kültürel arka planını açığa çıkarmak ve deyimlerin oluşumdaki kültürel etkenleri gözler önüne sermektir. İkinci amacımız ise kültürdilbilimsel bağlamda kavram araştırmalarında deyimlerin önemini belirtmektir. Kavramların sabit birleşim yoluyla ifadesi, kavram araştırmalarının vazgeçilmez yöntemlerinden biridir. Araştırma dahilinde de bu yöntemin neden önemli olduğu anlaşılabacaktır.

0.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda öncelikle A. İ. Fyodorov’un ‘Rus Edebi Dilinin Deyimler Sözlüğü’¹ eseri başta olmak üzere V. N. Teliya’nın ‘Rus Dilinin Büyük Deyimler Sözlüğü’², O. S. Orlova’nın ‘Doğum ve Ölüm Üzerine Güzel Adlandırmalar ve Bilmeceler’³ çalışması, A. N. Baranov ve D. O. Dobrovolskiy’in ‘Rus Deyim Biliminin Çağdaş Kavram Dizini Sözlüğü’⁴, A. K. Biriş, V. M. Mokiyeenko ve L. İ. Stepanova’nın ‘Rus Dilinin Eş Anımlı Deyimler Sözlüğü’⁵ gibi sözlüklerden ‘ölümü’ ve ‘ölmek’ eylemini ifade eden deyimler taranmıştır. Tarama sonucu bulunan deyimler V. N. Teliya’nın ‘Moskova Kültürdilbilimsel Deyim Analizi’ ekolüyle incelenmiş,

¹ «Фразеологический Словарь Русского Литературного Языка»

² «Большой Фразеологический Словарь Русского Языка» (BFSRY)

³ «Эвфемизмы и Загадки О Рождении и Смерти»

⁴ «Словарь-Тезаурус Современной Русской Идиоматики»

⁵ «Словарь Фразеологических Синонимов Русского Языка»

deyimlere ‘Rus Dilinin Ulusal Korpusu’ndan⁶ örnekler verilmiş ve incelemeler sonucu aynı ya da benzer kültür öğesiyle beslenmiş deyimler üç ana ayrım halinde sınıflandırılmıştır.

0.4. Araştırmanın Önemi

Çalışmamız, deyimlerin dil ve kültür etkileşimini somut örneklerle açığa çıkaracaktır. Bununla birlikte Rusça ‘ölüm’ kavramının deyimler bazında ve kültürdilbilimsel çerçevede daha önce Türk literatüründe hiç araştırılmadığını, bu nedenle çalışmamızın Türkiye’deki kültürdilbilimsel çerçevede ‘ölüm’ kavramına yönelik araştırmalarda kayda değer bir çalışma olacağını belirtmek gerekir.

0.5. Araştırmanın Yapısı

Çalışmamız ‘giriş, Rus kültürdilbilimine giriş, farklı disiplinler çerçevesinde ölüme bakış açısı, ölümlle bağlantılı Rusça deyimlerin kültürdilbilimsel yorumlamaları ve sonuç’ olmak üzere toplamda beş bölümden oluşmaktadır. ‘Rus kültürdilbilimine giriş’ bölümünde kültürdilbiliminin önemli öğelerinden kavram ve deyimlerin tarihçesine bakılmıştır.

‘Farklı disiplinler çerçevesinde ölüme bakış açısı’ bölümünde ölümün ne ifade ettiği, ne anlama geldiği; toplum bilimi, felsefe, mitoloji ve Hristiyan teolojisi gibi disiplinlerin yardımıyla incelenmiştir. Özellikle Hristiyanlıkta ‘ölüm’ olgusu alt başlığında, ölümü betimleyen Yeni ahit metinleri gözden geçirilmiştir.

‘Ölümlle bağlantılı Rusça deyimlerin kültürdilbilimsel yorumlamaları’ bölümünde tarama sonucu tespit edilen deyimlerin *Teliya ekolü* yardımıyla ayrı ayrı tasnifi yapıp yorumlanmıştır.

Sonuç bölümünde tasnif edilen ve yorumlanan deyimlerin istatistiksel verileri ortaya konmuş, aynı zamanda ölümlle bağlantılı Rusça deyimlerin en çok hangi kültür arketiplerinden etkilendiği belirtilmiştir.

⁶ Rus dilinin kullanım alanlarına yönelik oluşturulmuş her bir dönem ve yazı üslubuna yönelik metinsel örneklerin bulunduğu derlem. (bk. <https://ruscorpora.ru>)

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS KÜLTÜRDİLBİLİMİNE GİRİŞ: KAVRAMLAR VE DEYİMLER

Bu bölümde Rus kültürdilbiliminin oluşum koşulları ve genel hatları incelenecek, kültürdilbiliminin diğer bilim dallarıyla ilişkisine bakılacak, kültürdilbilimsel bir inceleme için gerekli verilerin neler olduğu gözden geçirilecektir.

Akabinde kültürdilbiliminin önemi parçalarından ‘kavram’ teriminin tarihçesine bakılacak ve kavram türleri hakkında bilgi verilecektir. Kültürdilbiliminde kültürel ve kültürdilbilimsel kavramların yapıları ve temel ayrımları incelenecektir.

Kavram alt bölümünün ardı sıra bir sabit birleşim olarak deyimlerin içeriği incelenecek, deyim biliminin oluşumunu sağlayan etkenler gözden geçirilecektir. Deyimlerin diğer sabit birleşimlerle ilişkisi de ortaya konulacaktır. Son olarak kavramları ve deyimleri ortak paydada buluşturan kültürdilbiliminde yapılan deyim araştırmalarına yönelik bilgiler verilecektir.

1.1. RUS KÜLTÜRDİLBİLİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GENEL HATLARI

Kültürdilbilimi dilde var olan kültür izlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu bilim dalının doğuşunu sağlayan etkenler dil ve kültür üzerine sorulan sorular ve araştırmalarla ortaya çıkmıştır.

Dil ve kültür arasındaki ilişki birçok bilim dalı tarafından ele alınan önemli bir konudur. Bu konuya ilişkin 20. yy. da iki yaklaşım olduğu söylenebilir: Yaklaşımlardan biri dil- kültür ikilisi üzerine fikir beyan eden Rus bilim camiasından S. A. Atanovskiy, G. A. Brutyan ve E. S. Markaryan gibi felsefeciler tarafından ortaya atılmıştır. Bu felsefecilerin görüşlerine göre gerçekliğin kendisi değiştikçe hem dil hem de kültürel ve ulusal birtakım davranış kalıpları şekillenmektedir. Yaklaşımlardan diğeri ise dil ve kültür ilişkisini ele alan W. Humboldt’un çalışmalarının etkisiyle görülebilmektedir. Bu yaklaşımda dilin ve insanın karakteri arasındaki ilişki üzerine bir inceleme yapılmıştır. (Maslova, 1997, s. 34) W. Humboldt’un çalışmalarından etkilenen *Neo-Humboldtçu* akımın Rus temsilcileri, bilim camiasına bu alanda eşsiz eserler ortaya çıkarmakla kalmayıp kültürdilbiliminin temellerini atmışlardır. Stepanov, Teliya ve

Vorobyov gibi birçok Rus dil bilimcinin *ekolleri* sayesinde de kültürdilbilimi ana hatlarıyla şekillenmiş ve zamanla gelişim göstermiştir. (Butenko & Yevsyukova, 2014, s. 42)

Kültürdilbilimi, dil biliminin kültür bilimi ve kültür tarihiyle kesiştiği noktada şekil kazanmış yeni bir bilim dalıdır. Kültürdilbilimi, kültürün dil üzerinde bıraktığı izleri ortaya çıkaran bir çalışma alanıdır. Kimi bilim insanlarının kültürdilbilimini ele alış biçimleri şu şekildedir:

V. A. Maslova'ya göre “kültürdilbilimi dil bilimi ve kültür biliminin kesişimiyle oluşan ve dilde hem kök salan hem de yansıma bulan halk kültürü göstergelerini araştıran bir bilim dalıdır”. (Maslova, 1997, s. 8)

V. V. Krasnıh'a göre “kültürdilbilimi dilde ve iletişimde kültür köklerini, yansımalarını ve göstergelerini inceleyen bir disiplindir. Ulusal dünya görüşü, dil bilinci ve dil düşünce bütününe doğrudan incelenmesiyle ilişkilidir”. Kültür parçacıkları dil içinde gizlidir ve bu parçacıklar kuşaktan kuşağa aktarılır. (Krasnıh, 2002, s. 12)

V. N. Teliya'ya göre “kültürdilbilimi, kültürün yaşayan dilde somutlaşma süreçlerini ve sonuçlarını; bu bağlamda dil ve kültürün etkileşimini inceleyen bilimsel bir disiplindir”. (Teliya, 1996, s. 216)

Diğer görüşlerin aksine Teliya'nın, görüşünde kültürdilbiliminin bağımsız bir bilim dalı olarak nitelendirilmediği görülebilir zira kültürdilbiliminin yeni bir çalışma alanı olması düşünce ve yöntem çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. 1990'lı yıllarda da bu çalışma alanına duyulan ilgi artmaya devam etmiştir. Çalışmalarla birlikte 1990'lı yıllarda dört farklı kültürdilbilimsel ekol ortaya çıkmıştır:

Tablo-1: Kültürdilbilimi Ekolleri

1) Yu. S. Stepanov Ekolü	Kültürün sabit değerlerini art zamanlı yönleriyle açıklamayı amaçlar. İçeriklerin tasdiki farklı dönemlere ait metinlerin yardımıyla gerçekleşir.
2) N. D. Arutyunova Ekolü	Farklı halkların farklı zamanlardaki metinlerinden çıkarılan evrensel kültürel birtakım terimler incelenir.
3) V. N. Teliya Ekolü	‘MSLC FRAZ’ adıyla da bilinen ‘Moskova Kültürdilbilimsel Deyim Analizi’ ekolü. V. N. Teliya ve öğrencileri, canlı dili kullanan insanlardan aldığı verilerle dil yapıtaşlarını inceler. Yani kültürel anlama doğrudan dil ve kültür öznesinden ulaşmak amaçlanır.
4) RUDN Ekolü	Rus Halkların Dostluğu Üniversitesinde V. V. Vorobyev, V. M. Şaklein gibi dil bilimcilerin ortaya çıkardığı ekol. Ye. M. Vereşçagin ve V. G. Kostomarov’un da bu ekolün gelişiminde katkıları vardır.

(Maslova, 2001, s. 30)

1.2. KÜLTÜRDİLBİLİMİYLE BAĞINTILI DİĞER BİLİM DALLARI

Kültürdilbiliminin dil ve kültürün birbirine temas ettiği noktadan ortaya çıktığı açıktır. Ne var ki dili kültürle ilişkilendiren bilim dalları yalnızca kültürdilbiliminden ibaret değildir. Elbette kültürdilbilimiyle diğer bilim dalları ve disiplinleri arasında katı çizgiler çizmek kolay değildir. Buna karşın aralarındaki yaklaşım farkları belirtilebilir:

Ülkedilbilimi (Лингвострановедение) Ye. M. Vereşçagin ve V. G. Kostomarov'un 'Dil ve Kültür. Yabancı Dil Olarak Rusça Öğretiminde Ülkedilbilimi'⁷ çalışmasıyla biçim kazanan bir bilim dalıdır. İlk başlarda yabancı öğrencilerin hedef dil öğrenimi konusunda uygulanacak metotlar üzerine araştırma yapılan bir bilim dalı olarak yorumlansa da zamanla alanı genişlemiştir. (Azimov & Şçukin, 2009, s. 128) Ülkedilbilimi yabancı dil öğrenen kişinin dilde karşılaşabileceği birtakım söz, terim ve dil birimlerinin kültürel bağlamda anlaşılmasını hedefleyen ve kültürler arası bir köprü kurmaya çalışan bir bilim dalıdır. V. V. Vorobyov ülkedilbilimi ve kültürdilbilimi arasında ayırt edici beş farklı özellik belirtmiştir: 1) Kültürdilbilimi dil ve kültürü inceleyen bilimlerin sentezidir. Ülkedilbiliminin aksine herhangi bir dil öğreticilik amacı taşımaz. 2) Kültürdilbiliminin ana amacı dil ve kültürün şekillenme aşamasını sistemsel olarak ele almaktır. 3) Kültürdilbiliminin inceleme konusu insanlığın yaratmış olduğu maddi ve manevi kültürdür. 4) Kültürdilbilimi modern bir yaklaşım olarak ülkedilbiliminin ardılı konumundadır. Bu yaklaşım ideolojik sınırlamalardan uzak ve gerçekçi olmalıdır. Propaganda içerikli amaçlar taşımamalı; olumlu veya olumsuz tüm kültürel verileri, seçmeksizin ele almalıdır. 5) Kültürdilbiliminin en önemli rolü halkın kültürünü dilinde var olan kültür kalıntılarına dayandırarak dizgesel biçimde ele almaktır. (Vorobyov, 2006, s. 33-34)

Budundilbilimi (Этнолингвистика) de kültürdilbilimi gibi dil ve kültür ilişkisini incelemektedir. Budundilbilimi ile kültürdilbilimi birbirinden zor ayrılacak bir biçimde iç içedir. Öyle ki her iki bilim dalının da araştırma yöntemleri aynıdır. Budundilbiliminin odak noktası dilsel veriler ışığında manevi etnik kültürün yeniden inşasıdır. Kültürdilbilimine kıyasla budundilbiliminin araştırma nesnesi kabile dilleri, lehçeleri dil aileleri kültür grupları, öncü dil ve öncü kültürlerdir. (Vorobyov, 2006, s. 35)

Toplumdilbilimi (Социолингвистика) toplumsal davranış kalıplarının dilde kendini gösteren izlerini inceleyen bir bilim dalıdır. "Toplumdilbilimi dil sisteminin ve dil kullanımının sosyal anlamını, dil ve sosyal yapının çift taraflı bağımlılık oluşumunu inceleyen dil bilimi ile sosyoloji, antropoloji, sosyal psikoloji ve eğitim

⁷ «Язык и культура. Лингвострановедение. В Преподавании Русского Языка Как Иностранного»

bilimlerinin kesişme noktasındaki bir bilim disiplini'dir". [W. Veith'ten akt. (Dağabakan, 2019, s. 15)] Kültürdilbiliminin verileri hem tarihsel hem modern olgulara dayanırken toplumdilbiliminin verileri modern olgulara dayalı biçimde şekillenir.

Ruhdilbilimi (Психолінгвістика) insanların bilinç ve algı sürecindeki dil işaretlerini incelemektedir. "Ruhdilbilimi konuşma oluşum süreçlerinin yanı sıra algı ve konuşma biçimlerinin dil dizgesindeki karşılıkları ilişkilerini ele alan bir bilim dalıdır." [A. A. Leontyev'den akt. (Belyanin, 2016, s. 11)] Bazı araştırmalar *psiko-kültürdilbilimi* adı altında aynı çatıda toplanabilse de kültürdilbilimine kıyasla ruhdilbiliminin verileri bilişsellğe daha yatkındır.

Kültür bilimi (Культурология), kültürdilbilimine kıyasla doğrudan tarihi ve kültürel verileri inceler. Kültürdilbilimi ise dil dizgesi ve dil birimleri üzerindeki kültürel özleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Kültür bilimi dünya görüşü üzerine inceleme yaparken kültürdilbilimi dil dünya görüşünü ele alır. (Vorobyov, 2006, s. 36)

Felsefe (Философия), maddesel, metafiziksel, somut, soyut her bir olguya yönelik geliştirilen bir çeşit düşünceler dizgesidir. Felsefenin yönelttiği 'gerçeklik dile, dil gerçekliğe nasıl yansır?' veya 'dil'in ve kültürün insan düşüncesine olan etkisi nasıldır?' gibi sorular kültürdilbiliminin doğuşunda önemli bir rol oynamıştır.

1.3. KÜLTÜRDİLBİLİMİNİN TEMEL ÖĞELERİ

Kültürdilbilimsel bir çalışma gerçekleştirmek için öncelikle incelenmesi gereken öğelerin belirlenmesi gereklidir. Bu öğelerin kültür bilimsel verilere ve dildeki söz varlığına dayanmaktadır. Bu bağlamda kültürdilbiliminin temel öğeleri Maslova tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Ülkedilbilimsel sözvarlığındaki eşdeğeri bulunmayan sözler
- 2) Mitoloji ile iç içe geçmiş dil birimleri: mitsel birimler, ayinler ve inançlar, ritüeller ve gelenekler, dilde sabitlenmiş gelenekler
- 3) Dilin atasözü varlığı
- 4) Dilin deyim varlığı
- 5) Ölçütler, stereotipler (kalıplaşmış ifadeler), semboller.

- 6) Dilin imge ve metaforları
 - 7) Dilin anlatımsal tarzı
 - 8) Konuşma davranışlarının özellikleri
 - 9) Konuşmanın görgü kuralları alanı
- [bk. (Maslova, 2001, s. 36)]

Maslova tarafından hazırlanan bu listede verilen dil öğelerinin kültürel değerleri ve sosyal göstergeleri yansıttığı söylenebilir. Kültürel değerlerin yanında kültürdilbiliminin bu öğelerinin kültürün kavramsal yapısını da oluşturduğu belirtilmelidir. Buna istinaden ‘kavram’ konusu bir sonraki alt bölümde detaylıca ele alınacaktır.

1.4. DİLSEL DÜNYA GÖRÜŞÜ VE KAVRAM İLİŞKİSİ

‘Kavram’ terimi, birçok bilim dalının ele aldığı ve irdelediği, içeriğinin genişliği ve sınırlarının kesin çizgilerle belirlenememesinden dolayı kapsamlı bir tanımla yapılmakta güçlük çekilen düşünsel bir surettir. Yine de bu terimi dil bilimi çatısı altında özetle şu şekilde açıklamak mümkündür: Kavram, bir bireyin yaşadığı toplumda ve o toplumun kültüründe edindiği belirli varlık veya düşüncenin zihindeki öznel yansımasıdır. Her bir sözcük, dilin sözvarlığında çeşitli anlamlar taşır ve zaman içerisinde anlam değişimine uğrayabilir.

Türkçe kavram sözü Eski Türkçe *karba-* ya da *karva-* ‘elle yoklamak’ fiilinden; sözcüğün Rusça karşılığı *концепт*, Almanca *Konzept* sözcüğünden, aynı sözcük Latince sistem anlamına gelen *conceptio* sözünden evrilmiştir.

Kavram üzerine çeşitli tanımlar mevcuttur. Türkçede kavram üzerine tanımlar şu şekildedir: TDK Sözlüğü kavramı “bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı; mefhum, fehva, konsept, nosyon” (Türk Dil Kurumu, 2023, s. 1942) şeklinde ele almıştır. Kubbealtı Lügati ise “bir şey hakkında zihinde beliren genel düşünce, aynı cinsten bütün şeyleri temsil eden soyut ve genel fikir” (Kubbealtı Lügati, 2024) şeklinde dile getirmiştir. Zeynep Korkmaz kavramı “dünyadaki nesnelerin, durumların hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesidir” (Korkmaz, 2023, s. 174) şeklinde açıklamıştır. D. Aksan somut kavramlar üzerine durmuştur ve *kavramı* kısaca “ortak nitelikleri olan nesnelere verilen ad” şeklinde dile getirmiştir. (Aksan, 2020, s.

151) B. Vardar ise terim sözlüğünde kavramı “ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dil kökenli her türlü simgesel tasarım, düşünüş, imge” (Vardar, 1980, s. 100) şeklinde açıklamıştır. Tanımlamalara bakıldığında Türk Dil Kurumu ve Kubbealtı Lügatinin kavram terimini ele alışlarında bir mütevazilik gösterdiği görülmektedir. Berke Vardar ise ‘kavramı’ daha çok imgesel düşünüş biçiminde ele almıştır.

D. Aksan, esasen kavramı tanımlamak amacıyla kısıtlamayı değil, anlaşılabilirlik için iki başlıkta özetlemeyi tercih etmiştir:

1- Kavram dünyadaki nesnelerin, biçimlerin, olgu durum ve devinimlerin dilde anlatım buluşudur. Bu anlatım yani kavramın zihinden dile aktarımında oluşan tezahür başlı başına somut ve soyut kavramları oluşturmaktadır.

2- Kavram dünyadaki nesnelerin ortak niteliklerine dayanan, dile özgü bir genelleme, bir soyutlamadır. Aksan bu başlıkta ağaç, bitki, hayvan, çiçek, gibi somut nesneleri örneklemiş ve kavramın soyutlama işlevini belirtmiştir. (Aksan, 2020, s. 151)

Rus dil bilimciler de kavram konusuna oldukça önem vermişlerdir. Kavram üzerine çalışan tüm dil bilimciler kavramı kendi anlayışlarına göre açıklamaya gayret etmişlerdir. Zira kavramın geniş hacmi yalnızca dil biliminde değil diğer birçok bilim dalında da mevcuttur. Kavramı ayırt etmeye yönelik öne çıkan üç etken mevcuttur: Bunlar ‘kavram teriminin *multikültürel* yorumu; bu yorumun *anlayış, tasarım ve düşünce* terimleriyle ilişkisi; bilimsel kullanım alanının farklı bilim dallarında da belirgin olmayan sınırları şeklindedir. (Zıkova, 2022, s. 56) Kavram için çerçeve çizen bilim adamlarının tanım ve yorumları ardından yukarda sözü edilen etkenler üzerine daha fazla detay verilecektir.

Kavram teriminin anlaşılabilirliğinin güçlüğü, belirsizliği, hudutlarının kestirilememesi gibi nedenlerle genel bilim camiasında kavramı tasrih etme ihtiyacı doğmuştur. Rusya dil bilimi topluluğunda, S. A. Askol’dov, D. S. Lihaçyov, R. M. Frumkina, Yu. S. Stepanov, V. N. Teliya, V. İ. Karasik, Z. D. Popova, İ. A. Sternin, S. G. Vorkaçev ve N. F. Alefirenko gibi birçok dil bilimci bu boşluğu doldurmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır.

Kavram (концепт) terimi Rusya dil bilimi camiasında ilk olarak Sergey Alekseyeviç Askol'dov tarafından 1928'de yazılan “Kavram ve Sözcük”⁸ makalesinde kullanılmıştır. Askol'dov, makalesinde kavrama yönelik “düşünme sürecimizdeki aynı türden belirsiz nesnelerin yerine geçen zihinsel bir oluşum” (Askol'dov, 1928, s. 31) yorumunda bulunmuştur. Bu değerlendirmede kavramın, düşünme sürecinde henüz belirgin olmayan düşünüm parçalarının sözü geçmeyen birtakım etmenlerle etkileşime girerek net bir anlayış, birer vekalet ve temsil olarak biçimlendiğini söylemek mümkündür.

Askoldov'un aksine Lihaçyov, tüm sözcüklerin her bir sözlük anlamı için ayrı bir kavrama sahip olduğunu ileri sürmüştür. ‘Rus Dilinin Kavram Alanı’⁹ çalışmasında Lihaçyov, kavramın sözcüklerin anlamlarından değil, bireyin yaşadığı deneyimler sonucu oluştuğunu dile getirmiştir. (Lihaçyov, 1996, s. 142) Akabinde bu sözünü “Konseptin potansiyeli, genişliği ve zenginliği kişinin deneyimine bağlıdır” (Lihaçyov, 1996, s. 143) sözüyle desteklemiştir.

Alefrenko kavramın, “bir kişinin idrak edilen nesneye karşı tutumunu gösteren değerlendirici anlamları da içeren karmaşık ve çok katmanlı bir zihinsel oluşum” (Alefrenko, 2010, s. 155) olduğunu dile getirmiştir.

Sternin ve Popova kavramı, “insan düşünce kodunun temel bir birimi olan, nispeten düzenli bir iç yapıya sahip, bir bireyin ve toplumun bilişsel faaliyetinin sonucunu temsil eden ve yansıtılan konu veya olgu hakkında, bu bilginin toplum bilinci tarafından yorumlanması ve toplum bilincinin bu olgu veya konuya karşı tutumu hakkında karmaşık, ansiklopedik bilgi taşıyan ayrı bir zihinsel oluşum” (Sternin & Popova, 2007, s. 24) olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada Sternin ve Popova toplumsal kalıtımın insan bilincindeki tezahürünü vurgulamakla kalmayıp bu kalıtımın oluşturduğu kültürün, kavramdaki işlevini belirtmişlerdir.

Günümüz dil biliminde kavram konusunda araştırmaların genel sonuçlarına bakıldığında *kavramın*; anlayış, zihniyet ve düşünce tarzının önemli bir parçası olarak nitelendiği açıktır.

⁸ “Концепт и Слово”

⁹ “Концептосфера Русского языка”

Kavramların anlam genişliğini ve zenginliğini sağlayan etmenler toplumun tarihî, kültürel, dünyevî ve manevî yapısıdır. Bu yapıyı anlamamanın yolu basitten birleşige doğru; dil-insan ilişkisi, dil-ulus ilişkisi, dil-dünya görüşü ve dilin kültürde, kültürün dilde tezahürünü incelemektir.

Dil-insan ilişkisi insanın doğumuyla başlar ve insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklı gelişim gösterir. Elbette insan, doğası gereği yalnız yaşayamayacağından kümelenmeler ve toplumsal birliktelikler meydana gelmiştir. Dilin mi toplumlardan önce doğup bir birleşmenin anahtarını oluşturduğunu veya toplumsallaşma sayesinde mi dillerin oluşumunun önünün açıldığını kestirmek zordur. Her koşulda, dil, insanın zihninde tasavvur ettiği işi karşı tarafa iletme konusunda sonsuz bir ‘güncelleme’ içindedir. Zira insanın attığı her adım, yaptığı her bir eylem, dilde yerini bulacak ve gelişimini sağlayacaktır.

Dil-ulus ilişkisi elbette yine insanın çeşitli eylemleriyle şekillenir. Ancak bu noktada, ayrı biçimde toplumsal kimlik kazanan insanlar dünya üzerinde dilsel bir çeşitliliği de beraberinde getirirler. Toplumsal kimlik, bir ulus çatısı altında ele alınırsa dil de böylelikle ulusların farklılıklarını tespit etmede önemli bir rol oynayacaktır ve sonuç olarak dillerin gelişim evrelerinde ulusların özellikleriyle ilgili birtakım veriler bulmak mümkün olacaktır. [bk. (Akarsu, 1998, s. 50)] Örneğin Türklerin konargöçer bir yaşam biçimine sahip olmasının etkisi, Türkçede ad ve soyut kavramdan çok fiile sahip olmasıyla görülebilmektedir. Zira yerleşik hayata geçişin geç olması soyut kavramların üretkenliğini oldukça geciktirmiştir. [bk. (Gülensoy, 2000, s. 5)] Başka bir örnek de Ruslardan verilebilir. Doğu Slavlarının yaşadığı coğrafya nedeniyle kış ve kar gibi doğa olaylarına yönelik dilde var olan üretimler (kavramlar, benzetmeler, deyimler vb.) başka dillere nazaran oldukça geniştir.

Dil ve dünya görüşü arasındaki ilişki ise toplumsal kimlik edinen ulusların dünyaya bakış açılarından ve ele alış biçimlerinden -yani oluşan kavram gibi dil ürünlerinden- ortaya çıkarılabilir. Ulusun iliklerinden üretilmiş bu kavramlar farklı dillerde aynı anlama gelen sözcükle ifade edilseler bile eş anlamlı olamazlar ve bu kavramların tanımları bile o kavramı, kavramın içeriğini tam olarak kapsayamaz. [bk. (Akarsu, 1998, s. 62)] Örneğin Türkçedeki ‘kurt’ kavramı cesaret, asalet gibi

düşüncelere çağrışım yaparken Rusçada aksi durum söz konusu olup genelde olumsuz fikirlere çağrışım yapmaktadır. Buna ek olarak bir sözcüğün aynı dildeki eş anlamlısı dahi o sözcüğün kavramsal içeriğini tam olarak yansıtmamaktadır. Örneğin Rusçada eş anlamlı sayılan *дых* ve *душа* sözcüklerinin her ikisi ‘ruh’ anlamına gelse de anlam bakımından birbirleriyle tamamen örtüşemezler: *Душа* sözcüğü daha çok bireysel ve duygusal bir ruhaniyetten söz ederken (ör. *злая душа*) *дых* sözcüğü kolektif bir maneviyatı ifade ederken kullanılabilir. (ör. *национальный дух*)

Dil-kültür ilişkisi tüm bu anlatıların tepe noktasında yer almaktadır. Zira dilin kültür dünyasındaki etkisi ve rolü yukarıda anlatılan tüm bu ilişki ağlarını kapsamaktadır. Dil, yaşamın bütün alanlarında, günlük yaşamın en yalın olaylarında, görenek ve törelerde, inançlarda ortaya çıkar. [L. Weisgerber’den akt. (Akarsu, 1998, s. 80)] Dilin bu alanlarda kendini gösterebilmesi için elbette eş zamanlı bir gelişim geçirmesi de şarttır. Bu gelişim kuşkusuz dilin kültüre olan etkisinden kaynaklanmaktadır; ancak kültürün dile etkisi incelendiğinde etkinin karşılıklı olduğunu söylemek mümkündür. Zira dil ve dil birimleri, zaman ve kültür sarmalına girerek zamanda yaşanan ve kültürden iz içeren her bir olayın özünü toplayarak sözvarlığını genişletir. Yani kültürel çerçevede bakılabilecek her bir olay, zamanla dile yeni öğeleri de beraberinde getirmiştir. Elbette dile doğrudan bakınca söz edilen bu öğelerin herbirini, kültürel kavramları yani dilin kültür ışığında yeni üretimlerini görmek veyahut bulmak kolay bir durum değildir. Kültür-dil ikilisi zaman boyu birlikte gelişecek olup dil üretimleri sürekli devam edecektir. Kavramların bu bağlamda rolü oldukça ön plandadır. Zira herhangi bir konuda ele alınan duygu, düşünce veyahut olayın kavrayış biçiminde kültürün dilde tezahürü görülebilir.

Dil-kültür ilişkilerinden hareket ederek kavram araştırmaları tekrar gözden geçirildiğinde tanımlarda göze çarpan ve daha öncesinde sözü edilmiş üç terimin – *anlam*, *anlayış* ve *tasarımın* – kavramla ilişkisine bakmak gerekir:

Anlam (смысл) ve kavramın bir bilişsellik gösterdiği söylenebilir. Bu bilişsellik çatısında anlam, kavramın bir yapı taşı rolünü üstlenir. Anlam dilin canlılığı içerisinde, topluma ait dilsel birlikleri temsil ettiren, toplumun iletişim sisteminde bir mirattır. Anlam bu çerçevede hem kavramın bir parçası hem de onun bütüncül

kapsayan ve biçimlendiren önemli ögesi durumundadır. Sternin bu konuyu çalışmasında, “anlam, belirli bir toplulukta düzenli olarak kullanılan ve yeniden üretilen dilsel bir işaret olarak adlandırılan ve iletişimde kavramın belirli bir dilsel-kültürel topluluk için iletişimsel olarak ilgili bir bölümünü temsil eden bir parçası rolünü oynar” (Sternin & Popova, 2007, s. 49) sözüyle açıklayarak anlam ve kavram arasında bağı aydınlatmıştır.

Anlayış (понятие) ve *kavram*, birçok dil bilimci tarafından eşdeğer olarak ele alınsa da (Babuşkin, Baranov, Dobrovolskiy vd.) sözü edilen iki terimde ayrımların var olduğu görüşler de mevcuttur (Kubryakova, Stepanov. Boldirev...). V. İ. Karasik, O. G. Prohvaçeva, Y. V. Zubkova ve E. V. Grabarova’nın ortak çalışmalarında *anlayış* ve *kavramın* temel farklılıklarına değinilmiştir. Buna göre kavram ve anlayış arasındaki farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:

- Anlayış, nesne ve olguların ortak ve temel özelliklerini yansıtan bir düşüncedir. Kavram ise yalnızca soyut değil, aynı zamanda somut – çağrışımsal ve duygusal – değerlendirici özellikleri de içinde barındıran bir düşüncedir.
- Kavram, kültür dünyası ile bireysel anlamlar dünyası arasında bir kesişme noktasıdır, "bir kişinin bilincindeki bir kültür yığını ve bir kişinin kendisinin kültüre girdiği araçtır", öte yandan bir kavram, bir kavramın içeriği ve kavramın sıkıştırılmış geçmişi.
- Kavram, somut dünyevi temelde geliştirilen soyut bir bilimsel *anlayıştır*.
- Kavram bir anlayış değil, bir anlayışın özüdür. Öz, tözel biçimlerde imgede, anlayışta ve sembolde ortaya çıkar. (Karasik vd., 2005, s. 24-25)

Esasen, sıralanan bu farklılıklar, terimlerin farklı bilim dallarında kullanılmasından ortaya çıkmaktadır. *Anlayış*, mantık ve felsefe gibi dallarda başlıca kullanılırken *kavram* matematiksel mantık ve kültür bilimi gibi bilim dallarında boy gösterir. (Stepanov, 2001, s. 43)

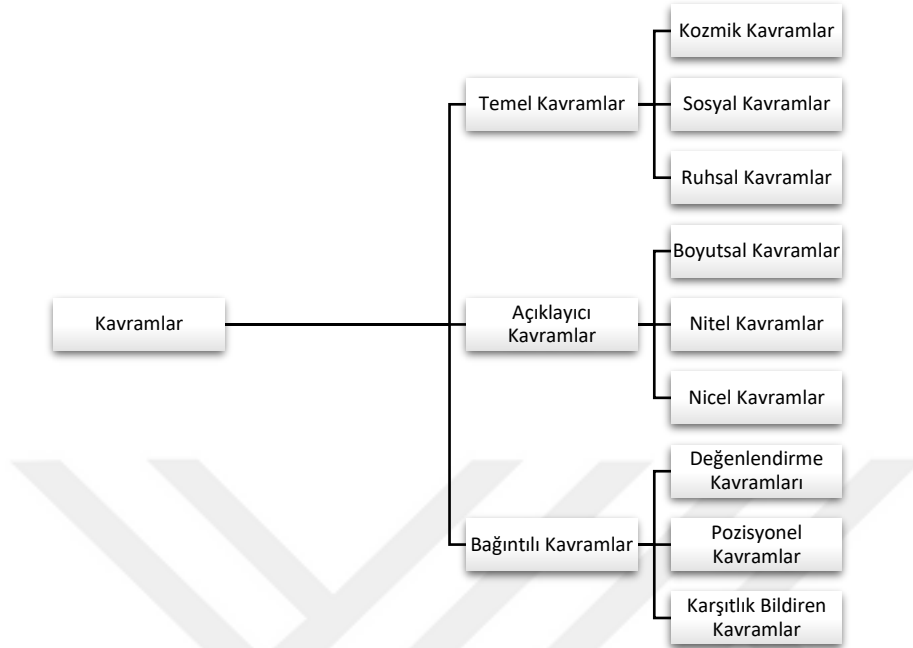
Tasarım (представление) ve *kavram* ilişkisini Rus dil bilimciler çeşitli şekilde yorumlamışlardır. Stepanov *kavramı* açıklarken tasarıma da değinir: “Kavram tasarım, anlayış, bilgi ve deneyimden oluşan bir demettir”. (Stepanov, 2001, s. 43) Stepanov’a göre *tasarım*, kavramın ayrılmaz bir ögesidir. G. V. Tokarev ise tasarımın kavramda bir yapı taşı niteliği kazandığını ileri sürer ve kavramın tasarımla olan ilişkisini “kavram ideoloji ve kültürel tutumlarda olduğu gibi tasarımda da karşılıklı bir makro yapı görevi görmektedir” (Tokarev, 2009, s. 23) şeklinde açıklar. Özetle tasarım ve kavram birbirleri arasında iç içe geçmiş bir iskelet sistemi gibidir.

1.4.1. Kavram Türleri

Kavram araştırmalarında kavramın farklı tür ve kriterlerden birçok tasnife uğradığını söylemek mümkündür [bk: (Lihaçyov, 1996); (Babuşkin, 1996); (Karasik, 2002); (Karasik, 2009) vd.]. Çalışmamız dahilinde M. V. Pimenova’nın modern dil biliminde kavram tasnifi sorunu üzerine yazdığı makaledeki kavram türleri konumuz açısından uygun görüldüğü için esas alınacaktır. M. V. Pimenova’nın kavram tasnifinin diğerlerine göre kapsamlı olduğu söylenebilir. Kavramları hem anlamsal hem de dil bilgisel çerçevede sınıflandırmaya tabi tutan M. V. Pimenova’nın sınıflandırması şu şekildedir¹⁰:

¹⁰ M. V. Pimenova’nın çalışmasında kullandığı terimleri kavram tasnifinde hem orijinal şekilde vermeyi hem de en yakın Türkçe çeviri karşılığını belirtmeyi uygun gördük.

Şekil-1: Kavram Haritası

Sınıflandırmanın ilk kısmında *temel kavramlar* (базовые концепты) yer alır. Bu kavramlar dilin temelini ve dil-dünya görüşünü ifade eden kavramlardır ve kendi içlerinde *kozmetik kavramlar* (космические концепты), *sosyal kavramlar* (социальные концепты), *psişik-ruhani kavramlar* (психические-духовные концепты) olmak üzere üçe ayrılırlar.

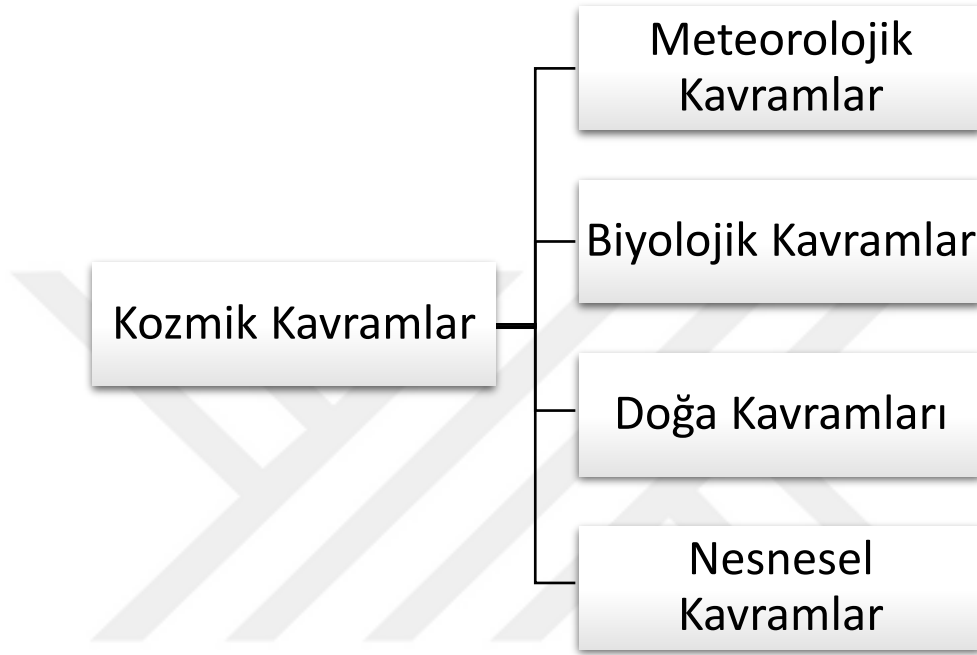
Sınıflandırmanın ikinci kısmında *açıklayıcı kavramlar* (концепты-дескрипторы) yer alır. Bu kavramlar temel kavramları nitelemektedir ve kendi aralarında da üçe ayrılırlar: *Boyutsal kavramlar* (дименсиональные концепты) (ör. yükseklik, genişlik, derinlik vb.), *nitel kavramlar* (квалитативные концепты) (ör. soğukluk-sıcaklık, sertlik-yumuşaklık, vb.) ve *nicel kavramlar* (квантитативные концепты) (ör. bir, biraz, azıcık, çok vb.).

Sınıflandırmanın üçüncü kısmında ise *bağıntılı kavramlar* (концепты-релятивы) yer alır. Bu kavramlar ilişki türlerini ortaya koyar ve yine kendi aralarında üçe ayrılmaktadır: *Değerlendirme kavramları* (концепты-оценки) (ör. iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış vb.), *pozisyonel kavramlar* (концепты-позиции) (ör. sol-sağ, aşağı-yukarı vb.) ve *karşıtlık bildiren kavramlar* (концепты-привативы) (ör. sağlık-hastalık, yaşam-ölüm vb.) [bk. (Pimenova, 2013, s. 129)]

Temel kavramların bünyesinde kavram türlerine detaylı bakıldığında onların da kendi içinde bölünebildiği görülebilir:

1- Kozmik Kavramlar (Космические Концепты)

Şekil-2: Kozmik Kavramlar Haritası

Kozmik kavramlar çatısı altındaki *meteorolojik kavramlara* (метеорологические концепты) kar, yağmur, dolu, tipi vb. kavramlar; *biyolojik kavramlara* (биологические концепты) kedi, köpek, kuş, insan hayvan, ağaç, bitki gibi kavramlar; *doğa kavramlarına* (ландшафтные концепты) dağ, tepe, orman, göl, gibi kavramlar; *nesnesel kavramlara* (предметные концепты) ise yapı, bina gibi insan eliyle üretilmiş tüm nesneleri temsil eden kavramlar örnek verilebilir.

2- Sosyal Kavramlar (Социальные Концепты)

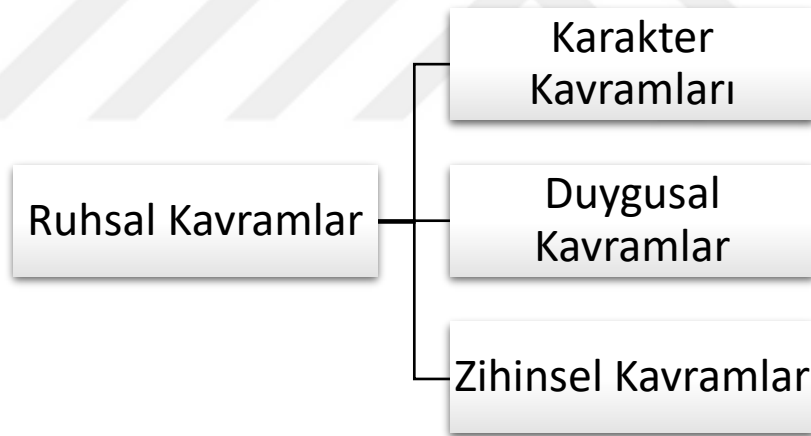
Şekil-3: Sosyal Kavramlar Haritası

Sosyal kavramlar çatısı altındaki *ülke kavramlarına* (концепты стран) Türkiye, Rusya, İngiltere, Almanya, devlet, halk gibi kavramlar; *sosyal statü kavramlarına* (концепты социального статуса) zengin, fakir, sultan, vali, çar, knez gibi kavramlar; *ulus kavramlarına* (концепты национальности) Türk, Rus İngiliz, Alman gibi kavramlar; *egemenlik kavramlarına* (концепты власти и управления) demokrasi, diktatörlük gibi kavramlar; *kişilerarası kavramlara* (концепты интерперсональных отношений) savaş, barış, özgürlük, kölelik gibi kavramlar; *ahlaki kavramlara* [моральные (этические) концепты] onur, hicap, utanç gibi kavramlar; *iş kavramlarına* (концепты занятий) emek, uğraş, iş gibi kavramlar; ve son olarak *dini kavramlara* (религиозные концепты) Allah, tanrı, peygamber, melek gibi kavramlar örnek verilebilir.

3- Ruhsal Kavramlar (Психические-Духовные Концепты)

Şekil-4: Ruhsal Kavramlar Haritası

Ruhsal kavramlar çatısı altındaki *karakter kavramlarına* (концепты характера) kibir, gurur, kıvanç, bayağılık gibi kavramlar; *duygusal kavramlara* (концепты эмоций) sevinç, mutluluk, neşe, keder, yeis gibi kavramlar; *zihinsel kavramlara* (ментальные концепты) ise akıl, zekâ, bilinç, hayal gücü gibi kavramlar örnek verilebilir. [bk. (Pimenova, 2013, s. 130)]

Elbette diğer birçok bilim dalı ve disiplinde de buraya sığdırılamayacak kadar farklı ayrımlar ve tasnifler mevcuttur. Ancak kavram araştırmalarında dilin, kültürün ve bilinç kimliğinin karşılıklı ilişkilerini belirleyen en önemli sınıflandırma,

sosyal kavramların bünyesine giren *kültürel* ve *lingvokültürel* kavramlar sınıflandırmasıdır. [Diğer sınıflandırmalar ve ayrıntı için ayrıca bk. (Zıkova, 2022, s. 60-62)] Bu nedenle sözü edilen sınıflandırma çiftini ele almak yerinde olacaktır:

Kültürel kavramlar her kültürde var olabilen ve evrenselliği içinde barındıran birtakım genel sözler için kullanılmaktadır. Ayrıca bu kavramlar kültürün hudutlarını betimlemekte önemli bir rol üstlenirler. Bu kavramları veyahut kavramların farklı formlarını edebi eserlerde, şiirlerde, müzikal yapıtlarda, sanatsal tablolarda veyahut geleneklerde, toplumsal normlarda görmek mümkündür. Bu kavramlara “aile, aşk, adalet, güç” vb. şeklinde örnek verilebilir. *Lingvokültürel* kavramlar ise dil ve kültürün bulunduğu yerde belirli bir kültüre özgü düşünüş tarzlarını, dünyaya bakış açılarını o dile ve kültüre özel bir ifadeyi yansıtan kavramlardır. Özellikle kültürün dilde özgün tezahürünü ve o kültürle beslenen insanların algı ve düşüncelerinin hangi etmenlerce etkilendiğini ortaya çıkarır. Bu tarz kavramları deyimler, atasözleri, klişeler ve kalıp sözler gibi *dil birimleri*yle ifade etmek mümkündür. Bu tarz kavramlara Rusçadan *авось*, Türkçeden *kut* gibi kavramlar örnek gösterilebilir.

1.4.2. *Lingvo-kültürel* (Kültürdilbilimsel) Kavram Araştırmalarında Yöntemler

Kültürel kavramların zenginliği ve belirgin olmayan hudutları, kavram araştırmalarında yöntem çeşitliliğine yol açmıştır. Sternin, Popova, Karasik, Stepanov ve Pimenova gibi dil bilimcilerin kavram araştırma metodları şu şekildedir:

Popova ve Sternin’in önerdikleri yöntemi dört aşamaya ayırmak mümkündür. Bunlar sırasıyla; “araştırılan kavramın ifade ettiği dil araçlarını mümkün olduğunca ortaya çıkarmak, dil bilimsel araştırma sonuçlarının bilişsel yorumlama metodolojisini kullanarak bu birimlerin anlamının tam bir açıklaması, buna dayanarak incelenen kavramın içeriğinin özgünlüğünde “küresel zihinsel birim” olarak modellenmesi ve son olarak kavram alanında kavramın yerinin belirlenmesi” (Popova & Sternin, 2007, s. 7-9) şeklindedir.

Karasik, kültürdilbilimsel kavramlara yönelik araştırma sürecini dokuz aşamada açıklamıştır. Bunlar sırasıyla, kavramsal sözcüğün anlamsal çözümlemesi; sözcüğün etimolojik analizi, kavramları somutlaştıran sözcüklerin mecazi, çağrışımsal

anlamalarının semantik analizi; kavramları belirten ve ifade eden kelimelerin ve kelime kombinasyonlarının kullanıldığı bağlamların yorumlayıcı semantik analizi; kavramla ilişkili çağrışımların yorumlayıcı kültürel analizi; kavramı ifade eden deyim, atasözü gibi kalıp sözlerin yorumlayıcı analizi; incelenen kavramın içeriğine karşılık gelen bir konu hakkında bilgi verenler tarafından yazılan kısa makalelerin analiz edilmesi ve son olarak bilgi verenlerin kavramın sözel tanımlarına yönelik çağrışımsal tepkilerinin analizi (Karasik vd., 2005, s. 33-34) şeklindedir.

Stepanov, kültürbilimsel kavramların çeşitliliğine ek olarak katmanlı yapısı olduğunu savunmuştur ve bu nedenle yalnızca tek bir yöntemin geçerli olamayacağını, araştırmalarda birbirinden ayrı birçok yöntemin geliştirilip kullanılabileceğini belirtmiştir. (Stepanov, 2001, s. 49) Bu nedenle az önce belirtilen, kavramın katmanlı yapısından kavram araştırmalarına yönelik üçlü katman sistemi geliştirmiştir. Katmanların dışından içine doğru ilerleyerek işleyen bu sistemde ilk olarak üçüncü katmanda (gerçek anlam katmanı) kavramın etimolojik analizi yapılır ve sözcüğün o günkü anlamda nasıl kullanıldığı kültürel kalıntılar eşliğinde incelenir. İkinci katmanda (tarihsel katman) tarihsel ve budun bilimsel izler gözden geçirilir. Stepanov, bu katmanın gerekçe ve önemini, antropolog ve budun bilimci Claude Levi Strauss'un sözünü alıntılayarak belirtmiştir: "Tarih, toplumsal yaşamın bilinçsel tezahürü üzerine; budun bilimi ise bilinç altı dayanağı üzerine *bilanço* çıkarır." (Stepanov, 2001, s. 54) Esasen işbu kavramların tarihi adeta kavram zinciri şeklindedir ve kavramların yapısı zincirin her bir halkasının birbirine öncel – ardıl biçiminde davranmasıyla oluşmaktadır. Her bir zincir halkası – yani kavram – bir önceki halkadan beslenerek şekillenmektedir. Ayrıca kültür var oldukça kavramlar ve derinliği teselsül edecektir. Birinci ve son katmanda ise (güncel katman) sözü edilen kavramın şu andaki durumu incelenir ve toplumsal bilinç çözümlemesi sergilenir.

M. V. Pimenova ise kavram araştırmalarında Kemerovo ekolünü uygular ve araştırma yöntemini on aşamada yürütür. Araştırma kavram seçimiyle başlar; seçilen kavrama yönelik deyim, atasözü, kalıp sözler ve sabit birleşimler gibi materyaller toplanır; sözü edilen kavramı ifade eden sözcüklerin etimolojik araştırması yapılır ve sözcüklerin dönemsel anlamlarıyla ilgili tarihsel ve çağdaş sözlüklerden incelemelerde bulunulur; figüratif kavramsal özelliklerin belirlenebilmesi için kavram çevresinde

toplanan materyaller analiz edilir; incelenen tarihî ve çağdaş sözlüklere dayanarak sözcüğün kavramsal özellikleri belirlenir; ardı sıra kategorik nitelikler belirlenir; kavram ve materyallere ait öğelerin mitolojik ve dini gibi birçok konudaki sembolik izleri, alan sözlükleriyle tanımlanır; eğer varsa tarihsel olgulara da bakılır (derebey, padişah, knez, çar vb.); kültür-dil ilişkisine özgü stereotipler belirtilir ve son olarak elde edilen nitel ve nicel tüm veriler tablolar halinde özetlenir. (Pimenova, 2013, s. 130-131)

Kültürdilbilimsel kavram araştırmalarında öne çıkan yöntemler yukarıda olduğu gibi özetlenmiştir. Kuşkusuz, akademik literatürde bu konuya ilişkin daha farklı yöntemler de bulunabilmektedir. Buna karşın çalışmamız gereği kavramsal araştırmaların yöntemleri açısından çalışmamızda seçmeyi uygun gördüğümüz, Maslova'nın da kriterlerinde belirttiği, bir sabit birleşim olarak deyimlere odaklanılacaktır.

1.5. DEYİM

1.5.1. Deyimin Tanımı

Deyimler dilde anlatımı güçlendiren; tarihsel, toplumsal, kültürel birçok etmenden etkilenecek oluşan sabit birleşimlerdir. Hem yazı dilinde hem de sözlü iletişimde iletiyi alıcıya mümkün oldukça kısa ve etkileyici bir biçimde ulaştırır. Deyimlerin etkisi ve dildeki yeri üzerine Türk ve Rus dil bilimcilerin öne çıkan çalışmaları mevcuttur. D. Aksan, Ö. A. Aksoy, B. Vardar, Z. Korkmaz ve S. Bayraktar gibi Türk dil bilimcilerin deyim tanımları şu şekildedir:

TDK Sözlüğünde deyim “genellikle gerçek anlatımından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği; tabir” şeklinde açıklanmıştır. (Türk Dil Kurumu, 2023, s. 996) D. Aksan deyim “belli bir kavramı belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada kullanılmasıyla oluşan söz” (Aksan, 2020, s. 36) şeklinde; deyim sözlükleriyle bilinen Ö. A. Aksoy “bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” (Aksoy, 2020, s. 50) şeklinde; sözlük bilimci B. Vardar, “bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam

içeren kalıplaşmış söz” (Vardar, 1980, s. 57) şeklinde; Türkçedeki kalıp sözler araştırmalarıyla bilinen S. Bayraktar ise genellikle bir durumu, karşılaşılan olayların özelliklerini, insan karakter ve davranışlarını, insanların çeşitli fiziksel ve ruhsal özelliklerini betimlemek üzere, birden çok sözcükle oluşmuş kelime öbeği” (Bayraktar, 2022) şeklinde tanımlamıştır. Belirten tanımlamalarda dikkat çeken en önemli öğelerden birisi deyimleri oluşturan sözcüklerden en az bir tanesinin anlam değişimine uğradığı veya mecazi bir anlamda kullanıldığı vurgusudur.

Rus dil bilimcilerinden N. M. Şanskiy, S. İ. Ojegov ve N. Yu. Şvedova’nın deyim tanımları da şu şekildedir: N. M. Şanskiy deyimi “iki veya daha fazla söz bileşeninden oluşan, anlamı ve yapısı sabit dil birimleri” (Şanskiy, 1996, s. 22) şeklinde; S. İ. Ojegov ve N. Yu. Şvedova ise, “dil biliminde anlamı kendisini oluşturan sözcüklerce belirlenmeyen konuşma ifadeleri” şeklinde tanımlamışlardır. (Ojegov, & Şvedova, 2017, s. 227) Bu tanımlamalarda da deyimi oluşturan sözcüklere anlamsal değil, daha çok yapısal bakıldığı görülmektedir.

1.5.2. Deyim Biliminin Bir Dil Bilimi Dalı Olarak Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış

Deyim bilimi teriminin Avrupa dillerinde karşılığı olan *phraseology* Latince kökenlidir ve terimi oluşturan sözcüklerden *phrase* Yunanca ‘ifade’, *logia* ise yine Yunanca ‘derleme, toplama’ anlamına gelmektedir. Sözcüğün terim olarak ilk kullanımı 16. yy.’daki Alman dil bilimci M. Neander’e dayandırılır. Buna karşın terimin dil biliminde kullanılması 19. yy’a varmaktadır. [Köken bilgisi ve terim kullanımı için ayrıca bk: (Online Etymology Dictionary, 2024)] Deyim sözcüğünün Avrupa dillerinde bir diğer karşılığı olan *idiom* ve bu terimden üretilen *idiomatology* (deyim bilimi) terimleri de Yunanca ‘kişiye özgü’ anlamına gelen *idios* sözcüğünden evrilmiştir. [bk. (Online Etymology Dictionary, 2024)]

Deyim bilimi, dildeki köken bilimsel ve tarihsel süreçten günümüze evrilmiş durumuna dek değişim gösteren, gelişen deyimleri ve bu süreçlerin yol açtığı deyim sistemlerini ele alan bir bilim dalıdır. Esasen temel amacı da deyimlerin geçtiği süreçlerde ortaya çıkan sistemleri dilin söz varlığını da ele alarak hem bağlarını açığa çıkarmak hem de karşılıklı ilişkilerini ortaya koymaktır.

“Deyim bilimi yalnızca deyimlerin sistematik durumunu belirtmekle kalmaz aynı zamanda sözcük kullanımlarının edebi hatlarının, bir bakıma da deyimssel ifadelerin doğru ve yerinde kullanımının özümsemesine yardımcı olmaktadır”. (Şanskiy, 1996, s. 5)

Deyim biliminin tam anlamıyla bilim çatısı altına girmesi ve dil biliminden ayrılması Rus dil bilimcilerin 1930 ve 1940’lardaki çalışmalarıyla başlamıştır. Bu sürece dek deyim bilimin ortaya çıkışını etkileyecek W. McMordie ve J. Seidl gibi İngiliz yazarların çalışmalardan [bk. (English Idioms and How to Use Them, 1929) (ilk baskı 1909)] söz etmek mümkündür. Ancak eser öğreticilik yönüyle ortaya çıktığı için bir basamak görevi gördüğü söylenemez. Deyim biliminin ortaya çıkmasını ‘gerekli’ kılan en önemli eser İsveçli bilim insanı Ch. Bally’nin 1909’da yazdığı ‘Fransızca Anlatım Bilimi’¹¹ çalışmasıdır. Zira Ch. Bally’nin eserde sabit birleşmelerin yapısı üzerinde uğraştığı ve bu konuda tasnif yaptığı görülmektedir. Sabit birleşimlerin sabitlik derecelendirmesini inceleyen Bally, bunları ikiye ayırmıştır: 1) Birlik oluşturup bölünebilen ve başka kalıplar oluşturabilecek kadar bağımsızlık içeren birleşimler; 2) aynı düşünce ve anlamı iletmek için devamlı aynı birleşimlerde kullanılmaları nedeniyle bağımsızlığını yitirmiş birleşimler. (Bally, 2001, s. 89)

Birleşim kıyaslamalarında açıkça görülebilir ki ikinci sınıflandırma tamamen deyimleri kapsamaktadır. Esasen Bally’nin de bu tasnifi *deyimssel birlik* (фразеологические единства) olarak adlandırdığı görülmektedir. Bally’nin anlatım bilimi çerçevesinde ele aldığı sabit birleşimler böylelikle deyim biliminin doğuşuna yol açmıştır. Ayrıca ele aldığı serbest ve sabit birleşimlerle ilgili birçok soru işareti, deyim bilimi tarafından incelenen çağdaş konulardır.

Deyim biliminin tam anlamıyla ortaya çıkışı 1940’lı yıllarda Vinogradov’un çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu sürece dek İ. M. Vulfius ve S. İ. Abakumov’un çalışmaları da dikkat çekmektedir. Ancak bu çalışmalarda bilimsel düşünce ve tasniften ziyade eğitsel bilgiler daha yoğundur. Şanskiy, Vulfius’un ‘Deyimlerin Sınıflandırılmasına Yönelik Sorunlar Üzerine’ çalışması için deyimleri

¹¹ “Traite de Stylistique Francaise”

sınıflandırmaya yönelik uğraşının bulunduğunu ancak bunun bilimsellikten öte öğreticiliği daha ağır basan yazılar olduğunu” (Şanskiy, 1996, s. 7) dile getirmiştir.

Deyim incelemelerini dizgeler haline getiren ve deyim bilimi adı altında bir bilim kimliği kazandıran ilk çalışmalar 1946 ve 1947 yıllarında Rus dil bilimci V. V. Vinogradov tarafından kaleme alınmıştır. V. V. Vinogradov ‘Bir Dil Bilimi Dalı Olarak Rus Deyim Biliminin Temel Kavramları’¹² çalışmasında deyimleri incelemiş ve üç başlıkta sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalar şu şekildedir:

- Kaynaşmış Deyimler (Фразеологические Сращения)
- Birlik Oluşturmuş Deyimler (Фразеологические Единства)
- Uyumlu Deyimler (Фразеологические Сочетания)

İlk sınıflandırmadaki deyimler (kaynaşmış deyimler), deyimın kendisini oluşturan sözcük öğelerinden tamamen bağımsız durumdadır ve sözcükler anlamsal açıdan hiçbir şekilde ortaklık içermez. Esasen bir benzerlik söz konusuysa bile bu durum sesteşlikten öteye gitmemektedir. (Vinogradov, 1977, s. 122) Ayrıca bu tarz deyimlerin ayırıcı nitelik taşıyan beş özelliğini sıralamak mümkündür:

- 1- Bunlar, söz konusu bağlaç dışında başka hiçbir yerde kullanılmayan ve bu nedenle çağdaş dil açısından anlaşılmaı olan *nekrotizm*¹³ olarak adlandırılan sözcükleri içerebilir. (Kulikova & Zotova, 2024) Örneğin Rusçada *rastgele* anlamına gelen *на авось* deyiminde, deyimın *авось* ögesi Çağdaş Rusçada kullanılmamaktadır.
- 2- Artık pek kullanılmayan eskimiş, arkaik sözcükler de kaynaşmaya dahil olabilir. Örneğin Rusçada *aylaklık etmek* anlamına gelen *быть баклуши* deyiminde, deyimın ögesi olan *баклуши* sözcüğünün kullanımına Çağdaş Rusçada pek rastlanmaz.
- 3- Sözdizimsel olarak ayrılamazlar.
- 4- Kaynaşmış öğeler yer değiştiremezler.

¹² «Основные Понятия Русской Фразеологии Как Лингвистической Дисциплины»

¹³ Dil biliminde yalnızca deyimın bir ögesi olarak bulunan eskimiş sözcükler için kullanılan terim

- 5- İçeriklerine başka tamamlayıcı bir sözcük dahil etmezler. (Kulikova & Zotova, 2024)

İkinci sınıflandırmada (birlik oluşturmuş deyimler) deyimleri oluşturan öğelerle deyimın bütüncül anlamı arasında bir bağ söz konusudur. Genellikle kaynaşmış deyimlere benzese dahi deyimlerin anlam birleşmesinden doğmasından dolayı bu deyimleri kaynaşmış deyimlerle aynı sınıfa tabi tutmak mümkün değildir. [bk. (Vinogradov, 1977, s. 131)] Vinogradov’a göre birlik oluşturmuş deyimlerin öne çıkan dört özelliği mevcuttur. Bunları şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Deyimin bölünebilirliğini ortadan kaldıran, metafor içeren ve canlı bir anlamı bulunmaktadır. Bu çerçevede zengin olan anlam ilk bakışta doğrudan anlaşılmasa dahi kimileyin anlam konusunda tahmin yürütmek mümkündür.
- 2- İçeride dolgun ve zengin bir anlatıma sahiptir.
- 3- Deyimin içerisinde deyimı oluşturan bir sözcük eş anlamlı başka bir sözcükle değiştirilemez.
- 4- Deyimin kalıpsal olarak biçimlendiği anlamı, tek bir sözcük karşılayabilir. Yani böylelikle birlik oluşturmuş deyimlerle aynı anlama gelen sözcüklere rastlamak mümkündür.

(Vinogradov, 1977, s. 133)

Sıralanan bu dört özelliğin her biri deyimde var olmak zorunda değildir ancak bu deyimler sıralanan özelliklerden en az birini içerir. Bu tarz deyimlere Rusçada *dili tutulmak* anlamına gelen *прикусить язык* deyimı örnek gösterilebilir. Örneğin *прикусить язык* deyimini tek bir sözcükle – *немать* fiiliyle – ifade etmek mümkündür.

Üçüncü ve son sıralamada (uyumlu deyimler), deyimleri oluşturan öğelerden biri kendi sözcük anlamını korurken öteki öğenin sözcük anlamı bir deyim aktarması özelliği kazanır. Bu tarz deyimlere Rusçada *can düşmanı* anlamına gelen *заклятый враг* deyimı örnek gösterilebilir. Deyimin ögesi olan *заклятый* sıfatının kullanımında, sıfatın yaygın anlamını görmek mümkün değildir. Zira bu sıfat, deyimın diğer ögesinden etkilenecek bir *deyim aktarması* anlamı edinmiştir. Ayrıca *заклятый* sıfatının tek başına kullanımı, sıfatın deyim içerisinde diğer deyim ögesiyle kullanılan

anlamı veremez. Ek olarak bu deyim ve deyim anlamını oluşturmak için *заклятый* sıfatının eş anlamlısını kullanmak işlevsizdir ve aynı anlamı vermez.

Rus deyim biliminde B. A. Larin'in çalışmaları da önem arz etmektedir. 'Deyim Bilimi Üzerine Denemeler' (1956) adlı çalışmasının başında B. Larin, Rusçada *deyim bilimi* terimini ifade eden *фразеология* teriminin kullanımındaki yanlışlıklara değinmiştir. Larin, deyimler üzerine çalışılan makalelerde çalışmanın konusunun deyim olarak değil, deyim bilimi olarak ele alındığını belirtmiş ve bilim dalının incelenen ögesinin *фразеология* olarak adlandırıldığını dile getirmiştir. Bu duruma örnek olarak da *О Фразеологии Салтыкова-Щедрина*¹⁴ ve *Фразеология Делового Языка*¹⁵ gibi başlıkları vermiştir. Larin bu sorunun kaynağını o dönemde çalışılan deyim bilimi öğelerinin henüz dil bilimsel temellerle ele alınmamasına bağlar. (Larin, 1977, s. 125-126)

Larin, Vinogradov'un deyimler üzerine geliştirdiği üçlü sınıflandırmada kimi görüş ayrılıklarının bulunduğunu belirterek sözcük birleşimleri için bir sınıflandırma geliştirir:

- Değişken Sözcük Birleşimleri
- Deyim Aktarmalı Sözcük Birleşimleri
- Bölünmez İfadeler

Değişken sözcük birleşimleri sınıflandırmasında dilin her katmanında değişen ve gelişen sözcük birleşimleri yer alır. Buna ek olarak Larin, Vinogradov'un öne sürdüğü uyumlu deyimlerin de (фразеологические сочетания) bu sınıflandırmada bulunması gerektiğini savunmaktadır. (Larin, 1977, s. 147)

Deyim aktarmalı sözcük birleşimleri sınıflandırması Vinogradov'un 'birlik oluşturmuş deyimler' (фразеологические единства) sınıflandırmasıyla koşutluk gösterir ve aynı şekilde ilk sınıflandırmanın aksine değişkenlik değil sabitlik içerir.

¹⁴ 'Saltikov Şchedrin'in Deyimleri Üzerine'

¹⁵ 'Meslekî Dilin Deyimleri'

Bölünmez ifadeler sınıflandırması, Larin'e göre, deyim aktarmalı sözcük birleşimlerinden ayrı olarak sözcüksel ve dil bilgisel bağlamda biçimi bozulmuş ve ilk anlamından uzak öğeler içerir. (Larin, 1977, s. 148)

Larin deyimler için o zamana ait güncel deyişsel konuları da dile getirmiştir. Bu konular deyimisel birleşimlerin ilk formu, genellemelerin tipik genişliği, deyimisel malzemelerin metne dahil edilmesi ve son olarak dilin yaşayan normlarına göre deyimün sözcüksel- anlamsal içeriğiyle dil bilgisi yapısı ilişkisi şeklinde sıralanabilir. (Larin, 1977, s. 149) Ayrıca Larin, deyimlerin deyişsel zeminde incelenebilmesi adına deyimleri deyişsel bağlamda dört sınıfa ayırarak makaleyi sonlandırır:

- Edebi-Kitabi Deyimler
- Halk Deyimleri
- Meslekî Deyimler
- Argo Deyimler (Larin, 1977, s. 149)

Deyim bilimi çalışmaları 1960 – 1980'li yıllarda hız kazanmaya başlamıştır. L. İ. Royzenzon ve A. M. Buşuy'un 'Deyim Bilimi Sorunları Üzerine Genel Kaynakça Bilgileri'¹⁶ çalışmasında Rusça deyimler ve deyim bilimi üzerine 2000'den fazla çalışma derlenmiştir. V. N. Teliya'nın 'Deyim Bilimi Nedir?'¹⁷, Yu. A. Gvozdaryov'un 'Rusça Deyimlerin Oluşum Esasları'¹⁸, A. İ. Fyodorov'un 'Rus Deyim Biliminin Gelişimi'¹⁹ (1973), N. M. Şanskiy'in (1985) 'Çağdaş Rusçanın Deyim Bilimi'²⁰ (Şanskiy, 1996) gibi Rus dil bilimciler tarafından yayımlanan eserler deyim biliminin gelişim aşamasında mihenk taşı niteliğindedir.

1.5.3. Deyimler ve Diğer Sabit Sözcük Birleşimleri

Deyimler yapıları gereği, birçok durumda diğer sabit birleşimlerle karıştırılabilmektedir. Bu nedenle deyimleri öne çıkan diğer sabit birleşimlerle karşılaştırmak yerinde olacaktır.

¹⁶ 'Материалы К Общей Библиографии По Вопросам Фразеологии'

¹⁷ 'Что Такое Фразеология'

¹⁸ 'Основы Русской Фразеологии'

¹⁹ 'Развитие Русской Фразеологии'

²⁰ 'Фразеология Современного Русского Языка'

1.5.3.1. Deyimler ve Atasözleri

Atasözleri, toplumun bilgi ve deneyiminin ürünü olarak ortaya çıkan, bir olay, bir durum veya bir duyguyu açıklamaya ve bundan ders çıkarmaya yönelik bir yargıyı dile getiren dil birimleridir. Genellikle şiirsel yapılarıyla ve sözcüklerden doğan ses olaylarıyla kulağa hitap eden atasözleri toplumun ortak tutum ve davranışlarını yansıtır. Tıpkı deyimler gibi toplumun ortak malı olmasından dolayı özdeyişlerden ayrı olarak ilk kimin söylediği veya ortaya çıkardığını tespit etmek mümkün değildir.

Atasözleri içeriği itibarıyla kimilerin deyimlerle karıştırılır. Buna karşın atasözleri ve deyimleri birbirinden ayıran birkaç ayrımı ifade etmek mümkündür:

- Deyimlere karşın atasözlerinde açık bir yargı görülür.
- Deyimler bir sözcüğün daha süslü ve hoş bir üslubu biçimine girmeyi amaçlarken atasözleri bir olay veya durum karşısında öğüt vermeyi ve yol göstermeyi amaçlar.
- Deyimlerin öğelerinden herhangi biri eş anlamlısıyla ya da başka bir sözcükle değiştirilemezken atasözlerinde bu durum onların da ‘sabit birleşimler’ olmasına karşın farklıdır. Atasözlerini oluşturan öğelerden biri kimi zaman değiştirilebilir.
- Kimi deyimler çok fazla öge içerse de atasözleri gibi cümle görevinde bulunamazlar.
- Bir deyim anlam itibarıyla tek bir sözcük tarafından karşılanabilirken bu durum atasözlerinde geçerli değildir.

Elbette sıralanan farklılıklar bunlarla sınırlı değildir. Fakat ayrıca belirtmekte fayda vardır: Kimi atasözleri yapısı itibarıyla deyimlerin doğuşuna yol açmıştır. [Detay için ayrıca bk. (Hacızade, 2013, s. 50-56), (Sinan, 2015, s. 23-24)] Bu durumu açıklamaya yönelik birkaç Rusça deyim ve atasözü örneklendirilebilir:

Tablo-2: Atasözlerinden Parçalanarak Oluşan Rusça Deyim Örnekleri

Rusça Deyimler	Rusça Atasözleri
Сесть не в свои сани (Kendi kızağına oturmamak)	Не в свои сани не садись (Kendi kızağın değilse oturma)
Выпустить слово воробья (Serçenin sözünü serbest bırakmak)	Слово не воробей, вылетит — не поймаешь (Söz serçe değildir, uçarsa tutamazsın)
Откладывать в долгий ящик (Ertelemek)	Не откладывай на завтра то, что можно сделать сегодня (Bugünün işini yarına bırakma)

Aynı durumda bulunan birçok Türkçe deyim ve atasözü de mevcuttur:

Tablo-3: Atasözlerinden Parçalanarak Oluşan Türkçe Deyim Örnekleri

Türkçe Deyimler	Türkçe Atasözleri
Ektiğini biçmek	Ne ekersen onu biçersin
Diş göstermek	Isırarak it dişini göstermez
Dile gelmek	Dile gelen ele gelir

Verilen örnekler ışığında görülebilir ki birçok atasözü, içerdiği öğelerden dolayı parçalanarak deyim özelliği kazanabilmektedir. Bu durumdan dolayı da sık sık atasözleri ile deyimler karıştırılabilmektedir.

1.5.3.2. Deyimler ve Kalıp Sözler (Dua, İlenç)

Deyimleri besleyen unsurların herhangi bir sınırının olmaması, deyimlerin kalıp sözlerden de etkilenmesine ve bir bakıma karıştırılması yol açmıştır. Esasen deyimlerle en çok benzerlik içeren ve birbiriyle karıştırılan dil birimleri arasında kalıp sözler ön plana çıkmaktadır.

Deyimlerle kalıp sözlerin arasına net bir çizgi çizilememesinin en büyük nedeni, her iki dil biriminin de amaçsal özelliklerinin birbirine benzemesidir. Her iki dil biriminde de anlatımın özel bir kalıba dönüşmesi ve anlatımda çekicilik öne çıkar. Bu duruma değinen Ö. A. Aksoy dua ve ilençlerin de deyimler gibi hoş, çekici bir anlatımla veyahut özel bir kalıp bünyesinde oluştuğundan dolayı birçok kalıp sözün de deyim bünyesinde sayılabileceğini öne sürmüş ve *Allah unutturmasın, eline sağlık*

gibi sözleri örneklendirmiştir. (Aksoy, 2020, s. 52) Devamında ise her kalıp sözün birer deyim olarak nitelendirilmesinin yanlış olacağını zira mecaza sahip olmayan, çekicilik düzeyi bulunmayan kimi kalıpların da var olduğunu dile getirmiş ve *çok yaşa* ve *sağ ol* gibi kalıpları örnek göstermiştir. (Aksoy, 2020, s. 52)

1.6. KÜLTÜRDİLBİLİMSEL ÇERÇEVEDE DEYİM ARAŞTIRMALARI

Deyim araştırmalarına kültürdilbilimsel yaklaşımı sergileyen ilk bilim insanlarından birinin V. N. Teliya olduğu söylenebilir. [bk. (Zıkova, 2022, s. 81)] V. N. Teliya'nın bu yaklaşımı, iki farklı gösterge grubundan olan dil ve kültürün etkileşimi temeline dayanmaktadır. Gösterge gruplarının birliği ise kendine özgü bir deyim sisteminin gelişimine yol açar. Bu sistem çerçevesinde oluşan her bir deyim bir dil birimine dönüşür ve o kültürün çok değerli bir yansıması olur. Bu süreci özetlemek adına yüzeysel bir çözümleme için kültürel iz taşıyan rastgele bir deyim seçilip örnek gösterilebilir:

Rastgele seçilen deyim: *вечный покой*. Deyimin kullanıldığı toplum Rus toplumudur ve Hristiyanlığın mezhebi olan Ortodoksluğun anayurdu konumundadır. Bu yüzden Hristiyanlığın Rus kültüründe etkisinin çok boyutlu olduğu açıktır. Hristiyanlığın kutsal metni Yeni Ahit'te ölümün bir son olmadığı, tam tersine sonsuz yaşamın başlangıcı olduğu vurgulanır. Esasen Yuhanna 11:25'e bakıldığında İsa'nın "Ben diriliş ve yaşamım. Bana iman eden, ölmüş olsa bile yaşayacaktır" (Kutsal Kitap, 2024) sözü bu tutumu kanıtlar niteliktedir. Göstergelerin kültür ayağı bu şekilde oluşurken bu durum göstergelerin dil ayağında kendini gösterir ve ölümün fani hayattan, fani hayatın güçlükleri ve hezimetinden kurtarışı anlayışını sözü edilen dil birimiyle ortaya çıkarır.

Örnek verilen bu yaklaşıma ayrıntılı bakıldığında, yaklaşımın, kültürün, arketip yapılar, gelenek-görenekler, dini ritüeller, mitolojik etkenler gibi miras öğelerini; aynı zamanda kültürün dil tezahüründe bir araç olan deyimlerin "belirtke işlevini" yansıttığı görülebilir. V. N. Teliya'nın sözü edilen yaklaşımdaki amacının da bu korelasyonu belirtmek olduğu dile getirilebilir.

Teliya ile tanınırlığı artan bu *ekol* 1990'lı yıllardan itibaren hız kazanmaya ve gittikçe gelişmeye başlamıştır. Teorinin yanı sıra araştırmaların deneysellik kazandığı

açıkça görülür. Örneğin S. V. Kabakova, 1999 yılında yaptığı *psiko-kültür-dil bilimsel* çalışmada deyimlerin bilinç altında neler temsil ettiğini ve hangi kültürel etmenlerin bilişsellik kazandığını belirlemek amacıyla deneysel bir araştırma yöntemi geliştirmiştir: Deneyin başlangıcı için deneklerden metin içinde veya tek başına verilen birkaç deyim anıamlarının yazılması istenir. Ardından bir süre kısıtlaması eşliğinde *это когда...* (... *olduğu zaman*), *это если* (... *olur ise*) gibi tamamlanmamış cümleler yardımıyla deneklerin sözü edilen deyim için bir tanım yapması istenir. Son olarak aynı işlem süre kısıtlama olmadan yapılır ve deney sonlandırılır. [Deney süreci, detayı ve sonuçları hakkında ayrıca bk. (Kabakova, 2002, s. 79-115)]

Bir diğer öne çıkan deneysel araştırma ise M. L. Kovşova'ya aittir. Kovşova bu çalışmada *каша в голове* (*aklı durmak*), *подопытный кролик* (*kobay*), *быть под каблуком* (*kılıbık olmak*) deyimleri üzerine deney yapar. Deney iki aşamadan oluşur: Felsefe Fakültesinden ilk sınıf öğrencileriyle yürüttüğü deneyde öncelikle *каша в голове* deyimini üç dakika içerisinde öğrencilerden yazılı formda tanımlamalarını veya deyimle ilgili gözlemlerini aktarmalarını ister. İkinci aşamada ise aynı sürede ve yine yazılı olarak *подопытный кролик* ve *быть под каблуком* deyimlerini öğrencilerden anlamını ve çağrışımlarını belirterek yorumlamalarını ister ve deney sonlandırılır. [bk. (Kovşova, 2016)]

“Deneyler sonucunda deyimlerden çıkarılan algıyla birlikte dili konuşan kişinin bilincinde deyim anıamlarını içeren farklı bilgi türleri üzerine zihinsel birtakım işlemler meydana gelirken kültürel alandaki yorum da gerçekleşir.” (Zıkova, 2022, s. 84) Böylelikle bilincin ortaya çıkardığı anlam yalnızca bilişsel veriler sağlamaz, aynı zamanda kültürün dildeki yoğun etkisini de gözler önüne serer.

İKİNCİ BÖLÜM

FARKLI DİSİPLİNLER ÇERÇEVESİNDE ÖLÜME BAKIŞ AÇISI

Ölüm insanın yaşayacağı son deneyimdir. Bu belirsizlik elbette ki insanın doğası gereği zihninde bir korku yaratacaktır. İnsanın ne olursa olsun kaçamayacağı bu gerçek, insan yaşamını kuşkusuz baştan aşağı etkilemiştir. İnsanların gelenek ve göreneklerinin, toplumsal düzgülerinin, kültürel değerlerinin, sanatının, dilinin ve edebiyatının bu gerçeğin belirsizliği etkisiyle çeşitli yorumlara ve bakış açılarına maruz kaldığı muhakkaktır. Bu nedenle ölümü anlamak için ölüme geniş çerçeveden bakmak ve ölümün farklı alanlardaki tezahürünü incelemek gerekir.

2.1. ÖLÜMÜN TANIMI VE BEŞERİ BİLİMLERDE ÖLÜME BAKIŞ AÇISI

Ölüm çeşitli disiplinlerde farklı algılanan bir kavramdır. Bu kavram TDK Sözlüğünde “Bir insan hayatının tam ve kesin olarak sona ermesi; ahiret yolculuğu, son, ebedî uyku, son yolculuk, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat” (Türk Dil Kurumu, 2023, s. 2594) şeklinde tanımlanır. Tanımın içerisinde ölümü dünyevi maddelerle betimleyen öğelerin de varlığı dikkat çekicidir. Bunu anlamak adına insan yaşamında, toplum biliminde, felsefede ve dinler tarihi gibi disiplinlerde ölüm anlayışına bakılmalıdır.

Ölüm insan yaşamında kaçınılmaz olan ancak yokmuşçasına davranılan bir hakikattir. Günlük yaşamda akla gelmemesi için unutulmaya ve göz ardı edilmeye çalışılan bu olgu insanlar tarafından farkındalık içinde olunsu bile ötelenmiş bir gerçektir. Ölümün belirsizliğinden, veda hissinden doğan endişe ve korku duyguları insanın ölümü dile getirmesinin önüne geçmiştir. Zira ölüm deneyimi doğanın olağan bir parçası olsa dahi akıl için oldukça çelişkili bir olgudur. Örneğin S. Freud (2021, s. 35-36) bu çelişkiye yönelik ölümün insanlar için inkâr edilmez bir olgu olsa da insanların bu gerçeği ötelemeye çalıştığını ve düşüncesini bile hayattan elimine etmeye yönelik eğilim gösterdiğinin su götürmez olduğunu dile getirir. Elbette bu çelişki doğrudan doğruya deneyim olarak adlandırılan ölümün her insan için bir izleyici konumunda olmasından kaynaklanmaktadır.

Ölüm olgusu çerçevesinde birçok disiplinde ölümden etkilenen birtakım faktörlerin yanı sıra ölen bireyin durumuyla da ilgilenilmiştir. Ancak *toplum bilimi*

ölümü ele alırken, ölen bireyi bir kenara bırakarak doğruca ölümün toplumdaki etkilerine odaklanmıştır. Esasen ölüm sonrası dini ritüellerin, cenaze törenlerinin, yasların ve taziye kültürlerinin incelenmesi gibi, cinsiyetin ölümle ilişkisi, sınıfsal sistemlerin ölümle ilişkisi ve birçok konu toplum bilimini ilgilendiren sorunlar arasındandır.

Toplum bilimsel odakta ‘ölüm’ ele alındığında, öncelikle incelenen konular arasında ölüme karşı zamanla gelişen sosyal simgeler, defin adetleri ve bu adetler eşliğinde insanların ölüme karşı tavrı yer almaktadır.

Sosyal simgeler insanlığın yaşamın her türlü olgusunda geliştirmiş olduğu ve farklı toplumlarda benzerlik taşıyabileceği gibi birbirinden bağımsız birçok unsur barındırabildiği davranışsal kalıplardır. Bu kalıpların kaynağı ise toplulukların geçmişleriyle ve geçmişte yaşadığı toplumsal olaylarla beslenir. Örneğin bir toplumun renklere yüklediği anlam kültürel bir birikimin eseri olsa da bunu sağlayan en önemli etmen toplumun geçmişte yaşadığı kimi durumlarla ilişkilidir. Bu olaylar akşam hava kararınca her tarafta siyah renginin belirmesi gibi sıradan ve doğal bir olay olabilirken herhangi bir yerde ortaya çıkan bir veba salgını da olabilmektir.

Toplumların yaşayış biçimlerinden ortaya çıkan sosyokültürel davranış parçaları hem sosyal simgeleri oluşturmuş hem de sözü edilen davranış parçalarının gelişiminde rol oynayacak kadar iç içe geçmiştir. Ancak bu durum her toplumda farklı bir biçim kazanmıştır. Örneğin siyah rengi Batı ülkelerinde matem, ölüm, cenaze törenleri gibi olumsuz durumlarla ilişkilendirilirken Doğu ülkelerinde zenginlik, sağlık ve refahla ilişkilendirilmiştir. [bk. (Empowered by Colour, 2024)]

Diğer öne çıkan simgelerden birisi de hayvanlardır. Her toplum hayvanlara yaşadığı olaylar çerçevesinde farklı bakış açısı oluşturmuştur. Örneğin Rus ve Türk toplumlarında kargalar ölümlerle ilişkilendirilebilirken [bk. (Karabacak, 2024)] Japon medeniyetinde dönüşüm ve diriliş, Çin medeniyetinde baht ve sağlıklı yaşamla ilişkilendirilmiştir. [bk. (Humming Bird Plus Organization, 2024)]

Sosyal simgelerin ardından toplum bilimiyle ölüm kavramını buluşturan ve ölüm sosyolojisinin önde gelen en önemli etmenlerden biri cenaze ve defin adetleridir. Zira toplum içerisinde şekillenen bu adetler insanların bütüncül davranmasını

sağlarken törende giyilen elbiselerden katılımcılara ikram edilen yiyeceklere, selamlaşmadan anmaya kadar birçok etkende zaman içerisinde düşünülme-sizsin yapılan davranış biçimlerine dönüşmektedir. Adetlerin geneli üç farklı düşünce temeline dayandırılabilir: Ölen kişiyi halen bir metafiziksel canlı olarak nitelendirip ondan korku duymak, dinî inançlar gereği ölen kişinin tanrı katına ulaşacağı yolu kalben kolaylaştırmak ve son olarak ölen kişinin yakınlarını yalnız bırakmayarak yanlarında destek olup ruh sağlıklarını dengelemeye çalışmak. [bk. (Örnek, 2000, s. 214)]

Felsefede ölüm düşüncesi birçok düşünür tarafından tefekkür edilen ve tartışılan önemli bir olgudur. İlk çağ felsefesinden çağdaş felsefeye kadar birçok değerli filozof bu olgu üzerine eğilmiş ve onu çeşitli şekillerde yorumlamıştır. “Esasen felsefenin ve filozofların ölüm olgusuna olan ilgisi yalnızca dünya hayatının tehdit eden esrarlı bir son olması sebebiyle değil, aynı zamanda hayat üzerindeki doğrudan tesiri ile de alakalıdır”. (Altaytaş, 2020, s. 68)

Felsefe tarihine bakıldığında bu olgunun günden güne daha da derinlik kazandığı görülmektedir. Felsefe tarihinde ölüm sorunu İlk çağ felsefesinde filozofların düşünme yönünün doğadan insana döndüğü vakit önem kazanmaya başlamıştır. Zira ilkçağ düşünce dünyasında evrenin her daim var olduğu ve sonsuzluk içerisinde bulunduğu fikri hâkim olduğundan Sokrates dönemine dek ölüm üzerine herhangi bir tefekkür geliştirilmemiştir. Bizzat ölüm olmasa da ölüm düşüncesiyle bağıntılı ruh göçü fikri ise Pythagorasçılar tarafından savunulmuştur. Bu fikir ise bir vücudun ebedi yaşamından çok mitolojik düzendeki ruh ve vücut varlıklarının ayrı tutulmasından kaynaklanmaktadır. (Çüçen, 2017, s. 16) Sokrates dönemi ve geç İlk çağ felsefesinde ‘ölüm’ düşüncesi; uyku, korku, esaret, kurtuluş gibi kavramlarla bağdaştırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde ölümün doğallığı ve ölüm ötesi üzerine karşıt düşüncelerin başladığı söylenebilir. [bk. (Babuşçu, Yaşamak İçin Ölmek: Sokrates'te Ölüm ve Yaşam, 2017)a, (Babuşçu, 2017)b (Çıvgın, 2017) (Shibles, 2017)]

Orta Çağ felsefesinde ‘ölüm’ fikrine daha çok ilahi düzenin bir parçası olarak bakılmıştır. Ahiret inancının daha ön planda olduğu bu dönemde yaşamın amacı daha çok ölüme bir hazırlık olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde ölüme yönelik en

yaygın düşünce ise ölümün bir son olmadığı ve uhrevi aleme geçişin başlangıcı olduğu şeklindedir. [bk. (Uysal, 2024), (Nikolina, 2011), (Bynum, 1998)]

Aydınlanma Çağı felsefesinde akılcılık ve akıl merkezli yaklaşımlar sergilenmeye başlanmıştır. Ölüme yönelik düşünceler uhrevi bağlamdan, daha çok dünyevi ve bireysel yönle kaymıştır. Ölüm düşüncesi bu çağda kendisini sanat ve edebiyatla göstermiş, insanlık ölümle yüzleşmeyi bu yolla tercih etmeye başlamıştır. Ölüme yaşamın doğal bir süreci olarak bakılmış ve ölüm akıl yoluyla açıklanmaya çalışılmıştır. [bk. (Durmuşoğlu & Ataman, 2018), (İvanyuşkin & Lyah, 2011)]

Modern Çağ felsefesinde ‘ölüm’ düşüncesi, insanın varoluşunun anlamına yönelik düşünceler içerisinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde ölüm, insanın kendini sorgulaması ve yaşam anlamını kendinin bulması, yaşamına anlam edinebilmesi yönünde bir araç olarak değerlendirilmiştir. Ölümün gerçeklik-hiçlik boyutundaki değerlendirmeler bu dönemde yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu dönemde ölümle yüzleşmenin insanın varoluşunu ve ahlaki-etik değerlerini nasıl şekillendirebileceği üzerinde durulmuştur. [bk. (Polat & Aşkın, 2017), (Güngör, 2016)]

2.2. RUS İNANÇ SİSTEMİNDE ‘ÖLÜM’ OLGUSU

2.2.1. Slav Paganizminde ‘Ölüm’ Olgusu

Eski Slav kültürü ve Hristiyanlık öncesi dini inançlarla ilgili kaynaklar, Slavların sözlü geleneğe bağlı kalması, alfabeye diğer medeniyetlerden daha geç sahip olması²¹, yazılı kayıtlarda İsevî metinlerin önde tutulup halk inanışlarının önemsenmemesi gibi birçok nedenle oldukça sınırlıdır. Buna karşın kimi halk masallarında ve yazılı kayıtlarda yine de mitolojinin temelini oluşturacak veriler mevcuttur.

Eski Rusların inançlarında ölümle ilişkilendirilen birtakım varlıklar ve tehlikeli ruhlar bulunmaktadır. Bunların başında kış ve ölüm tanrıçası olan *Marena* gelmektedir. Tanrıça Marena (Mora, Morana) kıştan kurtulma ve baharın gelişini kutlama ritüellerinde yer alır ve aynı zamanda Ruslar için ölümün cisimleştirilmiş hâlidir. (Plotnikova, 2019, s. 292)

²¹ Slavların yazı geleneğine geçme nedenlerinin başında Hristiyanlığı yayma faaliyetleri gelmektedir.

Marena, bir tanrıça olduğu kadar, kötü bir ruh olarak da anılmaktadır. Zira mitlerde Marena'nın uyuyan insanlara saldırdığı, onları boğduğu ve kanını içtiği söylenir. [bk. (Vyaçeslavoviç, 2008, s. 371)]

Eski Slavlarda ölüm (Смерть) bizzat kendi adıyla da kişileştirilmiştir. *Smert* Slav halk inanışlarında kemikleri belirgin, dişleri ortaya çıkmış, üstünde beyaz bir kürk veya kefenle, elinde bir tırpanla dolaşan ve insanların canını alan yaşlı bir kadındır. (Uzelli, 2020, s. 179)

Eski Rus inanışlarında soğuk ve karanlığı temsilen bir *Karaçun* figürü tasavvur edilmiştir. Mitlerde, Karaçun soğuk kış aylarında insanlara kötülük getiren tehlikeli bir ruh olarak anılmaktadır. Ayrıca Ukraynalılarda, Lehlerde ve Sırp'larda bu terim kış gündönümü için kullanılmaktadır. Buna karşın Büyük Rus ve Beyaz Ruslarda genellikle ansızın ölümü belirtirken kullanılan bir terimdir. Esasen Karaçun kış gündönümünde belirir ve yazı kışa çevirir. Bu ani dönüşüm ise Karaçun figürüne beklenmedik ve ansızın çıkagelen ölüm anlamları atfetmiştir. (Valentsova, 2019, s. 219)

2.2.2. Hristiyanlıkta 'Ölüm' Olgusu

Hak din olarak sayılan Hristiyanlığın ana kaynağı ve kutsal kitabı Yeni Ahit'te ölüme yönelik oldukça ayrıntılı anlatılar, tasvirler ve açıklamalar mevcuttur. Bu metinlerde de ölüme karşı bakış açıları ve değerlendirmeler görülebilmektedir.

İncilin yirmi yedi bölümünden toplam dokuz bölümünde ölümden söz edilmektedir. Bunlar sırasıyla Luka, Yuhanna, Romalılar, 1. Korintliler, 1. Selanikliler, 2. Timoteus, İbraniler, 1. Petrus ve Vahiy bölümleridir.

2.2.2.1. Luka

Luka İncili Yeni Ahit'in dört *kanonik*²² İncilinden biri olarak kabul edilir. Yeni Ahit'teki diğer kanonik metinlerle birlikte İsa Peygamberin yaşamını aktarmaktadır. Bu bölümde zamanın hekimi ve araştırmacısı olan Luka olayları kronolojik sırayla yazmıştır. Luka; Yahya ve İsa'nın doğumundan başlayarak İsa'nın çocukluğuna, Yahya ile ilk karşılaşmasına, öğretilerine, mucizelerine, son olarak ölümüne ve

²² 'Otoritelerce doğrulanmış'

dirilişine değinir. [bk. (Nuroğlu, 2022, s. 123)] Luka İncilinde Luka 16, Luka 20 ve Luka 23 olmak üzere ölümden söz edilen üç kısım mevcuttur:

Luka 16:19-31 ayetlerinde İsa Mesih, dilenci ve zengin adamın hikayesini anlatır. Hikâyede zengin adam hayatın her anını ziyafetle geçirirken Lazar adında hasta bir dilenci ise zengin adamın artıklarıyla beslenir. Bir gün ikisinin de öldüğü vakit zengin adamın cenazesi şaşıaalı bir mezara konur ancak öbür dünyada ateşler içinde yanmaya başlar. Lazar ise ölür ölmez ruhunu öbür dünyada Tanrı'nın huzuruna götüreceğ meleklerle karşılaşır. Ayetlerde bir yandan dünyevî zevklere kapılıp Tanrıyı unutmamak öğütlenirken bir yandan da ölümün en etkili bir eşitleyici olduğu vurgulanır.

Luka 20:27-40 ayetlerinde, ölümden sonra diriliş inkâr eden Sadukiler²³ mezhebinden birkaç kişi İsa Mesih'e kafa karıştırıcı bir olaydan söz ederler: Tevrat'a göre bir kişi çocuk sahibi olmadan vefat ederse kardeşi varsa dul kadınla evlenip soyunu yürütmelidir. Buna göre yedi kardeşin her biri sırayla evlenip çocuk sahibi olamadan ölürse 'diriliş vakti hangi adam kadının gerçek kocası olacaktır?' diye sorarlar. İsa Mesih ise ölümden sonra Tanrı katında evlilik akdinin kalmayacağını, layık görülürse Tanrının huzurunda sonsuza dek yaşayacaklarını dile getirir. Ayetlerde ölümden sonrası hakkında bilgiler görmek mümkündür. Ölümün bir son olmadığı ve dirilişin fizyolojik bir yaşamdan çok ruhani bir bağlama sahip olduğu görülebilir.

Luka 23:44-49 ayetlerinde İsa Mesih'in çarmıha geriliş ve ölümü anlatılır. Gündüz vakti güneşin kararıp şehrin üstüne karanlık çökmesi ve tapınaktaki perdenin aniden yırtılması gibi doğa üstü olayların eşliğinde çarmıha gerilen İsa Mesih "baba, ruhumu ellerine bırakıyorum" diye bağırarak son nefesini verir. Ayetlerin, ölümün fiziksel bir son olsa da ruhun Tanrıya iadesiyle yeni bir başlangıca işaret ettiği görülebilir.

2.2.2.2. Yuhanna

Yuhanna İncili, Yeni Ahit'in kabul edilen dört kanonik İncil'in sonuncusu olarak kabul edilir. Bu bölümde İsa'nın kuzeni olduğu öne sürülen Yuhanna, İsa

²³ Tanrı'nın dünyayı yarattıktan sonra hiçbir işlevine karışmadığına inanan bir Yahudi mezhebi

Mesih'in yaşamına, mucizelerine, öğütlerine ve buna ek olarak ilahi kimliğine odaklanır. (Nuroğlu, 2022, s. 199) Yuhanna İncilinde, Yuhanna 11 ve Yuhanna 19 olmak üzere ölümden söz edilen iki kısım mevcuttur:

Yuhanna 11:21-26 ayetlerinde Lazar'ın ölümünün üzerinden dört gün geçtikten sonraki olaylar anlatılır. İsa Mesih, Lazar'ın yanına gitmek amacıyla yola koyulmuştur fakat geç kaldığını öğrenir. Lazar'ın ablası Marta ise İsa Mesih'in geç kalmasını hüznle karşılar fakat İsa Mesih Marta'ya kardeşinin düzeleceğini söyler. "Son günden bahsettiğini sanan Marta'ya 'Diriliş ve yaşam benim! Bana iman edecek kişi ölse de yaşayacaktır, buna iman ediyor musun?' diye sorar". (Nuroğlu, 2022, s. 230) Ayetlerde ölümün bir son olmayacağına dair görüş açıktır. Tanrıya iman edenler ölümün üstesinden gelerek sonsuz bir yaşama erecektir.

Yuhanna 19:28-30 ayetlerinde İsa'nın çarmıha gerilme ve ölüm sürecinden söz edilir. İsa 'susadım' dedikten sonra şarap dolu kaba sünger batırırlar ve İsa'ya uzatırlar, İsa şaraptan tattıktan sonra 'tamamlandı' diyerek ruhunu Tanrıya teslim eder. Ayetlerde İsa Mesih'in 'tamamlandı' sözüyle yaşamın geçici bir süreç ve ebedi yaşamın anahtarının ölüm olduğu fikri düşünülebilir.

2.2.2.3. Romalılar

Romalılar bölümü Pavlus'un Mektupları'nın başında yer alan bir bölümdür. Bu bölüm ünlü elçinin (Pavlus'un) tüm dünyaya yaydığı müjdenin en geniş ve en ayrıntılı özeti yani manifestosudur. (Nuroğlu, 2022, s. 296) Romalılar bölümünde Romalılar 5 ve Romalılar 14 olmak üzere ölümden söz eden iki kısım mevcuttur:

Romalılar 5:12-21 ayetlerinde Elçi Pavlus, Âdem ve İsa arasında bir karşılaştırma yapar. Günahın çıkış noktasını anlatır. Âdem'in ilk günah işlemesiyle birlikte dünyaya ölüm virüsü yayılır ve bu virüs Âdem'den sonra doğan herkese bulaşır. Yani Adem'in tek bir eylemi dünyayı ölümlü kılmıştır. O halde bunun tam tersi de gerçekleşebilir. "Âdem dünyaya ölüm getirdiyse de İsa Mesih tüm insanlara sonsuz yaşamı bağışladı. Biri mahkûmiyet getirdi ama diğeri kefareti sağladı". (Nuroğlu, 2022, s. 310) Yani İsa Mesih, ilk insanın günahını tüm insanlar adına üzerine almış ve bir anlamda ölümüyle insanların arınmasını sağlamıştır.

Romalılar 14:7-9 ayetlerinde insanların kendisi için yaşamadığı ve kendisi içinde ölmeyeceği; insanların yaşamının da ölümünün de Tanrı'ya ait olduğu anlatılır. 'Ölürsek Rab için ölürüz' sözünden de anlaşılacağı üzere ölüm Tanrı'ya dönmektir.

2.2.2.4. I. Korintliler

I. Korintliler, Elçi Pavlus'un Korint Kilisesine ithafen yazdığı ilk mektuptur. Korint Kilisesi, zamanında bencilliklerin, ahlaksızlıkların kısacası genel bir düzensizliğin bulunduğu bir kilisedi. Bunun bilincinde olan Pavlus, sorunları çözmek amacıyla Korintlilere ilk mektubunu yazmıştır. (Nuroğlu, 2022, s. 331-333) I. Korintliler'de ölümden söz eden tek bir kısım bulunmaktadır: Korintliler 15.

Korintliler 15:3-57 ayetlerinde Pavlus, Korint halkından gelen 'diriliş gerçek midir?' sorusuna yanıt verir. Korintlilerden bir kesim ölümlerin dirilemeyeceğini, bu yüzden de İsa Mesih'in de dirilmediğini savunur. Buna karşın Pavlus'a göre İsa Mesih dirilmediyse 'müjde' de 'kurtuluş' da anlamsız kalacaktı ve bu bağlamda müjdeyi dünyanın dört bir tarafına yayan elçiler de riyakâr ve sahtekâr konumuna düşecekti. Ayrıca ölümden sonrasında ilgili olumlu haberler içermeyen bu müjdenin içi boş kalacaktı. Pavlus tüm bu düşüncüleri reddeder zira İsa Mesih'in dirildiğine dair birçok tanık olduğunu belirtir ve bu bağlamda İsa Mesih'i bir turfanda olarak nitelendirir. Akabinde Pavlus'a sorulan sorulardan biri şu şekildedir: 'İsa Mesih dirilmiş olsa bile biz günahkâr insanlar bu halimizle nasıl dirilip de Tanrı'nın kutsal krallığında yerimizi alacağız?' Pavlus bu soruya da yanıt verir: Şu anki bedenimizle dirilişten sonraki bedenimiz arasında büyük farklar olacağını, ölünce toprağın altında yok olmaya yüz tutan bedenimizin gürbüz biçimde yeniden doğacağını anlatır. Bu yüzden de ölüme boyun eğmemiz gerektiğini, böylelikle ölen tüm imanlı kişilerin de çürümez bir bedene sahip olup Tanrı'nın huzuruna kavuşabileceğini dile getirir. (Nuroğlu, 2022, s. 364-367) Yani Pavlus'un verdiği yanıtta, ölümün tanrı huzuruna geçişte bir anahtar rolü üstlendiği söylenebilir.

2.2.2.5. I. Selanikliler

I. Selanikliler, Elçi Pavlus tarafından Selanik halkında İsa Mesih'e iman etmiş kişilere ithafen yazılan, Selanik halkı içinde konuşulan İsa Mesih'in ikinci kez dirildiğine dair yanlış bilgiler üzerine yanıt verici nitelikte bir mektuptur. (Nuroğlu, 2022, s. 456) Bu bölümde I. Selanikliler 4'ün ayetlerinde ölümden söz edilmektedir:

I. Selanikliler 4:13-18 ayetlerinde Elçi Pavlus, imanlıların ölen yakınları için üzülmemeleri gerektiğinden zira İsa Mesih'in yolunda olanların zamanı gelince İsa Mesih'in dirildiği gibi dirileceğinden söz eder. Burada ölüm ne bir sonsuz ayrılık ne de bir sondur. Ölüm yalnızca geçici bir ayrılık ve İsa Mesih'in geri dönmesiyle ebedi hayata geçişin bir anahtarıdır.

2.2.2.6. II. Timoteos

II. Timoteos, Elçi Pavlus'un ruhsal vasiyetname olarak nitelendirdiği son mektuptur. Pavlus bu mektubu, 'müjdeyi' yaymak için başlattığı gezilerde tanıştığı Timoteos'a ithafen Roma'daki zindanda son günlerini beklerken yazmıştır. (Nuroğlu, 2022, s. 484) Bu mektupta ölümden, II. Timoteus 1'de söz edilmiştir:

II. Timoteos 1:9-10 ayetlerinde Elçi Pavlus, Tanrı'nın imanlıları kutsal yaşama çağırdığını, bunun kendilerinden dolayı değil Tanrı'nın bir lütfu olarak değerlendirilmesi gerektiğini anlatır. Tanrı'nın lütfunu da İsa Mesih'in dirilişiyle açığa kavuştuğunu belirtir. Yani İsa Mesih'in dirilişi ve ölüme karşı galip gelmesi, sonsuz yaşamın kapısını açmıştır.

2.2.2.7. İbraniler

İbraniler mektubu, İsa Mesih'e iman eden Yahudilere ithafen, imanlarını güçlendirmek doğrultusunda yazılmıştır. Mektup içeriği itibarıyla İsa Mesih'in konumundan, kişiliğinin üstünlüğünden ve ona iman eden topluluğun yüceliğinden söz etmektedir. (Nuroğlu, 2022, s. 505) Bu mektupta, İbraniler 2 ve İbraniler 9 olmak üzere ölümden söz edilen iki kısım mevcuttur:

İbraniler 2:14-15 ayetlerinde, Âdem ve Havva'nın yaratılış krallığından İblis'in sözüne kanarak nasıl atıldığından söz edilir. İsa Mesih'in ise İblis'in kontrolüne geçen dünya egemenliğini İblis'ten kurtarmak için 'etten ve kandan', insan gibi yaratıldığı anlatılır. İblis'in elindeki ölüm gücünü etkisiz kılmak adına İsa Mesih, bedenini ölümden korkan ahaliye ölüm korkusunun gereksiz bir duygu olduğunu belirtmek amacıyla ölüme sunar. Böylelikle İsa Mesih, İblis'in ele geçirdiği krallığı insanlığa geri sunmuş olur. Ayetlerde İsa'nın ölümüyle ölüm korkusunun aşıldığı, ölümden sonra Tanrı katında sonsuz bir yaşamın varlığı gerekçesiyle bu korkunun yersizliği ve böylelikle ölümün İsa adına halkı için bir özgürleşme sembolü olduğu görülebilir.

İbraniler 9:27-28 ayetlerinde, İsa Mesih'in insanlığın günahlarını ölüm yoluyla nasıl üstüne aldığından söz edilir. İsa Mesih'in ölümü, insanlığı özgür kılmıştır. Bu bağlamda ölüm özgürleşmenin bir anahtarı olarak görülebilir.

2.2.2.8. I. Petrus

I. Petrus, Elçi Petrus tarafından, Yerus alim²⁴ bölgesindeki zulüm nedeniyle günümüz Türkiye topraklarının dört bir yanına dağılmış Mesih imanlısı insanlar için yazılmış bir mektuptur. Elçi Petrus, mektubu zulme uğrayan imanlılara ruhsal bir destekte bulunmak amacıyla yazmıştır. (Nuroğlu, 2022, s. 559) Petrus'un mektubunda I. Petrus 1'de ölümden söz edilmektedir:

I. Petrus 1:24-25 ayetlerinde dünya yaşamında bulunan her bir canlının sonunun geleceği ancak Tanrı'nın sözünün payidar kalacağı anlatılır. Ölüm, dünya yaşamının sonuyken Tanrının sözü sonsuz yaşamı vadetmektedir. Ölüm, bu bağlamda Tanrı'nın müjdelediği yaşama geçiştir.

2.2.2.9. Vahiy

Vahiy mektubu Elçi Yuhanna tarafından, gelecekte yaşanabilecek birtakım sıkıntılar  önceden bildirmek amacıyla evrensel kiliseye ithafen yazılmış bir mektuptur. (Nuroğlu, 2022, s. 597) Vahiy bölümünde Vahiy 1, Vahiy 6 ve Vahiy 20 olmak üzere ölümden söz eden üç kısım mevcuttur:

Vahiy 1:17-18 ayetlerinde Mesih'in Yuhanna'yı ölüm konusunda nasıl teselli ettiği ve ölüm üzerinde nasıl bir h kimiyeti olduğu anlatılır. İsa Mesih kendini 'ilk ve son' olarak tanımlar ve  l ler diyarının anahtarlarının kendisinde olduğunu belirtir. Ayetlerde ölüme karşı görüş şu şekildedir: 'ölüm' olgusu insanlık üzerinde İsa Mesih tarafından yenilgiye uğramış bir düşmandır.

Vahiy 6:7-8 ayetlerinde 'mahşerin dört atlısından' söz edilir. Soluk renkli at olan dördüncü atın binicisinin adı bizzat 'ölüm' şeklinde bildirilir. Ölümün ardı sıra gelen yer alt  dünyasıyla birlikte dünya üzerinde yaşayan insanların dörtte birinin kıyım hakkı ellerindedir. Ayetlerde,  l m hem ruhani bir geçit hem de Tanrı'nın yargısı şeklinde yorumlanabilir.

²⁴ Kudüs

Vahiy 20:11-15 ayetlerinde tüm insanlığın kıyamet karşısındaki acizliği, beyaz bir taht önünde yargılanışı anlatılır. Beyaz tahtın önünde İsa Mesih'in karşısına çıkıp tek tek yargılanacak olan insanlar hiçbir nitelik bakımından ayırt edilmeyecektir. Ayetlere göre ölümün son yargıdan önce bir hazırlık olduğu söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖLÜMÜ İFADE EDEN RUSÇA DEYİMLER VE KÜLTÜREL YORUMLARI

Bu bölümde ölümü ve ölme biçimlerini belirten Rusça deyimlerin kültürel izleri incelenecek ve yorumlanacaktır. Ayrıca bu yorum dahilinde, kimi deyimlerde var olan, ölümü kibar bir üslupta belirten ‘güzel adlandırma’ (эвфемизм) ve ölüme yönelik aşağılayıcı bir tutum içeren ‘kötü adlandırma’ (дисфемизм) öğeleri gözden geçirilecektir.²⁵

3.1. Slav Kültürüne Bağlı Ölüm Deyimleri

3.1.1. Slav Mitolojisiyle Bağlantılı Ölüm Deyimleri

3.1.1.1. Mitlerdeki Ağaçlarla Bağlantılı Ölüm Deyimleri

1- Дать дуба

Deyimin düz çevirisi ‘meşeyi vermek’ şeklindedir. Deyimin öğelerinden *дуб* (meşe) sözcüğü Eski Slav inanış ve geleneklerinde önemli bir yere sahiptir. Meşe ağacı bünyesinin sağlamlığı ve uzun ömürlü olmasıyla bilinen bir ağaç türüdür ve bu nedenle tabut yapımında dahi kullanılmıştır. Esasen deyim, yıkılan bir ağacın insana benzetilmesi şekliyle oluştuğu da düşünülebilir. Bu konuda çeşitli düşüncelerden biri de deyim ‘tamamen donmak’ anlamına gelen *задубеть* fiilinin çağrışımıyla oluşmasıdır. [Bu ve diğer görüşlerin detayı için ayrıca bk. (BFSRY, 2024, s. 166)]

“Даже потеснились на нарах, и в этом было спасение, поскольку, сидя в карцере в одиночку, можно запросто «дать дуба» от холода.” (*Hatta kendilerini ranzada sıkıştıklar ve kurtuluş bundaydı, çünkü bir ceza hücresinde tek başına oturan biri soğuktan kolayca ölebilirdi [meşeyi verebilirdi].*) [Георгий Жженов. Прожитое (2002)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

²⁵ Tezimizde konu bütünlüğünün dışına çıkmamak adına güzel ve kötü adlandırmalar hakkında detaylı bir inceleme yapmaktan kaçındık. Bunun yerine güzel ve kötü adlandırmaya sahip deyimleri yorumlamalarda ayrı kategorilerde belirttik.

2- Лечь под берёзки

Deyim düz çeviride ‘huş ağacının altında yatmak’ anlamına gelir. Deyimde Slav mitolojisi arketipi bulunmaktadır. Slav söylencelerinde, huş ağacı *beregin* adı verilen, insanlara yardım eden iyilik dolu ruhların simgesi olarak nitelendiriliyordu. Üstelik bu inanışlar nedeniyle, yaptıkları kolyeler ve tılsımlarda huş ağacının kabukları kullanılıyordu. (Sergeyeva, 2012) Buradaki amaç beregin adı verilen ruhun kişiyi korumasıydı. Deyimin içeriğinde de bu etken görülebilir. Ölen bireyin huş ağacı altına defnedilmesindeki düşünce ölen bireyi kötü ruhlardan tamamen uzak tutmak ve onun rahat içerisinde uyumasını sağlamaktır.

3- Сосватать осинку

Deyim düz çeviride ‘titrek kavakla evlenmek’ anlamına gelirken halk inanışları ve paganizm arketipi içermektedir. Eski Slav inanışlarına göre titrek kavak ağacı pek de olumlu karşılanan bir ağaç türü değildir. Zira bu ağacın yetiştiği yerlerde şeytanın yaşadığı ve insanları kendilerini ağaca asmaları için ayarttığı söylenir. [Ağaç hakkında söz edilen bu ve başka mitler için ayrıca bk. (Agapkina, 2019, s. 250-255 vd.)] Deyimde ayrıca evlilikte ölen eşin, bir ağaca benzetiliyor olması ve benzetildiği ağacın bahtsızlığını vurgulaması ilgi çekicidir.

3.1.1.2. Ölümün Mitlerde Kişileştirildiği Rusça Ölüm Deyimleri

4- Алчная коса

Deyim düz çeviride ‘açgözlü tırpan’ anlamına gelir. Deyimin içeriği Slav mitolojisi arketipi taşımaktadır. Deyimin öğelerinden *коса* (tırpan) ölümün temsili ve vücut bulmuş haliyken deyim *алчная* (açgözlü) öğesi kişileştirilmiş ölümün, acımasız ve doyumsuz olduğu algısını yansıtır.

5- Карачун пришёл

Deyim düz çeviride ‘Karaçun geldi’ anlamına gelirken içerik bakımından Eski Slav halk inanış arketipi taşımaktadır. Slav paganizminde kötü bir ruh olan Karaçun, inanışlara göre soğuk kış günlerinden insanları yaşamdan koparan bir güçtür. Paganizm ruhlarından birini içeren ve kullanım açısından beklenmedik ölümü belirten bu deyimde *пришёл* (geldi) fiili bireyin ölümle buluştuğunu ifade eder.

“— А мы было думали, что тебе уж того... карачун пришел! — заревел, как из бочки, сиплый бас друга и приятеля Ивана Макарыча над самым ухом

Мичулина.” (- *Biz de senin... öldüğünü [sana Karaçun'un geldiğini] sanmıştık. - diye kükredi, sanki bir fıçıdan fırlamış gibi, Ivan Makariç'in dostu ve arkadaşı Miçulin'in kulağının üzerinde boğuk bir bas sesiyle.*) [М. Е. Салтыков-Щедрин. Невинные рассказы / Запутанное дело (1848-1863)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

6- Курносая пришла

Deyim düz çeviride ‘kalkık burun geldi’ anlamına gelir. Deyimin yorumu için bk. *Смертяшника пришла* (7.deyim)

7- Смертяшника пришла

Deyimin düz çevirisi ‘ölümcük geldi’ şeklindedir. Deyim, *смерть* (ölüm) sözcüğünün, aldığı ekle kişileştirilmesiyle oluşturulmuştur. Eski Slav inanışlarında da ölümün bir çeşit cisimleştirmeye uğradığı görülür. (ör. *Карачун*) bu arketipe destek olarak *пришла* fiili ile de bireyin cisimleşmiş olan ölümle buluştuğu ifade edilir. (Ayrıca bk. *Карачун прииёл*) Buna ek olarak fiilin bu yönden ‘ölüm bir yolculuktur’ metaforunu da içerdiği söylenebilir.

8- Старуха с косой

Deyim düz çeviride ‘tırpanlı yaşlı kadın’ anlamına gelir ve Slav mitolojisi arketipi barındırır. Deyimin *старуха* (yaşlı kadın) ögesi ölümü kişileştirirken *с косой* (tırpanlı) ögesi ölümün korkunç yüzünü belirtir (ayrıca bk. *алчная коса*)

Он всегда игнорировал разговоры о смерти, но я знаю точно, старуха с косой не такая зазнайка, она приветит каждого. (*O ölümle ilgili konuşmaları hep görmezden gelirdi ama eminim ki ölüm [tırpanlı yaşlı kadın] o kadar da kendi beğenmiş değildir, hepimizi selamlayacaktır.*) [Варвара Синицына. Муза и генерал (2002)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.1.2. Slav Giyim Kültürüne İlişkin Ölüm Deyimleri

9- Надеть деревянный тулуп

Deyimin düz çevirisi ‘ağaçtan kürk giymek’ şeklindedir. Deyim, ölümü şakacı bir üslupta ele alarak tabutu tahtadan bir kürk olarak resmetmiştir ve *надеть* (giymek) fiili ile ölen bireyin naaşının gömülmesi belirtilmiştir. Ayrıca deyim *оğelerinden тулуп* (kürk) sözcüğü Rus kültüründe bir çeşit giyim arketipine de değinmektedir. Bu

arketiple birlikte soğuk havanın yaşamı son derece zorlaştırdığı düşüncesi de vuku bulmuş ve adeta bireyin naaşını tahtadan da olsa bir kürkle soğuktan korumak düşüncesi devreye girmiştir.

3.1.1.3. Slav Tarihiyle Bağlantılı Ölüm Deyimleri

10- Погибоша аки Обре

Deyim düz çeviride ‘Avarlar gibi yok olmak’ anlamına gelir. Deyimin ilk geçtiği metin ‘Nestor Kroniği’ olarak da bilinen ‘Geçmiş Yılların Hikayesi’²⁶ vakayinamesidir. Vakayinamede bu ifade, Avarların bozguna uğrayıp tarih sahnesinden silindiğini belirtmek için kullanılmıştır. Deyimin nüansında ‘iz bırakmadan ölmek’ anlamı bu nedenle ortaya çıkmıştır. Deyim, yazıldığı ilk halini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Kilise Slavcasında *погибоша* ifadesi Çağdaş Rusçada *погибли* (öldüler) şeklindedir. *Аки* sözcüğü Çağdaş Rusçada *как бы* (gibi, sanki) anlamına gelirken *обре* sözcüğü Avarları ifade etmektedir.

“Но «Богъ потреби я» и они «погибоша аки Обре».” (*Ama “Tanrı onları tüketti ve onlar öldüler [Avarlar gibi yok oldular].*) [В. Ф. Миллер. В горах Осетии // «Русская мысль», No 9, 1881] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

11- Пропадать как Бекович

Deyim düz çeviride ‘Bekoviç gibi yok olmak’ anlamına gelir. Deyim doğrudan, Çar Büyük Petro döneminde Hazar Denizi’nde Hive Hanlığına karşı sefer düzenleyen Rus komutan A. Bekoviç-Çerkasskiy’e dayanmaktadır. Bekoviç’in seferdeki hazin yenilgisi ve ölümü, deyimın oluşumuna yol açmıştır.

“Пропал, как Бекович под Хивой, — стали говорить с тех пор, и на целых полтора года мечта проникнуть в Среднюю Азию со стороны Каспия была оставлена.” (*O günden sonra onun Hive yakınlarında öldüğünü [Bekoviç gibi yok olduğunu] söylemeye başladılar ve tam yüz elli yıllık Hazar Denizi'nden Orta Asya'ya girme hayalinden vazgeçildi.*) [А. А. Керсновский. История Русской армии (1933-1938)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

²⁶ “Повѣсть временныхъ лѣтъ”

12- Пропадать как швед под Полтавой

Deyimin düz çevirisi “Poltava’da İsveçli gibi yok olmak” şeklindedir. Deyim doğrudan, Büyük Petro dönemi vuku bulan Poltava Savaşıyla ilişkilidir. İsveç’in, sağlam ordusuna karşın aldığı hezimet, ordusunda büyük asker kaybı ve İsveç Kralı XII. Karl’ın savaştan kaçması gibi etkenler bu deyimın doğuşuna yol açmıştır. Deyimin aslen ilk anlamı ‘mahvolmak’ olsa da birçok durumda ‘ölmeyi’ de temsil eder.

“Сгорел, как есть сгорел. Пропал, как швед под Полтавой...” Глаза солдата мимовольно закрываются.” (*Olduğu gibi çöküverdi. Öldü [Poltava’daki İsveçli gibi yok oldu]. Askerin gözleri istemsizce kapandı.*) [Борис Евсеев. Евстигней // «Октябрь», 2010] (Natsional’nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.1.4. Slav Kültürüne Bağlı Diğer Ölüm Deyimleri

13- Кормить рыб

Deyimin düz çevirisi ‘balıkları beslemek’ şeklindedir. Deyim Rus coğrafyasına ait denizcilik arketipi barındırmaktadır. Rusya’nın sahip olduğu kıyılar ve geliştirdiği balıkçılığın da etkisiyle deyim dilde yerini bulmuştur. Denizlerin, o dönemlerdeki bilinmez sınırları ve basit denizcilik faaliyetlerinin tehlikesi tarihte insanları korkutmuştur ve korkunun hayal gücüyle geliştirdiği düşünceler denizlere ‘uçsuz bucaksız bilinmez tehlikeli sular’ algısını kazandırmıştır. Bu altyapıyla oluşan deyim, kişinin denizin dibine batarak ölmesini ve kişinin cesedinin balıklar tarafından parçalanarak yok oluşunu betimler.

“Будем плыть, а нет, я переверну сейчас этот проклятый каяк вверх дном, и все пойдем кормить рыб!” (*Yüzeceğiz, aksi takdirde ben bu lanet kanoyu baş aşağı edeceğim ve hepimiz ölüme [balıkları beslemeye] gideceğiz.*) [Чингиз Айтматов. Пегий пес, бегущий краем моря (1977)] (Natsional’nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

14- Отправиться к праотцам

Deyimin düz çevirisi ‘atalara gitmek’ anlamına gelir. Deyimin hem Eski Slav hem de Hristiyanlık arketipi barındırdığı söylenebilir. Slav inançlarında ölümden sonrası fikri muğlak olsa da atalara saygı ön plandadır. [bk. (Tokarev, 2012, s. 36)] Hristiyanlığın kabulü ile bu belirsizlikler ve boşluklar uhrevî âlem düşünceleri ile

dolmuştur. Ölüm ile atalara kavuşmak düşüncesi deyim'in altyapısını oluşturan etmendir.

“Старик, слышно, не пережил своего несчастья и тоже отправился к праотцам, унеся с собою необычайную любовь к книгам и громадную библиографическую память.” (*Yaşlı adam talihsizliğine dayananmış, yanına kitaplara karşı olağanüstü sevgisini ve devasa bibliyografik hafızasını alarak ölmüş [atalarının yanına gitmiş].*) [В. В. Крестовский. Петербургские трущобы. Книга о сытых и голодных. Ч. 4 (1864)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

15- Пойти ко дну

Deyim düz çeviride ‘dibi boylamak’ anlamına gelir. Deyim, içeriği itibarı ile hem sosyal ve ekonomik bir çöküşü belirtir hem de hazin bir ölümü ifade eder. Deyim öğeleri *dibe çökmek* anlamı taşıırken aynı zamanda bir paganizm arketipi de barındırır. Slav mitlerinde denizlerin tehlikeli canlılara ve ruhlara ev sahipliği yaptığı bilinir. Bu varlıkların başında da deniz kızları gelir. Mitlere göre deniz kızları şarkı söylemeye bayılırlar ve bu yolla denizcilerin ilgisini çekip onları denizin dibinde boğarlar. [bk. (Machal, 1918, s. 254-255)] Deyim doğrudan deniz ya da suyu belirtmez ancak *ко дну* (dip) ifadesiyle Slav mitlerinden bir çağrışım yapılabilir.

“Передают, что многие пассажиры побросались в воду и некоторое время держались на воде, прежде чем пойти ко дну.” (*Çok sayıda yolcunun kendini suya attığı ve ölmeden [dibi boylamadan] bir süre suyun üstünde kaldığı bildirildi.*) [Гибель «Титаника». Подробности крушения (18.04.1912) // «Русское слово», 1912] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.2. Hristiyanlıkla Bağlı Ölüm Deyimleri

3.1.2.1. Ruhla Bağlantılı Ölüm Deyimleri

16- Выпустить дух

Deyim düz çeviride ‘ruhu serbest bırakmak’ anlamına gelir. Deyimin ögesi *дых* (ruh) sözcüğüyle Hristiyanlıktaki ‘ölümden sonrası’ düşüncesi fark edilebilir. *Выпустить* (salıvermek, serbest bırakmak) fiili ile de bir özgürleşme durumu mevcuttur. Zira insan dünyadaki görevini tamamlamıştır. Deyime bütüncül bakıldığında Eski ve Yeni Ahit’te anlatılan yaratılış ve yaratılıştaki ceza olgularını fark

etmek mümkündür: İlk insan olan Âdem ve Havva'nın yasak elmayı yemesiyle cennetten kovularak dünyaya inmesiyle başlayan süreçte her insan bir ceza olarak nitelendirilen yaşam olgusundan yalnızca 'ölüm' ile kurtulabilmektedir. Böylelikle ölüm, Rus kültürü ve düşünce dünyasında insanın özgürlüğe ermesi şeklinde yorumlanabilir.

“Только и успел сказать бедняк: «Пусть же пропадут все враги, и ликует вечные веки Русская земля!» И там же выпустил дух свой. (*Zavallı adam yalnızca şunu söyleyebildi: “Tüm düşmanlar yok olsun ve Rus toprağı sonsuza dek bayram etsin!”*. *Ve oracıkta öldü [ruhunu serbest bıraktı].*) [Н. В. Гоголь. Тарас Бульба (1835-1841)]. (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

17- Испустить дух

Deyim düz çeviride 'ruhunu bırakmak' anlamına gelir. Hristiyanlıkta ruhun yaşam enerjisiyle ilişkilendirildiği bilinir. Esasen Eski Ahit'e baktığımızda Yaratılış 2:7 ayetinde yaşam enerjisinin doğrudan tanrı tarafından verildiği görülebilir: *Rab Tanrı, Âdem'i topraktan yarattı ve onun burnuna yaşam nefesini üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu.* (Kutsal Kitap, 2024) Buna ek olarak Luka 23:46 ayetinde İsa Peygamberin ruhunu tanrıya teslim ettiği anlatılır: *İsa yüksek sesle, 'Baba, ruhumu ellerine teslim ediyorum!' diye seslendi. Bunu söyledikten sonra son nefesini verdi.* (Kutsal Kitap, 2024)

Deyimin öğelerinden *дых* (ruh) sözcüğü de esasen özenle seçilmiş bir sözcüktür. Zira bu sözcüğün kökeninde sözcüğün öz anlamının 'nefes' olduğu açığa çıkar. Kısacası insan ruhu tanrı nefesi, ölüm ise bu nefesin iadesi olarak sunulmuştur.

“Далее он говорил совершенную бессмыслицу, так что ничего нельзя было понять; можно было только видеть, что беспорядочные слова и мысли ворочались около одной и той же шинели. Наконец бедный Акакий Акакиевич испустил дух.” (*Sonrasında o öyle saçma şeyler söyledi ki hiçbir şey anlamak mümkün değildi; belki yalnızca, düzensiz kelimelerin ve düşüncelerin paltonun etrafında dönüp durduğunu görmek mümkündü. Sonunda zavallı Akakiy Akakiyeviç öldü [ruhunu bıraktı].*) [Н. В. Гоголь. Шинель (1842)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

18- Класть душу и живот

Deyimin düz çevirisi ‘ruhunu ve hayatını ortaya koymak’ şeklindedir. Deyimi oluşturan öğeler ölümden söz ederken yaşamdaki birtakım etkenlerin ölümü göze alacak kadar değerli olmasını vurgular. Bu deyimde Rus düşünce dünyasında ölümün fedakâr yüzü görülebilir. Deyimin öğelerinden душа (ruh) Tanrının yaşam nefesini belirtirken (bk. Eyüp 33:4: *Beni Tanrı'nın Ruhu yarattı. Her şeye gücü yetenin soluğu yaşam veriyor bana.*) (Kutsal Kitap, 2024) Eski Rusçada yaşam anlamına gelen живот öğesiyle Hristiyanlıkta Tanrının bir lütfu olarak görülen hayat kavramı belirtilmiştir. *Класть* (koymak) fiili ile de tüm bu değerlerden dünya üzerinde var olan daha değerli atfedilmiş unsurlar adına bir vazgeçiş, kısacası bir fedakarlığı belirtmektedir.

“Всяк помнит должность, честь и веру. Всяк душу и живот кладёт” (*Herkes görevini, kıvancını ve inancını hatırlıyor. Herkes ruhunu ve hayatını ortaya koyacak.*) (Державин. На взятие Измаила). (Academia.ru, 2024)

19- Отдавать богу душу

Deyim düz çeviride ‘ruhunu Tanrı’ya teslim etmek’ anlamına gelir. Deyimin oluşumunun Ortodoks Hristiyanlık arketipine bağlı olduğu söylenebilir. Zira Vaiz 12:7 gibi metinlerde ruhun başta Tanrı tarafından verildiği ve vakti gelince yeniden Tanrıya geri döneceği bilgisi mevcuttur: “*Toprak geldiği yere dönmeden, ruh onu veren Tanrı’ya dönmeden, seni yaratanı anımsa*”. Deyimin öğeleri de bu ayetle örtüşmektedir.

“В животе, в смерти бог волен: кажись, крепок был наш Захар Антонов, а вдруг свалился и отдал богу душу.” (*Yaşam da ölüm de Tanrı’nın iradesidir: Bizim Zahar Antonov sağlıklı gibi görünüyordu, ne var ki bir anda çökuverdi ve öldü [ruhunu Tanrı’ya teslim etti].*) [И. Т. Кокорев. Отцовский долг (1850)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

20- Отдать дух

Deyimin düz çevirisi ‘ruhunu teslim etmek’ şeklindedir. Deyim *испустить дух* deyimini ile eş anlamlılık içermektedir. Ancak *отдать* fiili ile deyim daha derin bir anlam kazanır. Fiildeki ayrıntı bir ödünç alma işlevidir. Yani Tanrı tarafından verilen

ruhun ölüm vasıtasıyla iadesidir. Bu olgunun izini Vaizler 12:7’de de (*Toprak geldiği yere dönmeden, ruh onu veren Tanrı’ya dönmeden, seni yaratanı anımsa.*) görmek mümkündür.

“Братья мои во Христе, — молвил он тихо, — хотел я окончить путь свой в пещере отшельника и там отдать дух свой милостивому Богу.” (*Hristiyan kardeşlerim -dedi sessizce -yolculuğumu münzevi mağarasında sonlandırmak ve orada ölmek [ruhumu merhametli tanrıya teslim etmek] istiyorum.*) [Алесь Пашкевич. Сим победиши // «Сибирские огни», 2013] (Natsional’nyy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

21- Отдать жизнь

Deyimin düz çevirisi ‘yaşamını teslim etmek’ şeklindedir. Deyim yorumu için bk. *отдавать богу душу*

“В это мгновенье я, кажется, охотно бы отдал жизнь свою, лишь бы она не горевала.” (*O an, o üzülmese de ben ölseydim [hayatımı teslim etseydim] diye düşündüm.*) [И. С. Тургенев. Первая любовь (1860)] (Natsional’nyy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.2.2. Uhrevi Mekânın Belirtildiği Ölüm Deyimleri

22- Воспарить в горния

Deyim düz çeviride ‘yüceliğe yükselmek’ anlamına gelir. «Горние» sözü Eski Yunanca ‘όρος’ (yücelik) sözcüğünden evrilmiştir. Bu söz Yeni Ahitte altmış beş kez kullanılmıştır. Sözün kullanıldığı ayetlerde hayati derecede önemli olayların gerçekleştiği ve müjdelerin verildiği, Tanrı’nın lütuflarının anlatıldığı yüce mekân anlatılmaktadır. (Bibliya Online, 2024) Deyimin ilk ögesi olan *воспарить* (yükselmek) fiiliyle de Tanrı’nın lütuflarının bulunduğu doruk noktasına ermek düşüncesi açıkça temsil edilmiştir. Esasen bu noktada dini öğelerin kültür bağlamında tezahürü görülebilmektedir.

“Я осведомился у посредника об Евлампии Мартыновне — и узнал, что она, как ушла из дому, так и пропала без вести и, «вероятно, теперь уже давно воспарила в горния» (*Aracıya Yevlamiya Martinovna'yı sordum ve evden ayrılır ayrılmaz iz bırakmadan ortadan kaybolduğunu ve "muhtemelen çoktan öldüğünü*

[yüceliğe yükseldiğini] öğrendim (Тургенев. Слепой король Лир)” (Academic.ru, 2024)

23- Отойти в вечность

Deyimin düz çevirisi ‘sonsuzluğa gitmek’ şeklindedir. Deyimdeki öğeler uhrevî diyarı ve bu diyara ait ebedi hayatı vurgulamıştır. Rus Ortodoksluğunda ölüm, ebedi hayata geçişte kilit rol üstlenmektedir. I. Selanikliler 4:17 ayetinde bu düşüncenin izini bulmak mümkündür: *Sonra biz yaşamakta olanlar, hayatta olanlar, onlarla birlikte Rab'bi havada karşılamak üzere bulutlar içinde alınıp götürüleceğiz. Böylece sonsuza dek Rab'le birlikte olacağız.*

“И если бы теперь эта идея удалась, осуществилась, я бы считал, что цель моего пребывания на земле исчерпалась до конца и я могу спокойно отойти в вечность.” (*Ve eğer şimdi bu fikir başarıya ulaşırsa, gerçekleşirse, yeryüzündeki kalış amacımın sonuna kadar tükendiğini ve sakın bir şekilde öleceğimi [sonsuzluğa gideceğimi] düşünürüm.*) [А. Я. Аросев. Дневник (1935)] (Natsional'nyy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

24- Отойти в мир иной

Deyim düz çeviride ‘öteki dünyaya gitmek’ anlamına gelir. Deyim *otoйти в вечность* deyiimiyle eş anlamlılık gösterir. Ancak buradaki fark önceki deyimden aksine uhrevî diyarı vurgulaması ve bu diyarı var olan dünya ile ayırmasıdır (в мир иной ögesiyle).

“— Лучше тихо отойти, — в тон Безлетову, но с понижением на полтона ответил Саша. — Лучше тихо отойти в сторону, чем заниматься мерзостью. — Лучше тихо отойти в мир иной, — сказал Саша” (*-Sessizce uzaklaşmak en iyisi, - diye yanıtladı Saşa, Bezletov ile aynı tonda ama sesini yarım ton alçaltarak. - İğrençlikle uğraşmaktansa sessizce gitme en iyisi. -Sessizce ölmek [öteki dünyaya gitmek] en iyisi. -dedi Saşa.*) [Захар Прилепин. Санька (2006)] (Natsional'nyy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

25- Отойти в селения горние

Deyim düz çeviride ‘yüce yerlere gitmek’ anlamına gelir. Deyim отойти в мир иной ile eş anlamlılık gösterir. Ancak önceki deyimde vurgulanan öteki dünya kavramı

bu deyimde bir güzelleme kazanır ve bu güzelleme sayesinde örtmece anlam güçlenir. (горние sözcüğü için ayrıca bk. Воспарить в горния [22. deyim])

“Существует... эдакое римское право! Моё суть моё! Отыдет Захар в селения горние, мы с вами мирно разделимся” (*Bir tür Roma hukuku var! Benim olan benimdir! Zahar ölecek [yüce yerlere gidecek] ve biz sizinle tatlıya bağlayarak ayrılacağız.*) (М. Горький. Васса Железнова). (Academic.ru, 2024)

26- Отойти к лучшей жизни

Deyimin düz çevirisi ‘en iyi hayata gitmek’ şeklindedir. Deyim yorumu için bk. Отойти в селения горние

“[Звёздов] Ну, здравствуй в Петербурге. Что твой делает отец? здоров ли? [Беневольский] Его уж нет на свете, он отошел к лучшей жизни. ([Zvyozdov]: *Peterburg’da sana esenlikler (dilerim). Baban ne yapıyor? Sağlığı yerinde mi?* [Benevoltskiy]: *Artık aramızda değil, öldü [en iyi hayata gitti].*) [А. С. Грибоедов. Студент (1817)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

27- Переселиться в вечность

Deyimin düz çevirisi ‘sonsuzluğa göç etmek’ şeklindedir. Deyimdeki sonsuzluk ve göç kavramları tanrı katına intikal etmeyi temsil etmektedir. Sonsuzluk kavramıyla birlikte bireyin var olduğu fani dünyadan ulaşacağı sonsuz alem belirtilmektedir. Sonsuzluk kavramı İncil’de önemli bir yer kapsar. Vahiy 21:1’de ölüm sonrası alemin tasviri yapılır: “*Bundan sonra yeni bir gökle yeni bir yeryüzü gördüm. Çünkü önceki gökle yeryüzü ortadan kalkmıştı. Deniz de yoktu artık*”. Akabinde Vahiy 21:4’te hiçbir korkunun yer almadığı diyardan; sonsuz gönenç ve erinçten söz edilir: “*Onların gözlerinden bütün yaşları silecek. Artık ölüm olmayacak. Artık ne yas ne ağlayış ne de ıstırap olacak. Çünkü önceki düzen ortadan kalktı.*”

“Наконец, я еще не сказал всего того, что могу и хочу сказать, прежде чем наступит пора переселиться в вечность.” (*Son olarak ölmeden [sonsuzluğa göç etmeden] önce söyleyebileceğim ve söylemek istediğim her şeyi henüz söyleyemedim.*) [П. И. Чайковский. Письма Н. Ф. фон-Мекк (1877)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

28- Покидать свет (мир)

Deyimin düz çevirisi ‘dünyayı terk etmek’ şeklindedir. Deyimin çıkış kaynağı Yaratılış kitabının 1:1-4 ayetlerine dayandırılabilir. Zira söz edilen ayetlerde dünyanın yaratılması ve ışığın karanlıktan ayrılma süreci ifade edilir: *Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde hareket ediyordu. Tanrı, "Işık olsun" diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı.* [Deyimi Eski Slav inançları arasında bulunan aydınlık ve karanlık kültüne dayandıran diğer görüşler için ayrıca bk. (BFSRY, 2024, s. 394)]

“Люди, которые жили вместе с моим героем, один за другим начинают покидать мир.” (*Kahramanımınla birlikte yaşayanlar teker teker ölmeye [dünyayı terk etmeye] başladılar.* [М. А. Булгаков. Жизнь господина де Мольера (1933)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

29- Почить в бозе

Deyimin düz çevirisi ‘Tanrı’nın yanında uyumak’ şeklindedir. Deyimi oluşturan öğelerden *почить* (uyumak) fiili ‘ölüm bir uykudur’ metaforunu ortaya koyarken *в бозе*²⁷ ifadesi uhrevî diyarı belirtir. Esasen bu deyim Hristiyanlıktaki Tanrının huzurunda dinlenmek düşüncesine dayandırmak mümkündür. Matta 11:28 (*Ey bütün yorgunlar ve yükü ağır olanlar! Bana gelin, ben size rahat veririm.*) ayeti de buna örnek niteliğindedir.

“И в том, что он почил в бозе, виноват не сам принцип идейного коллективного труда на общее благо, а людское несовершенство, воровство и разгильдяйство.” (*Ve onun ölümü [Tanrının yanında uyuması] kamu yararı için ideolojik kolektif emek ilkesi değil, insan kusurunun, hırsızlığın ve özensizliğin suçudur.*) [Влада Валеева. Скорая помощь (2002)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

²⁷ Sözü edilen ifade «бог» (tanrı) sözcüğünün Kilise Slavcasındaki ismin -de hâli çekimi olarak kullanılmıştır.

30- Оставить мир

Deyimin düz çevirisi ‘dünyayı bırakmak’ şeklindedir. Deyimin мир (dünya) ögesi yaşamı temsil ederken yaşamın tersi ‘ölümü’ belirtmek amacıyla оставить (bırakmak, terk etmek) filli kullanılmıştır. Böylelikle yaşamdan ölüme geçiş tasvir edilmiştir. Ayrıca deyimde ölümün bir yolculuk olduğu anlayışı da gözlemlenebilir. Bu anlayışın kaynağına bakıldığında Hristiyanlığın etkisi büyüktür. Zira Ortodoks anlayışta ölümün, emanet edilen ruhun iadesi şeklinde belirtildiği söylenebilir. Buna yönelik 2. Korintliler 5:8 ayeti örneklendirilebilir: “*Ve bedenden uzakta, Rab’bin yanında olmayı yeğleriz.*”

“В другой раз он говорил, что Фомин просто исчез, оставил мир самым достойным, незаметным, образом.” (*Bir başka seferinde de Fomin'in öylece ortadan kaybolduğunu, en onurlu, fark edilmeyen şekilde öldüğünü [dünyayı terk ettiğini] söylemişti.*) [Сергей Осипов. Страсти по Фоме. Книга первая. Изгой (1998)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.2.3. Yatma Metaforuna Sahip Hristiyanlıkla Bağlı Ölüm Deyimleri

31- Лечь в гроб

Deyimin düz çevirisi ‘tabuta yatmak’ şeklindedir. Deyimin naaş defnetme geleneklerinden ortaya çıktığı açıktır. Tabuta yüklenen anlam çerçevesinde uzanmak ve yatmak yaşamın sonu olarak nitelendirilmiştir. Yaşamın sonunu simgeleyen tabut ve defin işlemi dinî öğelerin, ritüellerin ve geleneklerin etrafında şekillenmiştir. Bu ritüellere bağlı olarak deyim ‘ölüm’ için hem dünyevî alemi ima ettiğini hem de ruhanî diyarı işaret ettiğini söylemek mümkündür.

“Кому неизвестны в наших семьях девушки, как бы обреченные на то, чтобы исчахнуть и лечь в гроб девственницей?..” (*Ailemizdeki kızların sanki ölmeye ve tabutta bakire olarak yatmaya mahkum olduklarını kim bilmez ki?*) [Г. И. Успенский. Кой про что (1885)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

32- Лечь в землю

Deyimin düz çevirisi ‘toprağa yatmak’ şeklindedir. Deyimin hem fizyolojik bir betimlemeden hem de teolojik metinlerden etkilenecek oluştuğunu belirtmek

mümkündür. Ölen kişi için yapılan bir tören bu bağlamda Eski Ahit'in insanın topraktan geldiğini ve toprağa geri döneceğini belirten ayetlerinden hareketle ortaya çıkmış olabilir. Sözü edilen bu ayetlerden Yaratılış 3:19'u (*Alnının teriyle ekmek yiyeceksin, ta ki toprağa dönünceye kadar. Çünkü ondan alındın; topraksın ve toprağa döneceksin*) ve Vaiz 12:7'yi (*Toprak yine geldiği yere, yerin altına döner; ruh da Tanrı'ya, onu verene döner.*) örneklendirmek mümkündür.

Они вместе прожили жизнь и вместе должны были лечь в землю, но ей уже было все равно, а ему почему-то не нравилось. (*Onlar ömürlerini beraber geçirdiler ve ölümleri beraber olmalıydı [toprağa beraber yatmalıydılar] ama kaduna farketmese de bu erkeğince nedense hoşuna gitmiyordu.*) [Борис Васильев. Были и небыли. Книга 1 (1988)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

33- Лечь в могилу

Deyim düz çeviride 'mezara yatmak' anlamına gelir. Deyimin çıkış kaynağı *лечь в гроб* ve *лечь в землю* gibi deyimlerle eş anlamlılık gösterse de mezar kavramı Rus kültüründe ve Ortodoksluktaki ölümüne karşı düşünce dünyasını da yansıtmıştır. Öyle ki genellikle yatmayı ve uykuyu çağrıştıran mezar kavramının bu deyimde yaşamı bir ceza ölümü ise bu cezadan ve ıstıraptan kurtuluş olarak yansıttığı söylenebilir. İncil'de Filipililer 1:21-23'te ölümün bir kurtuluş olduğu ve yaşam ıstırabından İsa Mesih'in yanına vararak kurtulunabileceği dile getirilir: "*Çünkü benim için, yaşamak Mesih'tir, ölmek ise kazançtır. Yaşarsam bedende yaşarım; bu, benim için daha fazla ürün anlamına gelir. Ama hangisini seçeceğimi bilmiyorum. İkisi arasında kalmış durumdayım: Burada kalmakla, Mesih'le birlikte olmak arasında seçim yapmak zorundayım. Çünkü Mesih'le birlikte olmak çok daha iyidir.*"

“— Молитесь за мою душу, — прошептала она, точно готовилась лечь в могилу.” (*-Ruhum için dua edin, -diye fısıldadı, sanki ölmeye [mezara yatmaya] hazırlanıyordu.*) [С. М. Степняк-Кравчинский. Домик на Волге (1889)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.2.4. Hristiyanlıkla Bağlantılı Kötü Adlandırmalı Ölüm Deyimleri

34- Низринуться в прах

Deyimin düz çevirisi ‘toza ufalanmak’ şeklindedir. Deyimin öğelerinden *прах* (toz) sözcüğünün bir mecaz anlam taşıdığı söylenebilir. Öncelikle birinci ve eski anlamıyla ‘kurumuş ya da yanmış herhangi bir şeyin küçük toprak parçalarını’ ifade eder. Bu bağlamda, insanın bir bedene sahipken ufalanıp yok olmasını deyimden diğer öğesi olan *низринуться* (alaşağı edilmek) fiilinin yardımıyla belirtir. *Прах* sözcüğünün öteki anlamında biraz daha anlam derinliği olduğu düşünülebilir. Zira bu sözcük naaş, insan kalıntısı ve küllerini ifade eder. Bu bağlamda düşünüldüğünde deyimden çıkış kaynağı Eski Ahit’in Yaratılış 3:19 ayetiyle ilişkilendirilebilir. Esasen bu ayette yaşamın, var oluşun bir sonu olduğu ve toza dönüşmenin -yani yok olmanın- kaçınılmazlığını vurgular: “*Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın. Ve yine toprağa döneceksin.*”

“Могильной тенью в прах низринусь, но скорби не отдам себя (*Mezarlığın gölgesinde toza ufalanacağım ama kendimi kedere teslim etmeyeceğim.*) (Кольцов. К другу). (Academic.ru, 2024)

35- Пасть во прах

Deyimin düz çevirisi ‘toza kadar düşmek’ anlamına gelir. Deyim yorumu için bk. *низринуться в прах*

“Я пал во прах перед стопами божества, вопил, бился главой о каменное его подножие, молил о помощи — все напрасно: камень оставался камнем, неодушевленный истукан безмолвствовал.” (*Putun ayakları önünde toza kadar düştüm, yardım için çığlıklar attım, taştan ayağına başımı vurdum, hepsi boşunaydı: taş taş olarak kaldı, cansız put sessiz kaldı.* [М. Н. Загоскин. Аскольдова могила (1833)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.2.5. Ölümü Huzurla Bağdaştıran Hristiyanlıkla Bağlantılı Ölüm Deyimleri

36- На покой

Deyim düz çeviride ‘huzura doğru’ anlamına gelir. Deyimin çıkış kaynağı Eski Ahit’teki Yeşaya 57:2 ayetine dayandırılabilir. Zira bu ayette doğru yaşamış insanların ölümden sonra kavuşacağı huzurdan bahsedilir: *Doğru kişi esenliğe kavuşur, doğru yolda yürümüş olan mezarında rahat uyur.* Ayrıca bu bağlamda Rus düşünce dünyasında ‘ölüm bir kavuşmadır’ düşüncesinin de yattığı söylenebilir.

“[Бабушка] о смерти говорила спокойно, без волнений... — Дожить бы до весны, до Красной горки, а там уж и на покой” (*Büyük anne ölüm hakkında endişelenmeden sakince konuşuyordu... -Bahara kadar, Kızıl Dağ’a²⁸ kadar yaşamak ve orada ölmek [huzura gitmek] istiyorum.*) (Ф. Гладков. Повесть о детстве). (Academic.ru, 2024)

37- Вечный покой

Deyim düz çeviride ‘sonsuz huzur’ anlamına gelir. Deyim yorumu için bk. (1.6. Bölüm)

“Лечился он у 20 врачей, и из всех 20 я один только угадал при жизни настоящий недуг. Царство ему небесное, вечный покой. Умер он от алкоголя и добрых приятелей, *nomina* коих *sunt odiosa*.” (*Yirmi doktor tarafından tedavi ediliyordu ve bu yirmi doktor arasında gerçek hastalığını yaşamı boyunca tahmin eden tek kişi bendim. Mekanı cennet olsun, ölüm [sonsuz huzur]. Alkolden ve İyi kalpli arkadaşlarından*) [А. П. Чехов. Письма Александру Павловичу Чехову (1883)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıkı, 2024)

38- Вечное упокоение

Deyimin düz çevirisi ‘sonsuz istirahat’ anlamına gelir. Deyim yorumu için ayrıca bk. *Вечный покой*

“Даруй ему, Господи, вечное упокоение со святыми, молитвами Владыки Игнатия! (*Tanrım, Vladika Ignati'nin duaları aracılığıyla ona azizlerle birlikte ebedi huzur ver!*) [игуменья Арсения (Себрякова).” Письма к П. А. Брянчанинову (1890)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıkı, 2024)

3.1.3. Tarafsız Ölüm Deyimleri

3.1.3.1. Uyku Metaforuna Sahip Tarafsız Ölüm Deyim Deyimleri

39- Закрѳть глаза навеки

Deyimin düz çevirisi ‘gözleri sonsuza dek kapamak’ şeklindedir. Deyimi oluşturan öğeler açıkça ‘uykuyu’ metaforlaştıırıp ölümü tasvir etmiştir. Ölüm sırasında insanın gözlerini kapama olayı deyimde kendini göstermiştir. Ancak bu deyimde

²⁸ Paskalya'dan sonraki ilk Pazar gününün halk arasındaki adı

ölümün bir son olduğu ya da yeni bir başlangıca yol açtığı düşüncelerine dair uhrevî ve dünyevi bağlamda net bir yargıda bulunmak zordur.

“Осьмой-на-десять век кончается, и несчастный филантроп меряет двумя шагами могилу свою, чтобы лечь в неё с обманутым, растерзанным сердцем своим и закрыть глаза навеки!” (18. yüzyıl sona eriyor ve mutsuz hayırsever, aldatılmış, parçalanmış kalbiyle birlikte uzanmak ve ölmek [gözlerini sonsuza dek kapatmak] üzere mezarına doğru iki adım atıyor!) (Карамзин. Мелодор к Филалету). (Academic.ru, 2024)

40- Заснуть последним сном

Deyim düz çeviride ‘son uykusuna dalmak’ anlamına gelir. Deyimi oluşturan öğeler ‘uyku’ kavramını ‘ölümü’ betimlemede kullanıp ölümün bir *son* olarak nitelendirildiğini vurgular. Deyimin öğelerinden *последний* (son) sözcüğü deyimdeki anlamı derinleştirse de düşünce dünyasındaki algıyı açığa çıkarmıştır. Esasen uyku metaforu uhrevî düşünceye sahip kültürlerde dahi görülebilir. Ancak bu deyimdeki *son* algısının baştan aşağı dünya dışılığı karşı olduğu belirtmek de pek mümkün değildir. Bunun aksine deyimden doğrudan doğruya uykunun ölüme benzetilmesini, kimi insanların uykusunda vefat etmesinden yola çıkarak oluşmuş olabileceğini ve dünyevî – uhrevî bağlamda tarafsızlık içerisinde kaldığını belirtmek daha doğru olacaktır.

“Где тень олив легла на воды, Заснула ты последним сном” (*Zeytin ağaçlarının gölgesinin suların üzerinde uzandığı yerde öldün [son uykuna daldın].*) (Пушкин. Для берегов отчизны дальней). (Academic.ru, 2024)

41- Почить вечным сном

Deyim düz çeviride ‘ebedî uykuya yatmak’ şeklindedir. Deyimde ölüm kavramı sonsuzluk ve uyku metaforlarıyla bağdaştırılmıştır. Önceki deyimlerde uykunun huzurla ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Buna ek olarak вечным (ebedî) ögesi sözü edilen bu huzura ölümle kavuşulacağı iletisini bildirmektedir.

“А если кто от старости или от какой-нибудь застарелой болезни и почил вечным сном, то там долго после того не могли надивиться такому необыкновенному случаю.” (*Ve eğer yaşlılıktan ya da uzun süredir devam eden bir hastalıktan dolayı biri ölmüşse [ebedî uykuya dalmışsa], daha sonra uzun süre böyle*

olağanüstü bir olaya hayret edemezdi.) [И. А. Гончаров. Обломов (1859)]
(Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıkı, 2024)

42- Смежить очи

Deyimin düz çevirisi ‘gözlerini kapamak’ şeklindedir. Deyimin öğeleriyle oluşturduğu düz anlam uykuya çağrışım yapmaktadır. Ölmekte olan kişinin tasvirinde bireyin gözlerini kapaması uykuya geçişi göstermektedir. Bu bağlamda deyim bakılarak ‘ölüm uykudur’ metaforunun yansıtıldığı söylenebilir.

“И старец великий смежил Орлиные очи в покое; Почил безмятежно, зане совершил В пределе земном всё земное! *(Ve yüce yaşlı adam dinlenmek için kartal gözlerini kapattı; Huzur içinde dinlendi, çünkü dünyevi sınırlar içinde tüm dünyevi şeyleri yapmıştı!)* (Баратынский. На смерть Гёте). (Academic.ru, 2024)

3.1.3.2. Güzel ve Kötü Adlandırmaya Sahip Tarafsız Ölüm Deyimleri

3.1.3.2.1. Güzel Adlandırmalı Tarafsız Ölüm Deyimleri

43- Исчезнуть с лица земли

Deyim düz çeviride ‘yer yüzünden kaybolmak’ anlamına gelir. Deyim kişinin yaşamla bağının tamamen kesildiğini ve yeryüzünde hiçbir izinin kalmadığını belirtir. Genellikle üst düzey üslupta kullanılan bu deyim ölümün toplumdaki tragedyasını dile getirir. Ve bu da Rus toplumunun düşünce dünyasında yitişin toplumda uyandırdığı hisler açısından bilgi verir.

“Указательный палец поднимается сам собой, а «лохматый», к немалому своему испугу и удивлению товарищей, обзывается исчезнуть с лица земли.” *(İşaret parmağı kendiliğinden kalkar ve “tüylü olan”, büyük bir korku ve yoldaşlarının şaşkınlığı içinde, ölmeyi [yeryüzünden kaybolmayı] üstlenir.)* [М. Е. Салтыков-Щедрин. Мелочи жизни (1886-1887)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıkı, 2024)

44- Испустить последний вздох

Deyim düz çeviride ‘son nefesini vermek’ anlamına gelir. Deyim bireyin ölüm anını canlandırmaktadır. Dünyevî bir algıyı yansıtan bu deyimde последний (son) ve

вздох (nefes) öğeleri yaşam süresince alınan nefesi belirtirken испустить fiili ölüme geçiş anını betimlemektedir.

45- Окончить дни свои

Deyim düz çeviride ‘günlerini bitirmek’ anlamına gelir. Deyim tam anlamıyla bireyin yaşamının sonuna vardığını belirtir. Doğal bir süreç olan yaşam döngüsünün sürekliliğini ve bu döngünün önemli parçalarından ölüm olgusuna ulaşmanın kabullenilişini deyim öğelerinin tamamında görmek mümkündür. Deyimin öğelerinden дни свои (günlerini) sözüyle yaşam belirtilirken окончить (sona erdirmek) sözüyle de yaşamın kaçınılmaz olgusu ölüm belirtilir.

“Сегодня я получил известие о смерти того больного старичка, который приехал погостить к Кондратьеву с тем, чтобы там окончить дни свои” (*Bugün, Kondratyev'de kalmaya gelen ve orada günlerini bitiren o yaşlı ve hasta adamın ölüm haberini aldım.*) [П. И. Чайковский. Письма Н. Ф. фон-Мекк (1879)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

46- Отдавать концы

Deyim düz çeviride ‘ipleri vermek’ anlamına gelir. Deyim, halihazırda Rusçada aynı şekilde kullanılan denizcilik teriminin mecaz anlam kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bulunduğu çekeği terk etmeden önce çekeğe bağlı ipi çözmek anlamına gelen bu terim metafor edinmesiyle ölmek anlamı kazanır. Esasen deyim bu bağlamda bilişsel bir yansımayı da beraberinde getirdiği söylenebilir. Yani deyim aynı zamanda ‘ölüm bir yolculuktur’ düşüncesini de barındırmaktadır.

“А он своим чередом меня спрашивает: «Андрюша, скажи мне, ради бога, живой я или нет?» И голосок у него такой нежный да тонкий, как будто и на самом деле старик концы отдаёт” (*Ve o da kendi tarzıyla bana soruyor: “Andryuşa, söyle bana, Tanrı aşkına, yaşıyor muyum, yaşıyor muyum?” Sesi o kadar nazik ve narin ki, sanki yaşlı adam gerçekten ölecekmiş [ipleri verecekmiş] gibi.*) (Шолохов. Поднятая целина). (Academic.ru, 2024)

47- Сложить свои кости

Deyim düz çeviride ‘kemikleriyle uzanmak’ anlamına gelir. Deyimin *кость* (kemik) somatik ögesi ölen kişinin kalıntılarını, naaşını temsil ederken *сложитъ* (bırakmak) fiili gömütü belirtir. Ölümün çarpıcılığını ve donuk yüzünü dokunaklı bir üslupta belirtse de bu deyim ölüm olgusunu dilde perdelemekte ve doğrudan anlatımdan kaçınmaktadır.

“Немало родственных Столыпину древних великокняжеских и богатырских костей хранит в себе святая почва, где он сложил свои кости!..” (*Stolipin'in eski grandük ve bahadır akrabalarından birçoğunun kemikleri, onun öldüğü [kemikleriyle uzandığı] kutsal topraklarda saklanmaktadır!..*) [М. О. Меньшиков. Разбитый крест (10.09.1911)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

48- Сыграть в ящик

Deyim düz çeviride ‘kutuda oynamak’ anlamına gelir. Deyimin öğeleri ölümü dillendirmenin keskin ciddiyetini hafifletmek için kullanılmıştır. Zira ölümü ifade etmek için kullanılan bir sabit birleşimde *сыграть* (oynamak) ögesinin bulunması tezatlığı apaçık ortaya çıkarmaktadır. Deyimin diğer ögesi *ящик* (kutu) ise ölümle dalga geçmenin daha farklı bir boyutudur ve naaşın içinde bulunduğu tabutu esprili bir dille ifade eder. Böylelikle ifade edilmeye çalışılan ölümün donuk yüzü yerini mizah konusuna bırakır.

“— Ничего не поняла. Ты ясней можешь, без всяких загадок? — Если ничего не поняла, то и не поймешь. Начкон рыл под Решетникова и сыграл в ящик. Не исключено, что и твой муж... — Ах вот оно что... Только сейчас дошло.” (*Anlatıyorum. Bilmeceler olmadan daha açık konuşamaz mısın? - Eğer bir şey anlamıyorsan, anlamayacaksın da. Naçkon, Reşetnikov'un altını kazdı ve öldü [kutuda oynadı]. Senin kocan da... - Oh, işte bu. Şimdi fark ettim.* [Александр Савельев. Аркан для букмекера (2000)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

49- Отбросить коньки

Deyimin düz çevirisi ‘patenleri bırakmak’ şeklindedir. Deyim beklenmedik bir ölümü betimlemektedir. Deyimi besleyen kodlar doğrudan Slav coğrafyasının bir

tezahürüdür. Slavların içinde bulunduğu iklim ve hava şartlarının kendilerini paten kullanmaya ittiği açıktır. Patenin icadı Ruslar tarafından gerçekleşmese de paten sporunda Rus ekolünün dünya genelinde büyük bir rolü vardır. İşbu nedenlerden oluşan argo deyim adeta bir paten sporcusunun düşüşünü simgeler ve *ölmek* fillinin örtülü bir şekilde ifadesini sağlar.

“Выгнала его. А потом он и вовсе — откёнулся. Мать и сын не поняли. — Ну дал дуба. Отбросил коньки. Понимаете? От пьянки.” (*Onu dışarı attım. Sonra da tamamen çekip gitti. Anne ve oğul anlamadı. - O da öldü. Patenlerini fırlattı. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? İçmekten.*) [В. М. Шапко. Синдром веселья Плуготаренко // «Волга», 2016] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıkı, 2024)

3.1.3.2.2. Kötü Adlandırmalı Tarafsız Rusça Ölüm Deyimleri

50- Вытянуть ноги

Deyimin düz çevirisi ‘ayaklarını uzatmak’ şeklindedir. Deyimin sahip olduğu öğeler yatan bir bireyi doğrudan doğruya temsil etmektedir. Yani deyim, ölümü metaforik bir anlatımla ifade ettiğini dile getirmek mümkündür. Ayrıca deyim, kullanım alanları incelendiğinde, ifadenin kötü adlandırmalı (disfemistik) bir mizaha ve ironiye sahip olduğu görülür.

- Всё же охота доучиться?.. Сколько ишо? - Восемь. Потому что в медицинском шесть, а не пять, как в остальных. - Ноги вытянешь, пока дойдёшь до хирурга-то. (*Hâlâ okulunu bitirmek istiyorsun, değil mi? Ne kadar kaldı? - Sekiz yıl. Çünkü tıp fakültesi altı yıl, diğerleri gibi beş değil. - Cerrah olmadan önce öleceksin [ayaklarını uzatacaksın].*) (В. Шукшин, Космос, нервная система и шмат сала.) (Academic.ru, 2024)

51- Задрать лытки кверху

Deyim düz çeviride ‘ayaklarını yukarı kaldırmak’ anlamına gelir. Deyim genel itibarıyla hayvanlar için kullanılsa da ironi ve mizah açısından anlatımı güçlendirmek için esprili bir üslupta insanlar için de kullanılabilir. Ölüm gibi vahim bir durumu bu şekilde anlatmak için örtmece yolu izlenmiştir.

“Разделяя слова, будто диктуя в школе, Аким рассказал ей все о себе и о том, что им необходимо делать, чтоб не задрать лытки кверху; ей как можно

скорее поправляться и быть терпеливой, все остальное он обмозгует, обломает, сделает, и они не пропадут.” (*Kelimeleri okulda yazdırır gibi ayıran Akim, ona kendisiyle ilgili her şeyi ve ölmek [ayaklarını yukarı kaldırmamak] için ne yapmaları gerektiğini anlattı; bir an önce iyileşmeli ve sabırlı olmalıydı, geri kalan her şeyi düşünecek, yontacak, yapacak ve kaybolmayacaklardı.*) [Виктор Астафьев. Царь-рыба (1974)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

52- Лапки кверху

Deyim düz çeviride ‘patiler yukarıya’ anlamına gelir. Deyimdeki şakacı üslup ‘kötü adlandırma’ (disfemizm) olarak nitelendirilen söz sanatını içerir. Normalde hayvanlar için kullanılan, hayvanların ölüm duruşunu betimleyen bu deyim, bir insan için kullanıldığında *disfemizmin* bir özelliği olarak aşağılama nüansı edinmektedir.

“Пётр, друг! Ничегошеньки у меня не выходит с той проклятой «кобылой»... Не ровён час плюхнешься... Знаешь, говорят, можно и лапки кверху. А я ещё жить хочу, да и о женитьбе иной раз подумываю” (*Pyotr, dostum! O lanet kısrakla hiçbir yere gidemem... Her an düşebilirsiniz... Bilirsin, patiler yukarıya [ölebilirsiniz] derler. Ama hala yaşamak istiyorum ve bazen evlenmeyi düşünüyorum.* (М. Алексеев. Наследники). (Academia.ru, 2024)

53- Откинуть копыта

Deyimin düz çevirisi ‘toynaklarını kenara atmak’ şeklindedir. Deyimi oluşturan öğeler Rus coğrafyasının kırsal arketipine işaret eder. Canlı doğa izleniminin dil üzerindeki etkisini belirten bu deyim hayvanların düşme anını canlandırarak ölümü ve ölüm sürecini mecazî bağlamda ifade etmiştir. Esasen argo olan bu deyim genellikle ölümü doğrudan dillendirmek yerine mizahi ve esprili bir dille ele almıştır.

“Уже кончились времена, когда надо было бояться, Сталин откинул копыта — уезжай отсюда.” (*Korkmanız gereken günler geride kaldı, Stalin toynaklarını kenara attı- defolun buradan.*) [А. С. Демидова. Бегущая строка памяти (2000)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

54- Пойти в гроб

Deyim düz çeviride ‘tabuta girmek’ anlamına gelir. Deyim ölüm olgusunu somut bir biçimde doğrudan ifade eder ve anlatımında manevi bir derinlik yoktur.

Eskimiş bir sabit birleşim olan bu deyimde ölüm romantik değil gerçekçi bir ifade bulmuştur.

“А дело между тем всё окончанья ждѣт, Хоть истец, чьѣ оно, меж тем и в гроб пойдѣт” (*Ve dava hala sonunu bekliyor, Davası olan davacı bu arada ölecek [tabutuna gidecek] olsa da.*) (И. Хемницер. Сатира на худых судей) (Academic.ru, 2024)

55- Протянуть ноги

Deyim düz çeviride ‘ayaklarını uzatmak’ anlamına gelir. Deyim yorumu için аутиса бк. *вытянуть ноги*

“Спрашивается, почему же он шестьдесят, от силы семьдесят — и протянул ноги?” (*Neden altmış, en fazla yetmiş yaşında olduğu ve öldüğü [ayaklarını uzattığı] soruluyor.* [Василий Шукшин. Микроскоп (1969)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

56- Загнать в тартарары

Deyimin düz çevirisi ‘tartarusa gülmek’ şeklindedir. Deyim doğrudan Yunan mitlerine dayanmaktadır. Deyimin öğelerinden *тартарары* (tartarus) Eski Yunanca ölümler diyarı anlamına gelen *τάρταρος* sözcüğünden evrilmiştir. Mitlere göre bu diyarda tanrılara karşı suç işlemiş günahkârlar ve acımasız katiller yer almaktadır. Deyimin diğer öğesi *загнать* (gülmek) fiili ile de bu diyara düşüş belirtilmektedir.

“В этакое-то время, коды все, того и гляди, полетит вверх тормашками, коды надо зрить в оба, штоб не сорваться и не загнать в тартарары?!” (*Böyle bir zamanda, her şey tepetaklak olmak üzereyken, gözlerinizi açık tutmalısınız ki ölmeyesiniz [tartarusa gülmeyesiniz]!* [Михаил Алексеев. Драчуны // «Огонек», 1981] (Natsionalnıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.3.3. ‘Ölüm Bir Vedadır’ Metaforuna Sahip Tarafsız Ölüm Deyimleri

57- Распроститься с жизнью

Deyim düz çeviride ‘hayatla vedalaşmak’ anlamına gelir. Deyim ölümün romantik yönünü belirtir. *Распроститься* (vedalaşmak) fiili bu bağlamda ölümü

duygusallıkla bağdaştırır ve deyim *с жизнью* (hayatla) ögesiyle ölümün bir ayrılık olduğunu dile getirir. Kısaca bu deyimde “ölüm bir vedadır” düşüncesi yatmaktadır.

“Сколько он ни метался — Геракл держал его крепко в своих железных объятиях и не выпускал до тех пор, пока тот не распростился с жизнью.” (*Ne kadar bocalarsa bocalasın, Herakles onu demir kucığında sıkıca tuttu ve ölene [hayatla vedalaşana] kadar gitmesine izin vermedi.* [Ф. Ф. Зелинский. Сказочная древность (1921)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

58- Расставаться с душой

Deyim düz çeviride ‘ruhla ayrılmak’ anlamına gelir. Deyim yorumu için ayrıca bk. *распротиться с жизнью*

“Акулина-то от голоду с душой расстаётся. Куска хлеба нет. Да и корова сдохнет” (*Akulina açlıktan ölecek [ruhuyla ayrılacak]. Ekmek parçası yok. İnek bile ölecek.*) (Ф. Гладков. Повесть о детстве) (Academic.ru, 2024)

59- Расставаться с жизнью

Deyimin düz çevirisi ‘hayatla ayrılmak’ şeklindedir. Deyim yorumu için ayrıca bk. *распротиться с жизнью*

“Какое головокружение! Я падаю, падаю, ай! Ох, нет... Расставаться с жизнью совсем не так просто, как я думала. Вот и нет сил! Вот я какая несчастная!” (*Ne baş dönmesi ama! Düşüyorum, düşüyorum, ov! Aman Tanrım... Ölmek [hayatla ayrılmak] sandığım kadar kolay değilmiş. Hiç gücüm yok! Bakın ne kadar mutsuzum!* [А. Н. Островский. Бесприданница (1879)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

60- Расстаться со здешним светом

Deyim düz çeviride ‘buranın dünyasıyla ayrılmak’ anlamına gelir. Deyim yorumu için bk. *распротиться с жизнью ve покидать свет* (28. ve 57. Deyim)

“Он и подлинно, волею или неволею, расстался с здешним светом” (*Gerçekten de isteyerek veya istemeyerek öldü [buranın dünyasıyla ayrıldı].*) (Крылов. Почта духов) (Academic.ru, 2024)

3.1.3.4. Cezalandırma Yöntemi Olarak Ölüm Deyimleri

61- Заплатить головой

Deyim düz çeviride ‘kafasıyla ödemek’ anlamına gelir. Deyim bireyin işlediği suça karşılık verilen ölüm cezasını ifade eder. Aileye, kuruma veyahut vatana karşı işlenen ihanet gibi suçların idamla sonuçlanışını bireyin yaşamını temsil eden baş somatik birimiyle keskin bir üslupta dile getirir.

“Каждый из нас в любую минуту может заплатить головой за царскую жизнь.” (*Her birimiz her an çarın canı için başımızı verebiliriz.*) [В. Лихоносов. Ненаписанные воспоминания. Наш маленький Париж. Ч. 1-2 (1983)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

62- Заплатить кровью

Deyim düz çeviride ‘kanıyla ödemek’ anlamına gelir. Vücudun en önemli sıvısı sayılabilecek kanın, somatik birim olarak deyimdeki yeri ölümün daha etkin bir biçimde ifade edilmesinde önemli rol oynamıştır. [Deyimdeki ‘kan’ kavramı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. (Altuntaş, 2024)] Deyim yorumu için bk. *Заплатить головой*

“Он надумал совершить незначительную «подлянку», нарушить воровской кодекс чести, но непременно по мелочи, чтобы за это не пришлось платить кровью, а слегка получить «по ушам».” (*Hırsızların şeref kurallarını çiğnemek için küçük bir "kirli oyun" yapmaya karar verdi, ama kesinlikle küçük bir şekilde, böylece bunun bedelini kanla ödemek zorunda kalmayacaktı, sadece "bir tokat" yiyecekti.*) [Александр Савельев. Аркан для букмекера (2000)] (Natsiona'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.3.5 Fedakârlık Belirten Tarafsız Ölüm Deyimleri

63- Лить кровь

Deyimin düz çevirisi ‘kanını akıtmak’ şeklindedir. Deyim fedakârlık uğruna sonuçlanan ölümü somatik öğeyle resmetmiştir. Deyimin кровь (kan) ögesi kişinin yaşayan bir birey olduğunu belirtirken лить (akmak) fiili uğrunda koruduğu kişi ya da bir varlığın karşılığında yaşamının ölümle sonuçlanmasını belirtir.

“Пусть солдаты знают, что их снова хотят закабалить в "дисциплине" господ командиров и заставить лить кровь без конца, лишь бы восстановилась вера союзников в доблесть России" (Academic.ru, 2024)

64- Лечь головой

Deyimin düz anlamı başıyla uzanmak şeklinde çevrilebilir. ‘Savaş ya da bir mücadele sırasında canını vermek’ anlamına gelen deyimde ölümün onurlu yüzü yansıtılır. Deyimin öğelerinden *головой* (başıyla) somatik birimi kişinin kendisini ve aynı zamanda onurunu temsil eder. *Лечь* (uzanmak) fiilinde ise yatma pozisyonunun mecaz anlam kazanarak ölümü ifade ettiği söylenebilir.

“Я дам родимой стороне Покой, хотя пришлось бы. мне лечь головой в борьбе кровавой” (*Mecbur da olsam vatanıma barış vereceğim. Kanlı bir kavgada öleceğim [başımla uzanacağım]*). (И. Суриков. Василько) (Academic.ru, 2024)

65- Лечь костями

Deyim düz çeviride ‘kemikleriyle yatmak’ anlamına gelir. Deyim yorumu için bk. *лечь головой*

“Ее пафос заключался в том, что в раннюю пору своей независимости Новгород готов был лечь костями за свои вольности, не покорившись даже более сильному врагу.” (*Onun acıklı yanı, Novgorod'un bağımsızlığının ilk günlerinde özgürlükleri uğruna canını vermeye [kemikleriyle yatmaya] hazır olması ve kendisinden daha güçlü bir düşmana bile boyun eğmemesiydi.* [Г. М. Коваленко, В. Г. Смирнов. Легенды и загадки земли Новгородской (2007)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

3.1.3.6 İntihar Etmeyi Belirten Ölüm Deyimleri

66- Скончать свою жизнь

Deyimin düz çevirisi ‘kendi yaşamını sonlandırmak’ şeklindedir. Deyim ölümün doğal akış içerisinde veya yazgının bir sonucu olduğunun aksine kişinin kendi iradesiyle yaşamını sonlandırıldığını belirtir. Toplum içerisinde, konuşmalarda intihar etmek kalıbı ölümü doğal bir kavramdan çıkardığı için bu kalıp (покончить жизнь самоубийством) dilde kendi pek göstermez ve onun yerine durumu daha hafifletici ifade olan bu deyim kullanılır.

“На другой день он подписал отречение от престола, а 6 июня в пьяной драке скончал свою жизнь от руки одного из своих стражников, князя Федора Барятинского.” (*Ertesi gün tahttan feragat belgesini imzaladı ve 6 Haziran'da sarhoş bir kavgada muhafızlarından biri olan Prens Fyodor Baryatinsky'nin elinden kendi yaşamını sonlandırdı.* [В. Г. Авсеенко. 200 лет С.-Петербурга. Исторический очерк (1903)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıkı, 2024)

67- Выходить в тираж

Deyimin düz çevirisi ‘baskıya çıkmak’ şeklindedir. Deyim ölümün çöküş yüzünü gösterir. Esasen deyimın iki farklı anlamı olmasına karşın ilk anlamı ölümün adeta sinsi başlangıcı, ikinci anlamı ise olayın sonucu olarak nitelendirilebilir: 1. Kişinin güçlü yön ve niteliklerini kaybetmesi. 2. Ölmek. (Fyodorov, 2008, s. 124) Yani kısaca bir insanı o insan yapan birtakım özelliklerini - işini, hobilerini, yeteneklerini – yitirmesi ölüme adım attığı düşüncesini yansıttığı söylenebilir. Deyimde kullanılan öğeler ise bu düşüncüyü dolaylı olarak anlatmaktadır. Zira bir kişi ya da nesneden şayet birden çok bulunuyorsa bu durum o kişi ya da nesnenin değerini düşürecektir. Deyimin Türkçesiyle *baskıya çıkarmak* ifadesi de bu çoğalmanın ve çoğalmayla beraber gelen değersizleşmenin bir suretidir.

Откуда же берётся недовольство собой и бесцельностью и бессмысленностью собственной жизни, которое приводит к решению выйти в тираж? (*Peki, insanın kendinden duyduğu bu memnuniyetsizlik, kendi hayatının amaçsızlığı ve anlamsızlığı nereden geliyor ki, intihar etme [baskıya çıkma] kararına yol açıyor?*) (Н. Шелгунов. Очерки русской жизни). (Academic.ru, 2024)

68- Лишиться жизни

Deyim düz çeviride ‘yaşamını yitirmek’ anlamına gelir. Deyim genellikle bireyin ölümünü resmi üslupta ele alır. *Лишиться* fiilinin bitmiş fiil formunda kullanımının ise bireyin yaşamdan kopmasının kendi kontrolü ve yaşamın olağan akışı dışında gelişen bir durum olarak belirttiğini söylemek mümkündür.

“Сообщая об отказе новгородцев присягнуть королю, Эверт Горн писал в Стокгольм: «Владычество их земляков так сильно им по душе, что все они сговорились лучше лишиться жизни, чем отделиться от московского

государства».” (*Novgorodluların krala bağlılık yemini etmeyi reddetmeleri üzerine Evert Horn, Stockholm'e şöyle yazmıştı: "Yurttaşlarının yönetimi onlar için o kadar uygun ki, Moskova devletinden ayrılmaktansa yaşamlarını yitirmeyi kabul ettiler."* [Г. М. Коваленко, В. Г. Смирнов. Легенды и загадки земли Новгородской (2007)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

69- Решиться жизни

Deyimin düz çevirisi ‘yaşamını karara bağlamak’ şeklindedir. Deyim yorumu için ayrıca bk. *лишиться жизни* (68. deyim)

“Прочь, каторжник! Жизни решусь, а — растерзаю... [Квашня (отводя Наташу):] А ты, Карповна, полно... постыдись! Что зверствуешь?” (М. Горький. На дне). (*Defol git, mahkûm! Hayatımı karara bağlayacağım ama onu parçalayacağım... [Kvaşnya (Nataşa'yı alıp götürerek):] Ve sen, Karpovna, dur... yazıklar olsun sana! "Neden bu kadar acımasısın?"*) (Academic.ru, 2024)

3.1.3.7. Diğer Tarafsız Ölüm Deyimleri

70- Найти конец

Deyim düz çeviride ‘son bulmak’ anlamına gelir. Deyimin ögesi *конец* (son) sözcüğüyle yaşamın nihayete ereceği hakikati ortaya çıkabilir. Bu hakikat düşüncesi ise *найти* (bulmak) fiili ile desteklenir. Zira yaşam süresince insanda kendisi için yalnızca düşünce bağlamında var olan bu hakikat kendisini gösterir ve kişi eninde sonunda yaşamın bu tezat deneyimini elde eder. Ayrıca deyimdeki *son* kavramıyla yaşamın bir yol, ölümünse bu yoldaki son durak olduğu söylenebilir.

“Так он умер, исполнив свою странную мечту — найти конец вдали от людей.” (*Böylece garip bir hayali olan sonunu insanlardan uzakta bulma hayalini gerçekleştirerek öldü.*) [Велимир Хлебников. Николай (1913)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

71- Под ножом (умереть)

Deyimin düz çevirisi ‘bıçak altında ölmek’ şeklindedir. Deyimin cerrahi işlemler sırasında gelişen olumsuzluklardan çıktığını söylemek mümkündür. Modern tıbbı henüz geçiş yapılmadığı dönemlerde gerçekleşen cerrahi işlemlerin zorluğu ve sonuçları, bu deyimden çıkış noktası olabilir.

“Все светлело в мозгу, и вдруг без всяких учебников, без советов, без помощи я сообразил — уверенность, что сообразил, была железной, — что сейчас мне придется в первый раз в жизни на угасающем человеке делать ампутацию. И человек этот умрет под ножом. Ах, под ножом умрет.” (*Her şey beynimde daha da netleşti ve aniden, hiçbir ders kitabı, tavsiye, yardım olmadan, farkına vardım ki, bunun kesin olduğunu fark ettim, hayatımda ilk kez, bir amputasyon yapmak zorunda kalacaktım. Ölmekte olan bir kişi üzerine. Ve bu adam bıçak altında ölecek. Ah, bıçak altında ölecek*) [М. А. Булгаков. Полотенце с петухом (1926)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

72- Кончить (свой) век

Deyim düz çeviride ‘çağını sonlandırmak’ anlamına gelir. Deyimi oluşturan öğeler yaşam ve ölümü anlatımda zaman dizgesine yerleştirmiştir. Bu dizge içerisinde deyimün век (çağ) öğesi yaşamı temsil ederken кончить (bitirmek) fiili çağın kapanışını yani oluşturulan zaman dizgesinin sonuna varılmış olduğunu belirtir.

“За что страдальцем кончил он свой век, блестящий и мятежный, В Молдавии, в глуши степей...” (*Hayatını Moldova'da, bozkırların vahşi doğasında, acı çeken, zeki ve asi bir adam olarak sonlandıran...*) (Пушкин. Евгений Онегин) (Academia.ru, 2024)

73- Кончить жизнь

Deyim düz çeviride ‘yaşamı bitirmek’ anlamına gelir. Deyimin öğeleri ölüm gerçeğini detaylandırmadan doğruca dile döker. Tarafsız bir sabit birleşim olan bu deyim ölümle alakalı herhangi bir görüş içermezken ölümü, yaşam kavramının doğurduğu karşıtlıkla aktarır.

“Сам же купец поселился при доме в крошечной сторожке и кончил жизнь в молчании и посте.” (*Tüccar ise evin yakınındaki küçük bir kapıcı kulübesine yerleşip, oruç ve sessizlik içinde yaşamını bitirdi.* [М. Е. Салтыков-Щедрин. Пошехонская старина. Житие Никанора Затрапезного, пошехонского дворянина (1887-1889)] (Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka, 2024)

SONUÇ

Tezimizde çeşitli sözlük ve kaynaklardan topladığımız ve ölümü ifade eden toplamda 73 deyim, kültürelbilimsel çerçevede, çeşitli sınıflandırmalarla ayrı ayrı yorumlanmıştır. Ölüm deyimleri temelde, Slav kültürüyle bağlı, Hristiyanlıkla bağlı ve tarafsız olmak üzere üç bölümde sınıflandırılmıştır.

- **İlk sınıflandırma (Slav kültürüyle bağlı Rusça ölüm deyimleri)**
dahilinde toplamda 15 deyim tespit edilmiştir. Söz edilen 15 deyim kendi içlerinde Slav mitolojisiyle bağıntılı, Slav giyim kültürüne ilişkin, Slav tarihiyle bağıntılı ve herhangi bir sınıfa dahil edilmeyen Slav kültürüne bağlı diğer Rusça ölüm deyimleri olarak dörde ayrılmıştır:

Slav mitolojisiyle bağıntılı Rusça ölüm deyimleri sınıfında tespit edilen toplamda sekiz deyim mevcuttur. Bu deyimlerin üçü Slav mitlerindeki ağaçlarla bağıntılıdır: Deyimlerde huş ağacı, titrek kavak ağacı ve meşe ağacı ön plana çıkmaktadır.

Slav giyim kültürüne ilişkin Rusça ölüm deyimleri sınıflandırmasında yalnızca bir adet deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimde giyim arketipi olarak kürk motifi bulunmaktadır.

Slav tarihiyle bağıntılı Rusça ölüm deyimleri sınıflandırmasına dahil edilen toplamda üç deyim bulunmaktadır. Deyimlerin ortaya çıkış nedenleri tarihte Avarların bozgunu, Rusların Hive Hanlığına karşı yenilgisi ve Poltava Savaşı'dır. Avarların bozgunu dışında bu sınıf dahilinde geriye kalan iki deyimın Büyük Petro dönemi ile ilgisi olması ayrıca dikkat çeken noktadır.

Slav kültürüyle ilişkilendirilebilecek fakat yapılan önceki sınıflandırmalara dahil edilemeyecek toplamda üç deyim mevcuttur. Bunlardan ilki (кормить рыб) deniz arketipi içerirken geriye kalanlar (пойти ко дну, отправиться к праотцам) Slav mitlerinde ölümden sonrasıyla ilişkilidir.

- **İkinci sınıflandırma (Hristiyanlıkla bağlı Rusça ölüm deyimleri)**
dahilinde toplamda 23 deyim tespit edilmiştir. Söz edilen 23 deyim kendi aralarında ruhla bağıntılı, uhrevî mekânın belirtildiği, Yatma metaforuna sahip Hristiyanlıkla bağıntılı, kötü adlandırmalı ve ölümü huzur ile bağdaştıran Hristiyanlıkla bağıntılı Rusça ölüm deyimleri şeklinde ayrılmıştır:

Ruhla bağıntılı Rusça ölüm deyimleri sınıfına dahil edilen toplamda 6 deyim mevcuttur. Bu deyimlerin beşinde (выпустить дух, испустить дух, отдавать богу душу, отдать дух, отдать жизнь) ölümün, ruhun Tanrı'ya iadesi şeklinde yorumlanabilmektedir. Geriye kalan tek deyim ise (класть душу и живот) ruhu metalaştırarak yaşamda bir değer kıyası sunar.

Uhrevî mekânın belirtildiği Hristiyanlıkla bağıntılı Rusça ölüm deyimleri sınıfına toplamda 9 deyim dahil edilmiştir. Bu deyimler arasında ahireti öven ve yücelten dört adet deyim mevcuttur: *Воспарить в горния, отойти в селения горние, отойти к лучшей жизни, почить в бозе*. Bu sınıflandırma çatısı altında, uhrevî mekânı sonsuzlukla ilişkilendiren iki deyim mevcuttur: *Отойти в вечность, переселиться в вечность*. Ölümden sonrasını işaret eden ancak keskin bir yargıda bulunmayan tek ölüm deyimini *отойти в мир иной* deyimidir. Ölümü ifade edip uhrevî alemi dünyevî bağlamda ima eden iki deyim mevcuttur. Bunlar *оставить мир* ve *покидать свет (мир)* deyimleridir.

Yatmak eylemi metaforuna sahip Hristiyanlıkla bağıntılı toplamda üç deyim mevcuttur. Bu deyimlerde yatma eylemi *mezarla* (лечь в могилу), *tabutla* (лечь в гроб) ve *toprakla* (лечь в землю) ilişkilendirilir.

Hristiyanlıkla bağlantılı olmasına karşın deyimler arasında kötü adlandırmaya sahip iki adet deyim tespit edilmiştir. Bu deyimler (низринуться в прах, пасть во прах) Hristiyan cenaze geleneğinden beslenerek ortaya çıkmıştır. Kullanımında da aşağılayıcı bir üslup içerir.

Hristiyanlığın etkisiyle oluşmuş deyimlerde ölümü huzurla bağdaştıran üç adet deyim tespit edilmiştir. Bu deyimlerin (вечное упокоение, вечный покой, на покой)

tez dahilindeki deyim sınıflandırmaları arasında azınlıkta olan isim yapıları deyimler arasında olması da dikkat çekicidir.

- **Üçüncü sınıflandırma (tarafsız Rusça ölüm deyimleri) dahilinde ne** Hristiyanlıkla ilişkilendirilebilecek ne de Slav kültürüyle bağdaştırılabilecek toplamda 35 deyim mevcuttur. Bu deyimler kendi aralarında uyku metaforuna sahip, güzel ve kötü adlandırmaya sahip, ‘ölüm bir vedadır’ metaforuna sahip, cezalandırma yöntemi olarak, fedakârlık belirten, intihar etmeyi belirten ve diğer tarafsız Rusça ölüm deyimleri şeklinde ayrılmıştır:

Uyku metaforuna sahip tarafsız deyimlerden dört adet tespit edilmiştir. Bunlardan ikisinde (закрывать глаза навеки, смежить очи) uyku metaforu, ‘göz’ somatik biriminin kullanımıyla oluşmuştur. Diğer ikisinde ise (заснуть последним сном, почить вечным сном) uyku metaforu son ve sonsuzluk kavramlarıyla desteklenmiştir.

Güzel ve kötü adlandırmalı tarafsız deyimlerden on dört adet tespit edilmiştir. Bu deyimlerin yedisi güzel adlandırmalı, geri kalan yedisi de kötü adlandırmalı tarafsız Rusça deyimlerdir. Bu bölümdeki güzel adlandırmalı deyimlerin ölümü doğrudan dillendirmek yerine ölümü bir çeşit *güzelleme* ile ifade ettiği belirtilebilir. Kötü adlandırmalı tarafsız deyimlerde ise tam tersi söz konusudur. Ölüme karşı bir güzelleme yapmak yerine ölümü aşağılayıcı ifadelerle dile getirir. Bu ifadelerde öne çıkan en önemli öğe ayak somatik birimidir. Kimi deyimlerde ayak ögesi olduğu gibi kullanılırken kiminde ayak ögesinin pati, toynak gibi hor görücü ifadelerle belirtildiği görülmektedir.

Cezalandırma yöntemi olarak Rusça ölüm deyimleri sınıfında toplam iki adet deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerde ölümün bir ceza olarak seçilmesi ve bu yöntemin kan ve baş gibi önemli somatik birimlerle ifade edilmesi de dikkat çekicidir.

Fedakârlık belirten deyimler arasından toplamda üç deyim bulunmaktadır. Cezalandırma yöntemi sınıflandırmasında olduğu gibi bu sınıflandırmada da deyimlerde feda ögesi olarak kan ve baş, önceki sınıflandırmanın dışında ayrıca kemik somatik öğeleri bulunmaktadır.

İntihar etmeyi belirten Rusça ölüm deyimleri sınıfında toplamda dört adet deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerdeki genel ifade biçimi yaşamı bireyin kendi elleriyle sona erdirmesidir. Buna karşın *выходить в мундир* deyiminde daha dolaylı bir anlatım görmek mümkündür.

Belirli bir sınıflandırmaya girmeyen diğer Rusça ölüm deyimlerinden toplamda dört adet mevcuttur. Bu deyimlerden kimisi ölümü yaşam kavramıyla ifade ederken kimisi ölümü dünyevi ya da uhrevi bir bağlam belirtmeksizin ‘son’ kavramıyla bağdaştırır.

Deyimlere genel olarak bakıldığında ölüm kavramının ifade biçimi Hristiyanlık etkisiyle şekillense de Slav kültürünün etkisi korunmayı başarmıştır. Slav kültürü ve mitolojisiyle oluşan her bir Rusça ölüm deyiminde Hristiyanlık nüfuzunun, genel yargıların aksine Slav kültürünü ortadan kaldıramadığı ve bu kültürün deyimlerde korunabildiğini söylemek bu bağlamda mümkündür. Slav kültürünün yapıtaşları; tezde incelenen ölümü ifade eden Rusça deyimlerde güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Rusça ölüm deyimlerinde içeriği en büyük olan sınıf, ‘tarafsız Rusça ölüm deyimleri’ sınıfıdır. Kültür ya da din arketiplerinden çok; uyku, veda, ceza, fedakârlık ve intihar gibi motifler içeren bu deyimler, kaynağını genel olarak modern olgulardan almıştır. Ölümün tarifi modern ifade biçiminde daha çok tarafsızlığa ve evrenselliğe yönelmiştir.

KAYNAKÇA

- Academia.ru. (2024, Ekim 9). Academia.ru: <https://ruscorpora.ru/s/b6Q0V> adresinden alındı
- Academia.ru. (2024, Ekim 9). Academia.ru: https://phraseology.academic.ru/5350/Класть_душу_и_живот adresinden alındı
- Academia.ru. (2024, Ekim 9). Academia.ru: https://phraseology.academic.ru/5598/Кончат_свой_век adresinden alındı
- Academia.ru. (2024, Ekim 9). Academia.ru: https://phraseology.academic.ru/6013/Лапки_кверху adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 6). Academic.ru: https://phrase_dictionary.academic.ru/548/ВЫТЯНУТЬ_НОГИ adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 6). Academic.ru: https://phraseology.academic.ru/2234/Выходить_в_тираж adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 6). https://phraseology.academic.ru/4420/Закреть_глаза_навек adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 6). Academic.ru: https://phraseology.academic.ru/4577/Заснуть_последним_сном adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru: https://phrase_dictionary.academic.ru/1197/ЛИТЬ_КРОВЬ adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru: <https://phraseology.academic.ru/9113> adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru: https://phraseology.academic.ru/7364/Низринуться_в_прах adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru: https://phraseology.academic.ru/8013/Отдавать_концы adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru: https://phraseology.academic.ru/8151/Отойти_в_селения_горные adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru: https://phraseology.academic.ru/9034/Пойти_в_гроб adresinden alındı

- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru:
https://phraseology.academic.ru/10634/Расстаться_с_душой adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru:
https://phraseology.academic.ru/10638/Расстаться_со_здешним_светом adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru:
https://phraseology.academic.ru/10760/Решиться_жизни adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru:
https://phraseology.academic.ru/11833/Смежить_очи adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 9). Academic.ru:
https://phraseology.academic.ru/6131/Лечь_головой adresinden alındı
- Academic.ru. (2024, Ekim 6). *Academic.ru*. Slovari i Entsiklopedii na Akademike:
https://phraseology.academic.ru/1514/Воспарить_в_горния adresinden alındı
- Agapkina, T. A. (2019). *Derev'ya v Slavyanskoy Narodnoy Traditsii: Oçerki*. Moskova: İzdatelstvo "İndrik".
- Akarsu, B. (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksan, D. (2020). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2020). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (2020). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü-1*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Alefrenko, N. F. (2010). *Lingvokul'turologiya, Tsennostno - Smislovoye Prostranstvo Yazıka, Uçebnoye Posobiye*. Moskova: Flinta.
- Altaytaş, M. (2020). *Modern Çağda Müslüman Nazarıyla Ölüm*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Altuntaş, A. (2024). *"Kan" Bileşenli Rusça Somatik Deyimlerin Türkçe Karşılıkları Ve Anlam Bilimsel Analizi (Yüksek Lisans Semineri)*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*. İstanbul: Say Yayınları.
- Askol'dov, S. A. (1928). *Sborniki Russkaya Reç'*. Rossiyskaya Gosudarstvennaya Biblioteka. https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_004970449_1142/ adresinden alındı.
- Augustinus. (2010). *İtirafırlarım*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Azimov, E. G., & Şçukin, A. (2009). *Noviy Slovar' Metodičeskih Terminov i Ponyatii*. Moskva: İzdatel'stvo İKAR.
- Babuççu, A. H.,(a) (2017). Yaşamak İçin Ölmek: Sokrates'te Ölüm ve Yaşam. *Yaşam ve Ölüm Felsefesi* (s.74-89), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Babuççu, A. H.,(b) (2017). Aristoteles'te Ölüm ve Ölümsüzlük. *Yaşam ve Ölüm Felsefesi* (s.100-116), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Babuşkin, A. P. (1996). *Tipi Kontseptov v Leksikoy-Frazeologičeskoj Semantike Yazıka*. Voronej.
- Bally, C. (2001). *Frantsuzskaya Stilistika*. Moskva: URSS.
- Bayraktar, S. (2022). *Kalıp Sözler, Özellikleri, Sınıflandırılması, Kültürel Göstergeleri, Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Belyanin, V. P. (2016). *Psiholingvistika*. Moskva: Flinta.
- Bibliya Online. (2024, Ekim 17). Bibliya Online: <https://bible.by/strong-greek/3735/> adresinden alındı
- Butenko, Y. Y., & Yevsyukova, T. (2014). *Lingvokul'turologiya: Učebnik*. Moskva: Flinta.
- Bynum, C. W. (1998)., (2024, Eylül 16) Death and Resurrection in the Middle Ages: Some Modern Implications. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 142(4),589–596. <http://www.jstor.org/stable/3152283> adresinden alındı.
- Çağrııcı, M. (2024, Ekim 10). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/olum#3-islam-dusuncesi> adresinden alındı
- Çıvgın, A. G., (2017). Platon Düşüncesinde Ölümsüzlük Tecrübesi Olarak İradî Ölüm. *Yaşam ve Ölüm Felsefesi* (s. 90-99) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Çüçen, A. K., (2017). Yaşam ve Ölümün Anlamı Üzerine Bir Deneme. *Yaşam ve Ölüm Felsefesi* (s. 16) Bursa: Sentez Yayıncılık
- Dağabakan, F. Ö. (2019). *Toplumdilbilim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Durmuşoğlu, K., & Ataman, K. (2018). Kutsaldan Sekülere: Değişen Ölüm algısı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (s. 123-149), 5(1)
- Empowered by Colour. (2024, Eylül 16). Empowered by Colour: <https://www.empower-yourself-with-color-psychology.com/cultural-color.html> adresinden alındı.
- Freud, S. (2021). *Savaş ve Ölüm Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Oda Yayınları.

- Fyodorov, A. İ. (1973). *Razvitiye Russkoy Frazelogii*. Novosibirsk: İzdatel'stvo Nauka.
- Fyodorov, A. İ. (2008). *Frazeologičeskiy Slovar' Russkogo Literaturnogo Yazıka*. Moskva: Astrel'.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Güngör, F. Ş. (2016). Ölüm Hakkında Çağın Felsefi Senaryosu: Hakikat mi Hiçlik mi? *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (s. 227-240) (22)
- Hacızade, N. (2013). *Sözümün Canı Var: Azerbaycan Türkçesi Temelinde Deyimbilim Sorunları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Humming Bird Plus Organization. (2024, Eylül 16). <https://www.hummingbirdsplus.org/nature-blog-network/the-symbolism-and-spiritual-powers-of-crows-in-various-cultures/> adresinden alındı.
- İvanyuşkin, A. Ya. & Lyah, K. F. (2011) Tema Smerti v İstorii Filosofii. *Vestnik Murmanskogo Gosudarstvennogo Tehničeskogo Universiteta* (s. 402-409) 14(2)
- Kabakova, S. İ. (2002). *Obraznoye Osnovaniye İdiom: Psiholingvokul'turoloğičeskiye Aspektı*. Münih: VERLAG OTTO SAGNER.
- Karabacak, E. (2024, Eylül 16). Academia: https://www.academia.edu/43964800/Ворона_в_турецкой_и_русской_культурах adresinden alındı
- Karasik, V. İ. (2002). *Yazıkovoy Krug: Ličnost' Kontseptı, Diskurs*. Volgograd: Peremena.
- Karasik, V. İ. (2009). *Yazıkoviye Klyuçi*. Moskova: Gnozis.
- Karasik, V. İ., Prohvaçeva, O., Zubkova, Y., & Grabarova, E. (2005). *İnaya Mental'nost'*. Gnozis.
- Korkmaz, Z. (2023). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kovşova, M. L. (2016). *Lingvokul'turoloğičeskiy Metod vo Frazelogii: Kodı Kul'turi*. Moskva: LENAND.
- Krasnıh, V. V. (2002). *Etnopsiholingvistika i Lingvokul'turologiya*. Moskva: Gnozis.
- Kubbealtı Lügati. (2024, Ekim 1). <http://lugatim.com/s/kavram> adresinden alındı
- Kulikova, T., & Zotova, Y. (2024, Haziran 6). *Semantičeskiye Osobennosti Frazelogičekih Yedinits c Komponentom - Zoonimom*. https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0b65625a2ac78a4d53a88521316d37_0.html adresinden alındı

- Kutsal Kitap. (2024, Ekim 10). Kutsal Kitap:
<https://kutsalkitap.info.tr/?q=yaratılış+2%3A7> adresinden alındı
- Kutsal Kitap. (2024, Ekim 10). Kutsal Kitap:
<https://kutsalkitap.info.tr/?q=Luka+23%3A46> adresinden alındı
- Kutsal Kitap. (2024, Ekim 10). Kutsal Kitap:
<https://kutsalkitap.info.tr/?q=Eyüp+33%3A4> adresinden alındı
- Kutsal Kitap. (2024, Ekim 10). Kutsal Kitap:
<https://kutsalkitap.info.tr/?q=Yuhanna+11%3A25> adresinden alındı
- Larin, B. A. (1977). *Oçerki Po Frazeologii (O Sistematizatsiyah i Metodah İssledovaniya Frazeologičeskikh Materialov). İstoriya Russkogo Yazıka i Obşçeye Yazıkoznaniye, (İzbranniye Raboti)* (s. 125-126). Moskova: Prosveşçeniye.
- Lihaçyov, D. S. (1996). *Oçerki po Filosofii Hudojestvennogo Tvorçestvo*. St. Petersburg: Blits.
- Machal, J. (1918). *The Mythology of All Races, Volume III, Celtic-Slavic*. Boston: Marshall Jones Company.
- Maslova, V. A. (1997). *Vvedeniye v Lingvokul'turologiyu, Uçebnoye Posobiye*. Moskva: İzdatel'stvo "Naslediye".
- Maslova, V. A. (2001). *Lingvokul'turologiya: Uçebnoye Posobiye*. Moskva: İzdatel'skiy Tsentr "Akademiya".
- McMordie, W. (1929). *English Idioms and How to Use Them*. London: Oxford University Press.
- Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 6). Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bmxl3> adresinden alındı
- Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 6). Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dwLMz> adresinden alındı
- Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 6). <https://ruscorpora.ru/s/elwj1> adresinden alındı
- Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 6). Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/enynp> adresinden alındı
- Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 6). <https://ruscorpora.ru/s/bozpL> adresinden alındı
- Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'ny Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/b6Q0V> adresinden alındı

- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/ep1zN> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dJBYP> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/aMGE5> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dNJEp> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dRNMK> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/e3Njx> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/b6Qml> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/e0K2K> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bk1wE> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bo1v3> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dyjpP> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/azqmq> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/aAp8P> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dBq1N> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/eEwK0> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dG0w8> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dJBEP> adresinden alındı

- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/aKDAY> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dNJ7p> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/aOKJL> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/dPL6W> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/aQMAL> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/eXWYA> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bY8Vn> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/eZ1ZR> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/e1LVP> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/e3NYx> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/e0KAK> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bk1O5> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bq1M2> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/er1ME> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/av19m> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 25). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/el3gJ> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 25). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/ej3Kz> adresinden alındı

- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 26). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/el1yvo> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 26). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/b20wP> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 26). <https://ruscorpora.ru/s/el39J> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 26). <https://ruscorpora.ru/s/ep3jr> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 9). Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka: <https://ruscorpora.ru/s/bDvwq> adresinden alındı
- Natsional'nıy Korpus Russkogo Yazıka. (2024, Ekim 6). <https://ruscorpora.ru/s/epAry> adresinden alındı.
- Nikolin, O. İ. (2011). Znaçeniye Femonena Smerti v Mire Srednevekovogo Çeloveka *Vestnik Omskogo Universiteta* (s. 45-48) (3)
- Nuroğlu, C. (2022). *İncil Tefsiri*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi.
- Ojegov, S., & Şvedova, N. (2017). *Tolkovıy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: A TEMP.
- Online Etymology Dictionary. (2024, Haziran 4). Online Etymology Dictionary: <https://www.etymonline.com/word/idiom> adresinden alındı
- Online Etymology Dictionary: (2024, Haziran 4). Online Etymology Dictionary https://www.etymonline.com/word/phraseology#etymonline_v_35991 adresinden alındı
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pimenova, M. V. (2013). Tipı Kontseptov i Etapı Kontseptual'nogo İssledovaniya. *Vestnik KemGu*, s. 127-131.
- Plotnikova, A. A. (2019). *Slavyanskaya Mifologiya: Entsiklopedičeskiy Slovar'*. Moskova: İzdatelstvo "Mejdunaronıye Otnoşeniya".
- Polat, E., & Aşkın, Z. (2017). Ölüm Kavramının Heidegger ve Sartre Felsefesindeki Yeri. *Kilikya Felsefe Dergisi* (s. 42-60)
- Popova, Z., & Sternin, İ. (2007). *Osnovniye Çertı Semantiko- Kognitivnogo Podhoda k Yazıku //Antologiya Kontseptov*. Moskva: Gnozis.
- Sergeyeva, O. V. (2012). Kontsept Bereza v Russkoy Yazıkovoy Kartina Mira. *Vestnik Omskogo Universiteta*, 2(64), 442-450.

- Shibles, W. (2017). Epiküros'ta ve Stoa Felsefesinde Ölüm Düşüncesi. *Yaşam ve Ölüm Felsefesi* (s. 117). Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Sinan, A. T. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Stepanov, Y. S. (2001). *Konstantı: Slovar' Russkoy Kul'turı*. Moskva: Akademiçeskiy Proyekt.
- Sternin, İ. A., & Popova, Z. (2007). *Kognitivnaya Lingvistika*. Moskva: Vostok-Zapad.
- Şanskiy, N. M. (1996). *Frazeologiya Sovremennogo Russkogo Yazıka*. St. Petersburg: Spetsial'naya Literatura.
- Teliya, V. N. (1996). *Russkaya Frazeologiya: Semantiçeskiy, Pragmatiçeskiy, Lingvokul'turologiçeskiy Aspekti*. Moskva: Şkola "Yazıki Russkoy Kul'turı".
- Teliya, V. N. (2024). *Bolşoy Frazeologiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Gramota.
- Tokarev, G. V. (2009). *Lingvokul'turologiya: Uçebnoye Posobiye*. Tula: TGPU.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uysal, S. (2024, Ekim 13). *İslam ve Diğer Dinlerde Ölüm* <https://sdplatform.com/islam-ve-diger-dinlerde-olum/> adresinden alındı.
- Uzelli, G. (2020). *Slav Mitolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Valentsova, M. M. (2019). Karaçun. *Slavyanskaya Mifologiya, Entsiklopediçeskiy Slovar* (s. 219). Moskva: Mejdunarodniye Otnoşeniya.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vinogradov, V. V. (1977). Osnovniye Ponyatiya Russkoy Frazeologii Kak Lingvistiçeskoy Distsiplini. *Leksikologiya i Leksikografya, İzbranniye Trudi* (s. 122). Moskva: İzdatel'stvo "Nauka".
- Vorobyov, V. (2006). *Lingvokul'turologiya*. Moskva: İzdatel'stvo 'RUDN'.
- Vyaçeslavoviç, A. V. (2008). *Slovar' Slavyanskoy Mifologii*. Minsk: İzdatel'stvo "Sovremenniy Literator".
- Zıkova, İ. V. (2022). *Kontseptosfera Kul'turı i Frazeologiya: Teoriya i Metodi Lingvokul'turologiçeskogo İzuçeniya*. Moskva: URSS.

EK-1
ÇALIŞMADA GEÇEN RUSÇA ÖLÜM DEYİMLERİNİN ALFABETİK
LİSTESİ VE DÜZ ÇEVİRİLERİ

Deyimler	Türkçe Çevirisi
Алчная коса	Açgözlü tırpan
Вечное упокоение	Sonsuz huzur
Вечный покой	Sonsuz huzur
Воспарить в горния	Göğe yükselmek
Выпустить дух	Ruhunu salıvermek
Вытянуть ноги	Ayaklarını dikmek
Дать дуба	Meşeyi vermek
Загреметь в тартарары	Tartarus'a gümllemek
Задрать лытки кверху	Toynaklarını yukarı kaldırmak
Закрывать глаза навеки	Gözlerini sonsuzluğa kapamak
Заплатить головой	Kafasıyla ödemek
Заплатить кровью	Kanıyla ödemek
Заснуть последним сном	Son uykusunu uyumak
Испустить дух	Ruhunu serbest bırakmak
Испустить последний вздох	Son nefesini vermek
Исчезнуть с лица земли	Yüzünü topraktan ayırmak
Карачун пришёл	Karaçun geldi
Класть душу и живот	Ruhunu ve bedenini ortaya koymak
Кончить жизнь	Yaşamını sonlandırmak

Кончить свой век	Çağını sonlandırmak
Кормить рыб	Balıkları beslemek
Курносая пришла	Kalkık burun geldi
Лапки кверху	Patiler yukarı
Лечь в гроб	Tabuta yatmak
Лечь в землю	Toprağa yatmak
Лечь в могилу	Mezara yatmak
Лечь головой	Kafasıyla yatmak
Лечь костями	Kemikleriyle yatmak
Лечь под берёзки	Huş ağacı altında yatmak
Лить кровь	Kanını akıtmak
Лишиться жизни	Canını yitirmek
На покой	Huzura
Надеть деревянный тулуп	Ağaçtan kürk giymek
Найти конец	Son bulmak
Низринуться в прах	Toza ufalanmak
Окончить дни свои	Günlerini sonlandırmak
Оставить мир	Dünyayı bırakmak
Отбросить коньки	Patenleri bırakmak
Отдавать богу душу	Ruhunu Tanrı'ya teslim etmek
Отдавать концы	İpleri vermek
Отдать дух	Ruhunu teslim etmek
Отдать жизнь	Yaşamını teslim etmek

Откинуть копыта	Toynaklarını kenara atmak
Отойти в вечность	Sonsuzluğa gitmek
Отойти в мир иной	Öteki dünyaya gitmek
Отойти в селения горние	Yüce yerlere girmek
Отойти к лучшей жизни	En iyi hayata gitmek
Отправиться к праотцам	Atalara gitmek
Пасть во прах	Toza kadar düşmek
Переселиться в вечность	Sonsuzluğa göç etmek
Погибоша аки Обре	Avarlar gibi yok olmak
Под ножом (умереть)	Bıçak altında (ölmek)
Пойти в гроб	Tabuta girmek
Пойти ко дну	Dibi boylamak
Покидать свет (мир)	Dünyayı terk etmek
Почить в бозе	Tanrı'nın yanında uyumak
Почить вечным сном	Ebedi uykuya yatmak
Пропадать как Бекович	Bekoviç gibi yok olmak
Пропадать как швед под Полтавой	Poltava'da İsveçli gibi yok olmak
Протянуть ноги	Ayaklarını uzatmak
Распроститься с жизнью	Hayatla vedalaşmak
Расставаться с душой	Ruhla ayrılmak
Расставаться с жизнью	Hayatla ayrılmak
Расстаться со здешним светом	Buranın dünyasıyla ayrılmak
Решиться жизни	Yaşamını karara bağlamak

Скончать свою жизнь	Kendi yaşamını sonlandırmak
Сложить свои кости	Kemikleriyle uzanmak
Смежить очи	Gözlerini kapamak
Смертяшника пришла	Ölümçük geldi
Сосватать осинку	Titrek kavakla evlenmek
Старуха с косой	Tırpanlı yaşlı kadın
Сыграть в ящик	Kutuda oynamak